

ODSEVANJA

Koroška,
jesen-
zima
2020

115
116

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

7 EUR

115

REPNIK 20

NA PLATNICAH

Naslovnica:
Anton Repnik,
Legija časti,
1978,
olje na platno,
65,5 x 85,5 cm,
zbirka KGLU

Anton Repnik, *V gostilni*, 1964, olje na platno, 66 x 86 cm, zbirka KGLU

Anton Repnik, *Golob miru*, 1965, olje na platno, 65,5 x 82,5 cm, zbirka KGLU

Kazalo

Marko Košan	HUGO WOLF IN SLOVENC Pogledi na skladatelja, njegovo delo in osebnost nekoč in danes	4	PRILOGA
Nika Hölbl Praper	DEVET MESECEV S HUGOM WOLFOM	8	FOTOSEJ
Janez Križan	AFORIZMI	22	AFORIZMI
Janez Križan	NADARJEN OTROK	22	PROZA
Janez Križan	(NE)HUMORESKA, BABICA OZDRAVELA, PRAVDARJI	23	
Jani Rifel	ZAKAJ NE SMEM SMRDETI PO ČEBULI	24	
Jani Rifel	KNJIGA	25	
Iva Potočnik	LEBDENJE	27	
Živa Škrlovnik	KLJUN ČOLNA	29	
Karla Zajc Berzelak	GUSTI STRIDSBERG - KLARA	31	ESEJISTIKA
Mirko Osojnik	VSE BARVE LJUBEZNI Poti bratov Kuhar	40	
	Vzporedni svetovi bratov Kuhar	51	
Karla Zajc Berzelak	POHORSKE LJUBEZNI v Odsevanjih št. 113/114 - z ljubeznijo in za njo	52	KNJIŽNE OCENE
Helena Merkač	KOROŠKE IZDAJE KNJIG V SAMOZALOŽBI	53	
Mirko Osojnik	PISANE USTVARJALNE VZPOREDNICE NIKA R. KOLARJA	56	
Marko Košan	ANTON REPNIK (1935-2020) Dopolnjeni likovni album šegavega kronista človeške komedije življenja	60	LIKOVNA PRILOGA
Miran Kodrin, Alijana Tertinek	JENKOVI NAGRAJENCI v anagramnih stavkih	68	KULTURA
Uroš Zavodnik	ZEBRA Festival animiranega filma "tretjič"	74	
Uroš Zavodnik	SHOTS 2020 - 5 let vzponov s filmskimi ustvarjalci širom sveta	76	
Katarina Hergold Germ	ODKRITJE SPOMINSKE PLOŠČE ob 100. obletnici rojstva akademskega slikarja Karla Pečka	78	
Stanka Blatnik	MODRI REK'LC Hommage Karlu Pečku ob 5. obletnici D.tajla	79	
Miša Javornik	Literarno-pogovorni večer v spomin Ivanki Hergold	84	

HUGO WOLF IN SLOVENCİ

Pogledi na skladatelja, njegovo delo in osebnost nekoč in danes

HUGO
WOLF

Hugo, 1862

Letos mineva trideset let, odkar je ob 130-letnici rojstva leta 1990 Hugo Wolf prvič sploh vstopil v širšo kulturno zavest Slovencev ne le s prireditvami v rojstnem mestu in imenitno muzejsko razstavo v *Koroški galeriji likovnih umetnosti* (ob pomanjkanju vedenja o skladateljevem življenju in delu med domačo stroko je imeniten vpogled v življenjsko zgodbo genialnega skladatelja tedaj pripravila dunajska muzikologinja dr. Margarete Saary), temveč tudi s slavnostnim koncertom v osrednjem slovenskem kulturnem hramu, v *Cankarjevem domu* v Ljubljani. Ko je leta 1994 *Televizija Slovenija* po scenariju muzikologinje Jasne Novak Nemeč posnela še odlični dokumentarni film o Wolfovem življenju z naslovom *Poklican in izbran*, se je zdelo, da so bile nekdanje zamere in zlorabe Wolfovega imena za potrebe nacionalističnih političnih nasprotij pozabljene in v duhu prepoznavanja stičnih točk kulturnih tradicij posameznih narodov v novi stvarnosti združene Evrope dokončno pospravljene v ropotarnico zgodovine. A so se nekdanji pomisleki izkazali za trdovratnejše, kot je bilo pričakovati. Slovenj Gradec je sicer prepoznal kulturno-turistični potencial dejstva, da se je v hiši ob nekdanjih južnih mestnih vratih srednjeveškega mestnega jedra rodil svetovno znani skladatelj, največji mojster poznoromantičnega samospeva, a je po prvem vseslovenskem navdušenju ob številnih objavah Leskovarjevih dokazov o slovenskih koreninah rodbine Wolf (Vouk) in medijskih odmevih nanje ostal v svojih prizadevanjih slejkoprej osamljen. Ob stoletnici Wolfove smrti leta 2003 je slovenjgraško *Društvo Hugo Wolf* pripravilo razstavo v *Koroškem pokrajinskem muzeju*, nato pa je skozi vse leto sodelovalo na pomembnih dogodkih in festivalih v Avstriji (Linz, Šentpavel), Nemčiji (Freising), Švici (Fribourg) in Italiji (Como) ter uspešno promoviralo Wolfove slovenske korenine in popravljalo v tujini zmotno uveljavljeno mnenje, da je bil Hugo Wolf rojen nekje na Avstrijskem (kar v ožjem geografskem in

zgodovinskem kontekstu sicer drži, saj je bilo slovensko ozemlje do konca prve svetovne vojne del avstrijske monarhije). Izven Slovenj Gradca se takratne obletnice niso spomnili nikjer, niti v Mariboru, kjer je Wolf obiskoval gimnazijo in napisal prva glasbena dela. Podobno se je godilo tudi ob praznovanju skladateljeve 150. obletnice rojstva leta 2010, ko smo se v Slovenj Gradcu že pripravljali na temeljito prenovo rojstne hiše in postavitve spominskega muzeja. Ta je v celoti zaživel v času partnerskega sodelovanja Slovenj Gradca v projektu *Evropska prestolnica kulture Maribor 2012*, ko je v rojstni hiši med drugim potekalo tudi *Prvo mednarodno solo-pevsko tekmovanje Hugo Wolf*. Izjemen uspeh prireditve, ki jo je vodila ugledna mednarodna žirija, je v duhu načrtovanja večletnih oziroma trajnih projektov (razvoj kulturnih potencialov je glavni cilj projekta *Evropska prestolnica kulture*) botroval ideji o triletnem ciklusu tekmovanja, vendar ga *Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije* niti v okviru rednih razpisov niti drugače, kljub relativno skromnim finančnim pričakovanjem, ni prepoznalo in podprlo. Zato je bilo toliko večje presenečenje, ko se je državna kulturna politika odzvala v letošnjem letu in ob 160-letnici rojstva razglasila nacionalno *Wolfovo leto*. V praznovanje, ki ga kot varuh *Wolfove rojstne hiše* vodi *Koroški pokrajinski muzej*, so se ob ustrezni podpori *Mestne občine Slovenj Gradec* vključile tudi najvišje protokolarne institucije na čelu s predsednikom države, ki je bil slavnostni govornik na osrednji prireditvi 30. avgusta 2020 in že s prvim stavkom svojega nagovora, ki se je glasil: Hugo Wolf je bil Nemeč, pred občinstvom v dvorani in gledalci neposrednega prenosa prireditve na nacionalni televiziji znova obudil in izpostavil nacionalni kontekst ter nas na ta način vrnil v odmaknjene čase, ko je bil Hugo Wolf kot izbrani predstavnik nemške kulture na slovenskih tleh, zlasti še, ker ga je kot takšnega v času pred prvo svetovno vojno razglašala tukajšnja nemška skupnost, za Slovence vselej, zlasti pa še v času boja za

Skladateljev portret zre s pročelja rojstne hiše na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu.

narodnostne pravice vsaj sumljiv.

Sprejem Wolfove glasbe je bil že pred prvo svetovno vojno in kasneje odvisen od političnih in splošnih kulturnih okoliščin. Navdušenje nad skladateljem Wolfom je bilo v domeni nemških ljubiteljev glasbe, ki so ga, resnici na ljubo, predvsem zlorabljali z namenom, da bi na ta način dokazovali prevlado nemške kulture na slovenskih tleh. Med letoma 1904 in 1910 je bil Wolf promoviran kot pravi modni skladatelj, saj niso izvajali le njegovih samospenov, temveč z izjemo opere tudi njegove zborovske, komorne in simfonične skladbe. Wolfova dela so bila zato že zelo zgodaj in pogosto na programu nemško orientirane *Filharmonične družbe* v Ljubljani in *Glasbenega združenja* v Mariboru in Celju, medtem ko jih na koncertih slovenske *Glasbene matice* in koncertih slovenskih pevcev in pevk ni bilo mogoče najti. A kljub temu ni bil povsem spregledan: slovenska strokovna glasbena srenja mu je priznavala umetniško vrednost, občudovali so njegov genij in ga postavljali za zgled. O tem priča članek Gojmira Kreka, pionirja slovenske modernistične glasbe, ko pravi: »Dovršenosť, s kakršno je izrazil najbolj tenkočutna pesnikova občutja in čustva ...

individualna globina, s katero je za vsako pesnikovo razpoloženje našel značilno glasbeno formo ... Ob vseh novostih in sijajnostih bogatih idej in izraznih sredstev ni slutiti nikakršnega pogledovanja po zunanjih učinkih ... ob vsej zapletenosti tehničnega aparata je moč slutiti božansko preprostost intuicije – čudeža za vsakogar, ki verjame!«¹

Posebej zanimiva se zdi primerjava Wolfovega odmeva med Slovenci z Ipavci, ne le zato, ker obe rodbini izhajata iz Šentjurja pri Celju, temveč predvsem zato, ker so bili brata Gustav in Benjamin ter Gustavov sin Josip prav tako skladatelji samospenov, a drugače kot Wolf v svojem času ljubljenci slovenskih glasbenih navdušencev.² Nekoliko manj to sicer velja za Josipa Ipavca (1873–1921), saj je pri uglasbitvah podobno kot nekoliko starejši slovenjgraški sodobnik posegal po liriki nemških pesnikov. Šentjur je bil v drugi polovici 19. stoletja le manjši trg, a v nasprotju s Slovenj Gradcem zaveden slovenski kraj, k čemur so v veliki meri pripomogli prav Ipavci. Hugo Wolf rojstnega kraja ni preveč maral, v nasprotju s svojim sedemindvajset let mlajšim pesniškim rojakom, ki je bil doma nasproti Wolfove rojstne hiše, pesnikom Ernstom Gollom, za katerega je bil Slovenj Gradec »moje staro domače gnezdo! ... Strahotno ga imam rad in bi se še vedno rad valjal v njegovem mehkem perju.«³ V času nacionalne prebuje manjših narodov pod avstroogrsko cesarsko in kraljevsko krono so se odnosi med Nemci in Slovenci še posebno zaostriili prav na Spodnjem Štajerskem, kjer se je kot izrazita trdnjava nemštva skušalo ohraniti Celje. Tamkajšnji Nemci so po letu 1880 ognjevito odklanjali zahteve po enakopravnosti slovenskega jezika kot neupravičene in poudarjali, da morajo kulturno dominantni Nemci imeti vodilno vlogo v državi. Zaradi zahtev po slovenskih vzporednicah na nižji gimnaziji v Celju je leta 1893 celo padla vlada na Dunaju, dogajanje na Spodnjem

HUGO WOLF

Hugo Wolf

¹ Gojmir Krek, *Hugo Wolf in Slovenci*, v: *Novi Akordi XI*, št. 3, 1910.

² Glej prispevek z naslovom *Vsa krajina je utrip duše ... Hugo Wolf – sodobniki in nasledniki*, ki ga je na simpoziju ob 140-letnici rojstva Huga Wolfa predstavil znani slovenski muzikolog dr. Primož Kuret (zbornik simpozija, urednik Branko Čepin, *Društvo Hugo Wolf Slovenj Gradec*, 2001).

³ Ernst Goll, *V trpki deželi človeka (Im bitteren Menschenland)*, Slovenj Gradec, 1997, str. 103.

HUGO
WOLF

Wolf, 1881

Štajerskem pa je bilo v središču pozornosti celotne monarhije. Dogajanje je komentiral tudi Wolf, ko je v pismu sestri Käthe 17. junija 1897 zapisal: »Kolikor te poznam, si tudi ti močna nasprotnica slovenskih posegov v nemško trdnjavo Celje ...« Wolf sam je mesto ob Savinji prvič obiskal leto kasneje in tedaj obiskal tudi posestnika Moritza Sallnerja v Vojniku. Za gradnjo temeljnega kamna za t. i. *Nemško hišo* v Celju (gradili med 1900 in 1906) je poklonil eno izmed treh svojih uglasbitev Michelangelovih pesmi (*Wohl denk' ich oft*). V boju za nemško Celje so se tedaj angažirali številni nemški skladatelji, me drugimi Richard Strauss, Johann Strauß mlajši, Wilhelm Kienzl in Peter Cornelius.⁴

Hugo Wolf se svojih slovenskih korenin ni zavedal, doma so itak govorili nemško. Slovensko se je moral naučiti v osnovni šoli, kar dokazujejo njegova spričevala (resnici na ljubo se ni posebno odlikoval, a tako je veljalo tudi za večino drugih predmetov). Kasneje mu slovenščina ni bila več potrebna, saj se je docela vživel v nemško kulturno sfero, zato ni presenetljivo, da se je odzval, kot smo zapisali zgoraj.

Če se še enkrat ozremo k Josipu Ipavcu, moremo ugotoviti, da ga je podobno kot Wolfa vleklo v svet, a se mu je ta odmikal, oba pa je zaznamovala ista zla usoda, ki ji nista mogla ubežati. Njun mlajši sodobnik, prav tako štajerski rojak skladatelj Anton Schwab je v spominih na Josipa Ipavca zapisal: »Žalostno je, da je moral deliti pretragično usodo nekega drugega spodnještajerskega komponista, ki uživa svetovno slavo, Hugona Wolfa, rojenega v Slovenjgradcu.«⁵ Wolf je umrl v umobolnici, Josip Ipavec je vegetiral in umrl doma, tako rekoč na seniku. Wolfa so podpirali prijatelji, Ipavec jih skoraj ni imel. Wolfov opus so še za časa njegovega življenja občudovali, Ipavčeve pesmi so se po njegovi smrti deloma porazgubile.⁶

Z nekoliko večjo uravnoteženostjo so Wolfa sprejemali v času po prvi svetovni vojni, ko je za strokovnjake ostal nesporna avtoriteta, medtem ko je nekoliko težje prodril v zavest širše publike. Tudi v rojstnem mestu so se sredi dvajsetih let preteklega

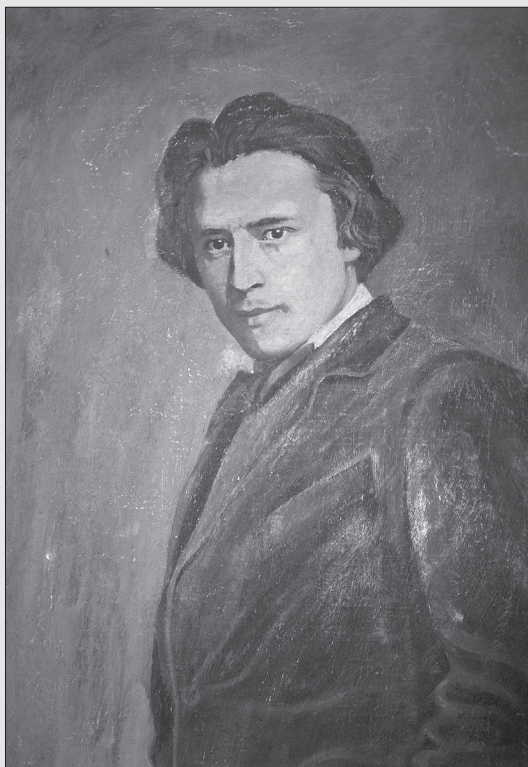
stoletja razvnele polemike ob ideji poimevanja ulice po slavnem skladatelju: številne pobude so tik pred realizacijo vselej propadle. Po smrti Hugove sestre Adrienne leta 1923 je hišo na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu kupil šoštanjski usnjnar Woschnagg, njihov daljni sorodnik, bržkone zato, da bi ostala v nemških rokah, kot je zapisal Wolfov biograf Frank Walker,⁷ v njej pa je do smrti leta 1938 živel Hugov najmlajši brat Gilbert. Med drugo svetovno vojno, v času okupacije in v servilnem raziskovanju vsega, kar je bilo v teh krajih nemškega, se je nad Wolfovo zapuščino navduševal glasbeni učitelj Hans Wamlek s Ptuja in se odločil, da v rojstni hiši postavi spominski muzej. Wolfa so tedaj agresivno prepoznali kot „čisto-krvnega“ nemškega skladatelja, zato so idejo sprejeli z navdušenjem. Otvoritev zbirke in koncertne dvorane v nadstropju Wolfove družinske hiše na Glavnem trgu je bila 25. septembra 1943. Nacionalističnemu vzdušju so dvigovali temperaturo v lokalnih nacističnih organizacijah ter časopisju in slovesnost je v senci kljukastih križev in brezštevilnih nacionalsocialističnih zastav dobila politični predznak. Prav ta politični kontekst pa je bil bržkone tista kaplja čez rob, ki je že v pomladnih mesecih 1945 podžgala reakcijo tistih, ki so po osvoboditvi prevzeli oblast. V navalu jeze so uničevali vse, kar je bilo nemško, tudi v muzeju je ostalo le malo kaj. Spominsko ploščo iz leta 1903, ki so jo v letu skladateljeve smrti darovali člani dunajskega *Društva Hugo Wolf*, so odstranili, nato pa jo je v kleti župnišča pod navlakom dolga leta skrival svetovljanski župnik Jakob Soklič, da bi nazadnje po Leskovarjevi zaslugi našla spodobno, a zgolj zasilno mesto na notranjem dvorišču hiše. Nekaj dragocenega gradiva je prav tako za veliko let obležalo na zaprašenem podstrešju *Pokrajinskega arhiva* v Mariboru, ostalo pa se je izgubilo neznano kam. In le srečno naključje je pripeljalo do tega, da se je na nekem zapuščenem ptujskem podstrešju našel preostanek Wamlekovega arhiva, ki ga je najprej hranil Jože Leskovar, nato pa so ga uredili in strokovno zavarovali v *Koroškem pokrajinskem muzeju*. Nad Wolfovim spominom je bila izrečena kulturna anatema, zato

4 Fritz Zangger, *Künstlergäste*, Cilli - Celje, 1933, str. 136.

5 Anton Schwab, *Ipavci in jaz*, v: *Zbori, Glasbeno-književna priloga IV*, Ljubljana, 1928, str. 26.

6 Dr. Primož Kuret, v naveden prispevku simpozija, glej op. 2.

7 Frank Walker, *HUGO Wolf, A Biography*, Alfred A. Knopf, New York, 1952.

Portret Huga Wolfa je ob 100-letnici njegovega rojstva naslikal akademski slikar Karel Pečko.

so imeli precejšnje težave z oblastjo tudi zanesenjaki med slovenjgraškimi izobraženci, ki so leta 1960 ob stoletnici rojstva poskrbeli za spominsko ploščo na pročelju hiše, akademski slikar Karel Pečko pa je prispeval še reprezentančen Wolfov portret, ki odtlej visi na odru dvorane današnjega spominskega muzeja.

V nekdanjem domovanju Wolfovih na slovenjgraškem osrednjem trgu se je od leta 1953 dalje v neprimernih in premajhnih prostorih stiskala slovenjgraška glasbena šola, s čimer se je na svojevrsten način sicer ohranjala vseprisotna glasbena kulisa skladateljevega spomina. Po dolgih letih načrtovanja se je nato leta 2011, na predvečer projekta *Evropske prestolnice kulture Maribor 2012*, končno uresničila zamisel o ureditvi spominskega muzeja in mednarodnega dokumentacijskega centra, v okviru projekta *Zrcaljenje podob - oživiljeni zven preteklosti* pa je bila obnovljena tudi koncertna dvorana, ki je osrednje prizorišče programov uveljavljenega koncertnega cikla *Wolf povezuje*. Kot protislovna ironija, a z dobrim prizvokom, ki briše ideološka bremena preteklosti, se

je tako uresničila Wamlekov vizija iz leta 1943, ko je v neobjavljenem pismu Edmundu Hellmerju, Wolfovemu prijatelju, prvemu uredniku skladateljevih glasbenih del po smrti in soustanovitelju *Društva Hugo Wolf* na Dunaju, zapisal: »Vsi si vendar prizadevamo, da bi v Wolfovi rojstni hiši nastal ogleda vreden muzej. Takšne so moje sanje!«

Zadovoljivo ohranjeni ambient meščanske hiše na Glavnem trgu 40 je ponudil imenitno iztočnico za postavitve spominske zbirke v interierju bivalnega okolja s konca 19. stoletja. Arhitekturni okvir v spomeniško zaščitenem mestnem jedru je dobil žlahтно fasadno preobleko, v nadstropje med oknoma se je vrnila spominska ploščica, na dvorišču so obnovili odprti mostovž (gank). Z manjšimi obnovitvenimi posegi v notranjščini je nadstropje v treh sobah ponudilo prostore za postavitev ambientalno zasnovane razstave, ki predstavlja Wolfa skozi vse značilne etape njegovega intenzivnega, ekstravagantnega in tudi tragičnega življenja, s posebnim poudarkom na otroštvu v Slovenj Gradcu ter na pripovedi o življenjskih okoliščinah v družini in rojstnem mestu, v katerem sta dolga stoletja, večinoma v sožitju, živel drug ob drugem dva naroda ter se medsebojno oplajala.

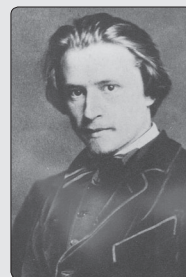
S tem pa se, kljub dokazom o slovenskih koreninah rodbine, noče vzbujati vtisa, kot je nekoč zapisal pokojni profesor Marjan Lipovšek, da dvomimo v njegovo pripadnost nemškemu glasbenemu svetu, ki pomeni njegovo pravo izhodišče. Kot rojaki se tudi Slovenci klanjamo njegovemu spominu, v čast nam je, da lahko štejemo genialnega ustvarjalca med tiste, ki so izšli iz naših krajev, medtem ko sodi njegova glasba v zakladnico evropske glasbene kulture, ki v skupni evropski domovini postaja še bolj last vseh, ki v njej živijo, nam, ki živimo v srcu kontinenta, na križišču kulturnih in vsakršnih poti, pa celo več, saj nam lahko z univerzalnim jezikom glasbe predstavlja most k dobremu razumevanju in sodelovanju ter kozmopolitsko prispeva pomemben kamenček v mozaik svetovne kulturne zakladnice.

Marko Košan,

predsednik Društva Hugo Wolf

HUGO
WOLF

Wolf, 1884

Devet mesecev s Hugom Wolfom

Že sto šestdeset let se Vouk pritajeno giba po mestu. Vse okrog hiše ob južnih vratih do Mislinjske Dobrave se nizajo mitski kraji divjaka, »spominki« njegovih muk, uporov in poželenj.

Imenovala ga je Hugo, iz starobesednega Hugiz – um, duh ali duša. Najbrž le mati v svojem sinu ni zagledala norca ali genija, ampak »te deške oči«. Iz vsake dalje.

Andenken

Ich denke dein, wenn durch den Hain der Nachtigallen Akkorde schallen!

Wann denkst du mein? Ich denke dein im Dämmerche in der Abendhelle an der Schattenquelle!

Wo denkst du mein? Ich denke dein mit süßser Pein, mit bangem Sehnen und heissen Tränen!

Wie denkst du mein? O denke mein bis zum Verein auf besserm Sterne!

In jeder Ferne denk ich nur dein!

(F. von Matthison)

Spominek

Spomnim se nate, kadar se skoz gaj razlegajo akordi slavca!

Kdaj se ti spomniš name? Spomnim se nate v večernem prvem mraku!

Kje se spomniš name? Spomnim se te s sladko bolečino, s tesnobo, s hrepenenjem in z vročimi solzami.

Kako se me spominjaš? O spominjaj se me do združitve na najboljši zvezdi!

Vsepovsod mislim le nate!

(Prost prevod Marijan Mikic)

Velike reči zahtevajo, da o njih molčimo ali pa govorimo z veličino, se pravi cinično in nedolžno.

(F. Nietzsche)

30. januar 2020

Predstavitev priložnostne pošne znamke Hugo Wolf

Prva poštna znamka je bila izdana dvajset let pred rojstvom Huga Wolfa. Izbrana je bila glava kraljice Viktorije. Ugled, veljava, spoštovanje in hvala. Novodobno pravilo pravi, da lahko ta vrsta priznanja dobi priložnost le po smrti. Kratka senca slave.

HUGO
WOLF

Želiš, da množica bi dala ti priznanje? Nikar! Ves hrup pohval premine kakor dih.

(A. S. Puškin)

Do kod sega minljivo?

Trajaš leta, čas vzameš, ga gneteš, obstajaš.
Pišeš pisma, menjaš naslove, prosiš priznanje,
dozorevaš v opero, ljubiš ženske, umetnost, izvoljenke negotove.
Nosiš krhko telo, mehka kamnina se oblikuješ v steber,

do neminljivega.

21. februar 2020

Polaganje venca na skladateljev grob na Dunaju

HUGO
WOLF

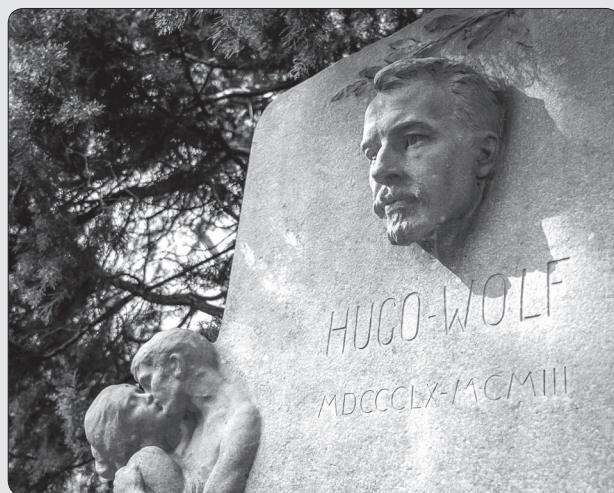
Gruppe 32 A, Nr. 10

V plaščih zime stojimo pod dolgoživimi krošnjami »sosedskega dialoga Slovenije in Avstrije«, s ponosnim vencem v roki in zanesljivo pametjo (v žepu Marka K.).

Veliki nekoč, odbije ura februarja.

Strune se napnejo v večnost, telesi otrpneti v dejanju dajanja, končna slava okameni posmrtno masko, trpeča muza je osvobojena.

Selitev, le še ena sama.

O, kamni so sočutnejši od ljudi, saj potrpežljivo poslušajo in se ti ne posmehujejo ... Ljudje so vendar veliko slabši od kamnov. Prizadevajo si, da bi bili več od kamna – vendar rajši ostajajo kamni; tudi prav.

(H. Wolf)

V naslednjih dveh letih in pol iz različnih vzrokov zamenja kar enaindvajset najemniških sob!

(M. Košan)

22. februar 2020

Slavnostna akademija ob 160. obletnici rojstva Huga Wolfa
Prof. dr. Matjaž Barbo, Maja Kastratovik, Carinthia Cantat, Komorni zbor Hugo Wolf Maribor

HUGO
WOLF

Fröhliche fahrt

Zbora, združena v »ergebung« in »erhebung«, prerasteta jezik.
Dr. Barbo dviga oboke škrlatne galerije v češnjeve veje,
predsednik zre v vrhove minljivega (o, mati), župan v rodove nesmrtno (o, Slovenj Gradec).
Ponižni smo in povzdignjeni,
ostra peta pianistke nas prizemlji,

v posvečenost.

27. junij 2020

Večerna promenade ob glasbi
Pianistka Maja Kastratovik, klarinetist Rok Ruprecht, sopranistka Tanja Klančnik in
violončelistka Charlotte Lang

HUGO
WOLF

Junjska večernost se izreka v iskanju zvenenja.
Mörke, Hölderlin in Göthe, tu ste ... vsi romantiki,
ob Maji stojite, na njenem črno-belem polju.

V smeh nas spremljate, ko nenadoma ustavite gib,
pridržite pogled v zaupanje.
V smeh nas lepšate, ko dihom preženete vrzel,
vzplapolate celoto v trajanje.

Odmevate,
mehko tišino vseh tistih, ki vedo za glas.

29. julij 2020

Wolfov poletni festival –
Borut Mori, harmonika, in Igmar Jenner, violina

HUGO
WOLF

Na tuje sem šel študirat, brez vedenja o rojaku.
Tam ulice nosijo njegovo ime in v podobi genialca
so razodete njegove moči dediščine.
Blažja mi skrb je v začetkih, ko slišim, da tudi on, muziker,
je jedel in pil glasbo že v ranem,
z brati, očetom.

Življenjske vnaprejšnjosti.

Tako sem zasadil Peruniko. V njej se zrcali divjost narave.
Nocoj jo razkažem, rožo poletnih neviht.
Tako blizu se plazita, veter in volk!
Igra s harmoniko, z violino mogoče.
Blisk nas postavlja v golo bližino vsega, kar je,
zraščeni smo, roke, inštrumenti in ozračje večerno.

Še preden se grom primakne na zemljo, se pesem dvigne v noč,
vse do Peruna.

20. avgust 2020

Wolfov poletni festival – Ana Bezjak in Marko Zaletelj

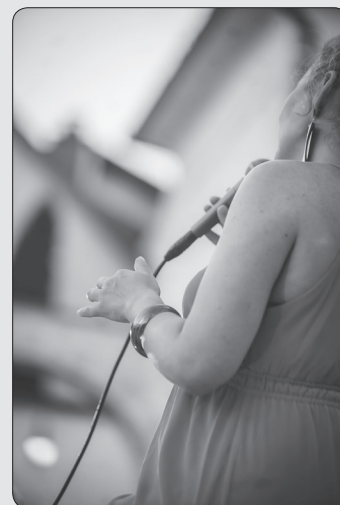

HUGO
WOLF

Ljubezen je pušča

Pred našimi nejevoljnimi očmi raste otrok, nedolžno samoljuben.
Po naravi je dober, brezgrešen, a rojen v masko.
Od nekdanj padajo in se znova šivajo, prilagajajo razmeram.
»Izgubljeni v maškaradi,
neradi si priznamo, da smo si daleč stran.
Amoret nič več na lutnjo ne igra.
Zdaj ljubezen je spomin.«

Ljubezen je. Pušča up.

Za človeka ni ne poti nazaj ne poti naprej in ambivalentna sprememba, ki je iz živali naredila človeka in iz človeka pošast, je istočasno edina alternativa, edini izhod iz stanja ko »otrok ukazuje starcu, bebec vodi modrega in je peščica ljudi do grla sita vseh odvečnih stvari, medtem ko sestradana množica pogreša najnujnejše«.

(J. J. Rousseau)

30. avgust 2020

Osrednja slovesnost ob 160. obletnici rojstva Huga Wolfa

Stari znanci, filozofi, politiki in muzikologi pa organizatorji vztrajni, veliki orkester je pripravljen na čudež (Corregidor!).

Wolfovo srce pleše fandango, pijan od zapletov, komike, žensk in skorajšnje slave. Pridruži se mu Leonora, ko sname jetniku okove, Beethoven razvneto hrumi. Wagner in Sigfried sledita zmaju Fafnerju, potok poganja mlinarjevo pošteno kolo, vsi zaplešemo nihilizem, danes je naš ples v maskah. Še sam Nietzsche bdi nad mestom.

HUGO
WOLF

Vse, kar je globoko, ljubi masko. Vsak globok duh potrebuje masko.

(F. Nietzsche)

11. september 2020

Modra noč z Vito Mavrič

HUGO
WOLF

Vedno se najde cesta, zapeljivka naših duš. (V. Mavrič)

Prelomi nas v objubo kot vzbujen fragment.

Spaja prepozne prej in prehitre potem v začasno,
zarezo ubrani praznini,
sebe daje samo v videnje.

Vzdrži se v objubi kot predrugačen svet.

Bilo je prijetno, in še več ... in za las, preveč. (V. Mavrič)

Po volčje.

25. september 2020

**Wolf povezuje O2O, Kje bom našel tolažbo, Hugo Wolf;
duhovne pesmi iz Španske pesmarice in Mörikejevega cikla**

Bernarda Fink Inzko, mezzosopran, **Marcos Fink**, basbariton,
Breda Zakotnik, klavir, **Bojan Marošević**, dramski igralec

Opiši to ljubezen, ki joče samospev!

Imenuj jo v tolažbo, v vero,
v odsotnost prihajajočih sonc, senc in spominov,
žgočega sobivanja jezikov,
premočrtne slutnje mesenega srca, ki bije preko.

Čuvam te, odsotnost moja.
Med nama je isto nebo
in luna se kotali v debelem soju preko trav.

Tam prihajaš tiha kot tolažba, prav taka kot odhajaš –
v šepetu spečega, ki ve za samoto.

Oh, kako dolgo dremlje duša, čas je že, da se prebudi.

(E. Mörike)

HUGO
WOLF

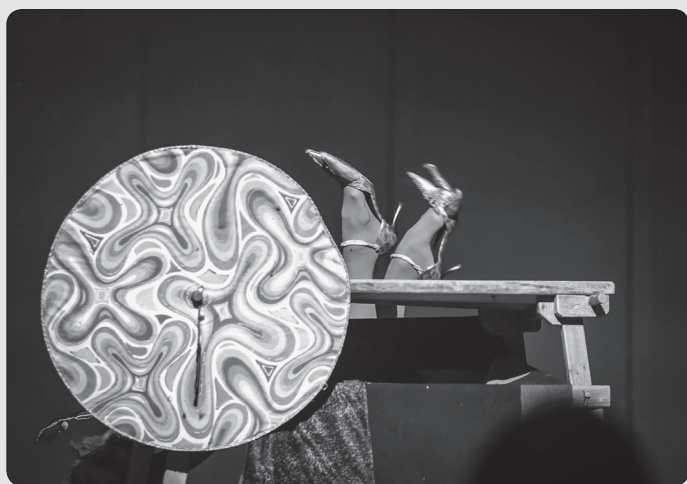

3. oktober 2020

Pojte, pojte, drobne ptice, Luna Ornik in Andrej Fon

HUGO
WOLF

Šara ptica

V sebi gostiš ptice pevke. Slehernik jih. Kletka je daleč, šarm plahutaš.
A ko le ena ti postane služabnik, išči ključ – dobroto, žejo, ponos ali duha perut.

V sebi neguješ ptice pevke. Tvoje so večne selivke, svojeglave drobcene iskalke.
Proste so in voda je ista.
Krhke so in zemlja je ista.
Svobodne so in eter je isti.

Boječ korak zgradi kletko, popustljivo usmiljenje in ubogljiva obljuba.

HUGO
WOLF

Beseda »ptica« je prvotno verjetno pomenila * majhna žival, mladič, otrok. (SSKJ)

O mojem vedenju piše, da sem ponosen, ključovalen, svojeglav itn. (H. Wolf)

Ah, ko bi me še mogel odpeljati od tod, ampak to je skoraj čisto nemogoče. (H. Wolf)

Človekova svoboda je zmožnost dobrega in zla. (F. Schelling)

8. oktober 2020

**Wolf povezuje O20, Nika Gorič, godalni kvartet Dissonance,
Zimska uspavanka**

HUGO
WOLF

Disonanca

Odrpta srca so si sorodna v občutljivem.

Njih utripi se dotikajo, v preprostosti izborjeni, v vetrovne sanje potopljeni.

Tam se rodi uspavanka zime. In umre, če v zibelki vznikne pregnanstvo.

Neizkušena je duša tistih, ki ostanejo privezani na nit, ob tir.

Tesna kot kamrica predice.

HUGO
WOLF

O ljuba mati, jaz ne morem presti, ne morem več sedeti v tej majhni kamri, v tej tesni hiši ... (F. Rückert)

Slučajno sem pogledala skozi okno in zagledala Huga, kako je z vihrajočimi lasmi švignil okoli vogla. Po nasipu navzgor so vodile preproste stopnice za progovnega čuvaja, Hucec pa navzgor po njih. Vlakov se je bližal z bliskovito naglico ... (M. Wolf - Strahser)

Gospodična poje sopranske samospeve z lepim, toplim glasom in z veliko razumevanja. Poleg tega jo odlikuje redko videna telesna lepota ... (H. Wolf)

Vsaka disonanca se mora razrešiti v ljubezen, muko in poželenje. (H. Wolf)

- *Hlapčuj, da boš ustoličen.*
- *Človeka je pohodil, še preden je prav shodil.*
- *V (s)kupnosti je moč.*
- *Trguj, pa boš napojen in nasičen.*
- *Naši časi so pijani: en korak naprej, dva postrani in nazaj.*
- *Vse se plača, le neumnost je še zmeraj zastoj.*
- *Intuicija uravnava, razum tava.*
- *Z nizkimi udarci je zlezel na vrh.*
- *Z idejo v brezidejnost naprej.*
- *Tako daleč smo prišli, da stojimo na mestu.*
- *Z lažjo prideš na vrh, z resnico pogosto na dno.*
- *Vse je novo, le miselnost je stara.*
- *Kdor dela, naj ne je!*
- *Proglasili so me za bedaka, ker sem noro napreden.*
- *Veliko zvemo, malo vemo.*
- *Obveščam, torej sem.*
- *Čim bolj je avtoritativen, tem bolj je primitiven.*
- *Laž ima dolge noge.*

Nadarjen otrok

Ko je naša Francka rodila zdravega in krepkega dečka, je vihala nos od silne samozavesti, mi, sorodniki, pa smo ga vsi občudovali, pestovali in strokovno analizirali. Vsak je imel kaj pripomniti in na glas povedal svoje mnenje. Oče Ivan je bil še posebno ponosen, da ima tako bogato obdarjenega sina.

»Kako lep in bister otrok.«

»Kako se razvija in kako talentiran je!«

»Prav gotovo bo študiral glasbo.«

Otrok se je razvijal, krepil in rasel ter postal vedno bolj divji, muhast in razvajen. Nekega dne, ko smo še poslednji obupali nad otrokovo muhasto naravo, je nenadoma in prvič spregovoril:

»AV – TO.«

Od silnega veselja smo govoreči skoraj onemeli, a bili enotnega mnenja, da je otrok zares izjemen.

»Le kje je pobral to besedo?«

»Česa takega še nismo videli, nismo doživeli.«

»Fantek ima izjemen besedni zaklad ...«

»Nadarjeni otroci so lahko muhasti, divji in razvajeni.«

Naenkrat sem se spomnil dogodka pred dvajsetimi leti, ko je Korenova Štefka rodila zdravega in lepega otroka, a se je pokazalo, da sploh ni nadarjen. Otrok je rasel, se odebelil in – o, groza! – se polenil.

»Kaj pa če tudi ta otrok sploh ni talentiran?« sem nenadoma bleknil.

Kot plaz se je name vsul val ogorčenja in sovraštva. Prebadali so me z očmi, da sem se počutil bebavo in bedasto, in prisegel sem si, da od tistega trenutka ne bom nikoli več spregovoril niti besedice o povprečnih otrocih.

Kako težko je biti v današnjem času povprečen, preprost in naraven.

Opravičilo uredništva

V imenu tiskarskega škrata, ki nam jo je v prejšnji številki revije (Odsevanja 113/114) nekoliko zagodel s podvajanjem dela besedila v članku *DAVORIN TRSTENJAK (1817-1890)* avtorja Marka Košana, se slednjemu in bralcem iskreno opravičujemo.

(Ne)humoreska

Ni lahko napisati dobre humoreske, ker pa že dolgo nisem kake, sem sklenit vzeti v roke pero in svojemu lenarjenju narediti konec. Pa sem se lotil dela. Tri dni in tri noči sem se mučil, toda izpod peresa mi ni prišla nobena pametna reč.

Že sem skoraj obupal, ko se mi je nenadoma posvetilo. Vzel sem v roke časopise in se zastrmel v njihove naslove: znanost, kultura, umetnost, gospodarstvo ... Ah, gospodarstvo! Moje agonije je bilo v trenutku konec. Misli so se mi kar valile na papir. In humoreska je bila končana.

Še ves razgret in vzhičen sem odšel na uredništvo časopisa, potrkal na urednikova vrata ter še toplo humoresko vrgel na njegovo mizo.

»Berite!« sem rekel.

Urednik me je čemerno pogledal. Končno si je nadel očala in začel brati. Med branjem sem opazoval njegov obraz. Videl sem, kako se njegove ledene poteze topijo kot pomladanski sneg, njegov obraz pa je od vrstice do vrstice bolj žarel z notranjim ognjem.

»No?« sem zmagoslavno dejal. Urednik pa se je s smehljajem obrnil k meni in rekel: »Mladi nadebudni pisatelj! Prebral sem vaš humoristični sestavek od začetka do konca. Moram reči, da je zelo dobro napisan. Da, celo odličen je. Kljub temu pa vas moram razočarati. Zaman ste se trudili. Vse, kar je tu napisano briljantno smešno, ni nič v primerjavi s tistim, kar počenjajo nekateri naši gospodarstveniki v praksi.«

Brez besed sem se usedel ...

Babica ozdravela

Stara Marička je sama živela in kraljevala v lepi lastni hiši in ljubosumno čuvala svoje premoženje. Nekoč spomladi pa se je zgodilo, da je nenadoma najavila znancem, da mora na vsak način v bolnišnico. Naj jo tam temeljito pregledajo in preiščejo, saj ni več posebej trdnega počutja in tudi starost ne popušča.

»Tisti, ki me bo negoval ali mi kakor koli z ljubeznijo pomagal, bo dobil mojo hišo,« je odločno pristavila, preden je odšla v bolnišnico.

Hiša je bila v dobrem stanju in na lepi lokaciji, kar je bilo še posebej pomembno v času gospodarske in posledično finančne krize – takrat si zgraditi svoj dom je pomenilo veliko mukotrpnega dela in veliko let odrekanih.

In tako se je zgodilo, da so stari Marički, ki je bila pacientka v bolnišnici, vsi naokrog ponujali pomoč pri potrebnih hišnih opravilih, prihajali na obiske, prinašali rože, sladkarije in se ji dobrikali. Vsi pa so na tihem računali, da bodo tisti srečnež, ki ga bo stara gospa prepoznala in zapisala kot svojega dediča, še preden jo bo pobralo. Prepričani so bili, da so ji dnevi šteti.

Nekega dne, ko so že vsi skoraj na glas izgovarjali misel o poslednjem, ki še čaka staro Maričko, pa je ta na vsem lepem vstala iz bolniške postelje, čila in zdrava ter nasmejana in sploh dobre volje.

Vsi, prav vsi so onemeli.

»No, kaj ste ostrmeli? Pač še nisem za odpad,« je rekla starka.

Le vnuk Borut je pretrgal mučen molk in vzkliknil:

»Babica, kako vesel sem, da bova spet pri tebi doma tvoje rožice zalivala.«

Pravdarji

Slovinci nismo zdravi, če se ne prepiramo, tožarimo in pravdamo. Ne oziramo se na verze iz naše himne »... edinost, sreča, sprava ...«, ki jih je zapisal naš največji pesnik France Prešeren. Te besede so izpuhtele v pozabo.

V zameno za visokoteleče misli in besede o slovenski narodni spravi ... pustimo do besede malemu človeku, ki se tožari in pravda za najmanjšo figo.

Slovinci smo sploh znani pravdači in čim bolj lisjaški in zviti smo, tem bolj junaški in samozavestni se čutimo. Vsi miroljubni, pohlevni in neprepirljivi pa veljajo za bedake, osle, copate ... in so sploh zaničevanja vredni.

Zaradi obilice dela z malimi pravdači so sodišča tako zasuta z delom, da se goljufij in prevar velikih sploh ne utegnejo lotiti. To je glavni vzrok za počasnost naših sodišč, ko bi morala razkrinkati in zašiti velike ribe.

Poziv k enotnosti v boju za staro pravdo se je sprevrgel v zasebno pravdarstvo.

V obstoječih razmerah so tako v našem narodnem bazenu zadovoljni vsi: nepregledno število pravdarskega drobiža, somi, ki se pretegujejo na mehkem dnu, pravica, ki z brega trnkari, vsi skupaj pa strnejo moči samo takrat, če se pojavi kakšna pravičniška ščuka in skuša podreti stoletni mir.

Zakaj ne smem smrdeti po čebuli

LEPOSLOVJE

»Potrudil se bom. Naporen dan ima,« sem sklenil.

Pogledal sem na listič. Žena mi je spisek nalog prebrala že včeraj zvečer, med športnim prenosom. Pozabil sem, kaj mi je že rekla. Še sreča, da cedlca nisem zalučal v koš. Izpraznil sem ga že zvečer. Zjutraj pa so me že navsezgodaj zbudili smetarji.

Skoraj vsak dan je našla kaj na tleh ali drobtine na mizi, čeprav sem posejal in pobrisal. Pozabljal sem sproti odnašati smeti, zapirati predale, zalivati lončnice, tudi tisto na kuhinjski omari, pobrisati prah.

Praviloma je že pri vratih zavzdihnila: Smrdi po kisu ali po prismojenem mleku. Včasih se ji je zazdelo, da sem pustil odprto stranišče.

Umikanje tem jezičnim cunamijem ni bilo preprosto. Prihajala je zelo nepredvidljivo. Kadar sem jo pričakoval kmalu, je ni bilo. Naslednjič, ko še nisem vsega opravil, misleč, da bo pozna, je pridrla ko nevihta z morja in zlila vame svoj prav.

Torej, danes sem se odločil, da ji ne dam povoda za nerganje. Kupil sem tudi lončnico in jo postavil na mesto, kjer je stala tista, ki sem jo pred kratkim po nerodnosti razbil. Ni še opazila izgube. Upal sem, da je tudi kasneje ne bo, čeprav v cvetličarni nisem našel povsem enake.

Skuhal sem juho in pripravil solato. Pogrnil mizo in nanjo postavil krožnika ter vilice in žlice.

Nazdravila bova na nov začetek, sem pomislil, ter iz omare vzel buteljko in dva kozarca.

Pregledal sem opravljeno. Vse je bilo brezhibno. Vsak hip naj bi prišla. Pogledoval sem na uro. Ni še bilo slišati znanih korakov in vtikanja ključa v ključavnico ter potegovanja iz nje, ko ugotovi, da so vrata odprta.

Med reklamami sem zagledal lokalni časopis. Prebral sem nekaj naslovov. Zakrulilo mi je v želodcu. Vzel sem krožnik z mize in poiskal zajemalko. Še preden sem zajel juho, sem si premislil. Odprl sem hladilnik in zagledal pašteto. Namazal sem jo in ponovno segel v hladilnik, da bi našel kaj za zraven. V spodnjem predalu sem zagledal mlado čebulo. Vzel sem dve. Slastno sem ugriznil v belo meso. Predjed je bila, sem pomislil. Še zadnji čas sem počistil za seboj. Sploh nisem slišal, kdaj so se odprla vrata:

»Prinesla sem pasulj iz gostilne Lahovnik. Topel je še!«

»Skuhal sem juho.«

»Ne bi bilo treba.«

»Napisala si.«

»Zate bo. Jaz bom pasulj. Dovolj ga bo tudi zate. Je solata pripravljena?«

»Ja, samo sol, olje in kis še dodaj.«

Nataknila si je copate in stopila bliže.

»Fuj! Smrdiš! Po čebuli!«

»Teknila mi je!«

»Me ne zanima. Vzemi zobno pasto! Ne, nasprejaj se! Kupi sprej za usta. Videla sem ga v reklami. Pojdi v drogerijo. Zdaj! Na denar!«

Pohitel sem. Pred veleblagovnico sem se ozrl po napisih.

»Janko, kaj iščeš? Ti pomagam?« me je prenetil nekdanji sodelavec.

»Drogerijo! Jo že vidim! Pa ti, kaj te je prineslo?«

»Nakupi! Blago sem že spravil v avto. Počakati moram ženo, ki bo prišla iz službe. Greva nazdravit na srečanje, saj se že, odkar si se upokojil, nisva videla!«

»Nimam časa. Kosilo me čaka!«

»Ne bo ti ušlo!«

»Naj bo! Samo nazdraviva! Grem še po sprej. Pridem za tabo!«

Ko sem stopil v lokal, sem zagledal Filipa za točilno mizo in dva kozarčka pred njim.

»Sem že naročil nekaj žganega za aperitiv,« je rekel in dvignil šilce.

Trčila sva.

»Dajva še enega!«

»Žena me čaka!«

»Naj čaka! Kosilo lahko poje tudi brez tebe. Dve pivi, prosim!« je vztrajal Filip.

Preden sem poskusil preklicati naročilo, sta bili dve steklenici in dva kozarca že pred nama. Filip je natočil tako, da se skoraj ni penilo. Jaz pa sem nazdravil z več pene kakor piva. Pri naslednji steklenici pa se tudi meni ni več penilo.

»Vidiš, zdaj si spet stari! Vedel sem, da si še živ. Samo nekaj stimulansa, pa gre! Ali ne?«

»Prav imaš! Še eno rundo!«

»Dovolj je! Ni treba! Ženo lepo pozdravi!« je ustavila točajko Filipova žena, ki je v zanosu debata sploh nisem opazil.

»Bom! Hvala!«

»Greva, Filip!«

»Kmalu se spet vidimo!« sem presenečen zaklical za njima, izpraznil kozarec in pohitel domov.

»Ta sprej ima malo čuden duh. Toda zdaj si videti bolj sproščen. Ko boš pojedel, lahko nazdraviva, le obljubiti mi moraš, da ne boš več smrdel po čebuli,« mu je rekla in se zazrla nazaj v svoj pametni telefon.

Knjiga

Na matinejski proslavi bi Marjan med prepevanjem pevskega zbora kar zaspal, če bi ne bila prireditev že pri koncu. Pohitel je proti izhodu. Na hodniku je srečal Romana. Ta mu je navdušen, tudi sam je prepeval v zboru, pričel razlagati, da sta bili solistki na nivoju, da ima njegov zbor podoben repertoar in še druge podrobnosti. Ustavil se je in stopil nekoliko na stran.

»Ali še koga pričakuješ?«

»Ne. Le pomislil sem, da bi nazdravila. Stopiva tja, miza ponuja!«

»Prav, samo, mudi se mi!«

Trčila sta. Zven je zadušil zvočni udar iz znančevega mobitela.

»Počakaj! Popazi na moj kozarec!«

Marjan je srknil in se ozrl za njim. Obrnil se je in se pri tem ob nekaj obdrsil. Zagledal je žensko, za glavo manjšo od njega, v vijolični zborovski obleki, nekaj čez trideset jih ji je prisodil.

»Pardon! Nisem vas videl!«

»Nič hudega. Ste od tu?«

»Sem.«

»Kje je bankomat?«

»Čez cesto in malo na desno.«

»Hvala. Prvič sem v vašem kraju.«

»Razumem. Čestitam vam za dober nastop. Prijatelj, ki sam poje v zboru, je pohvalil solistki.«

»Bom prenesla pohvalo.«

»Tudi zbor je lepo zvenel.«

»Začetnica sem še,« je rekla in segla v torbo. Iz nje je najprej izvlekla knjigo, za njo še denarnico.

»Prosim, mi lahko pridržite knjigo, da še malo pobrskam?«

»Seveda! Kar iščeš, se najbolj skrije! Ali ne?«

»Ja, ključ od avta! Sem ga že našla! Zdaj sem lahko mirna!«

»Lep ovitek. Ste jo že prebrali?«

»Sem. Hranim jo za prijateljico.«

»Potem je vredna časa?«

»Nisem mogla stran.«

»Priskrbel si jo bom.«

»Zgrabila vas bo!«

»Lahko da me bo prijela. Sporočim. Če

mi seveda zaupate svoj elektronski naslov.«

Vzela je vizitko in kartico za bankomat iz denarnice ter jo s knjigo vred dala nazaj v torbo.

»Izvolite. Pohiteti moram, najbrž me že čakajo!« Segla sta si v roke.

Spravil je vizitko in pogledal za njo. Namesto nje je zagledal znanca.

»Sem se že bal, da bi mi ušel. Pri položnicah se je nekaj zapletlo. Spremenil sem zavarovalnico in sta prišli kar od obeh. Ženi sem moral pojasniti zmešnjavo. Šele ko sem ji obljubil, da bom uredil, je končala salvo s pridevniškimi naboji. Kozarček se bo prilegel. Vidim, da jih je še nekaj polnih!«

»Moja je v službi, drugače bi prišla skupaj. Pogovarjal sem se z gospodično iz zbora. Ravno je odšla. Omenil sem ji tvoj poklon solistkama. Prenesla ga bo naprej. Je še začetnica.«

»Drugič se ženi ne bom oglasil! Nazdraviva!«

Spet je zazvenelo.

»Poglejva še v kul bar,« je predlagal znanec.

»Ne morem! Zamujam! Drugič!«

Ko se je Roman napotil v bar, je namesto domov odhitel proti knjigarni.

»Knjiga je na zalogi. Lahko jo naročimo. Pridite čez dva dni,« mu je pojasnila prodajalka.

Ni ga več vleklo domov. Postalo mu je žal, da se ni pridružil znanцу.

»Kaj pa, če bi poskusil še v knjižnici?« ga je obšla misel, ko je že skoraj dosegel hišo. Obrnil se je proti stranski ulici in pospešil korak.

Skoraj bi trčil v znanca, ki je prišel z druge strani.

»Ali se v baru nič ne dogaja?«

»Ne, klicala me je. Zdaj se meni mudi! Se vidiva!«

»Poklič!«

»Velja, se slišiva.«

V knjižnici je najprej sam pogledal med policami. Po abecednem redu. Ni je našel. Stopil je do ene od knjižničark.

»Knjiga je izposojena. Rezervirala vam jo

bom, če želite.«

»Ne, hvala. Sem si jo že v knjigarni.«

Zunaj je pogledal na uro in pohitel, upajoč, da prehití ženo in postori, kar je prebral zjutraj na lističu, a je avto že stal pred hišo.

»Kje hodiš? Nisi dal prat ne perila ne posode! Si kupil čebulo?«

»Na proslavi sem bil!«

»Kolikor vem, je bila ta že opoldne. Le kazat si se šel tja. Kaj si potem delal ves ljubi dan? Kje je čebula?«

»V vrečki.«

»Kateri vrečki? Kje si bil?«

»Srečal sem Romana. Že dolgo ga nisem videl, pa sva malo zabluzila.«

»Katerega Romana? Pa ne tistega pijančka?«

»Ja, prav njega sem srečal. Briga me, kaj govorijo.«

»V lepo družbo si padel. Slišala sem, da je tik pred ločitvijo.«

»Marsikaj se sliši.«

»Kam greš, nisva še končala. Kje je ključ od poštnega nabiralnika? Kam si ga vtaknil?«

»Najbrž je v tvoji torbici.«

»Sem že pogledala!«

»Bolje poglej!«

»Kar ti poglej! Ko si tako pameten, da vse veš!«

Vzel je torbico in našel ključ.

Odšel je v kabinet in sedel za računalnik. Iz denarnice je vzel vizitko in novi znanki poslal sporočilo.

Čez dva dni se je ustavil v knjigarni. Tokrat uspešno.

Doma je sedel v naslonjač in odprl knjigo. Najprej je prebral podatke o avtorju, pogledal za letom izdaje in založnikom, nato je odprl prvo stran besedila. Po nekaj straneh se je ustavil pri besedi zlorabljen. Vrnil se je na začetek, da bi bolje ujel kontekst.

Ni slišal ženinega prihoda.

»S tabo ni nič! Samo bereš! Ne slišiš me več!«

»Saj ne morem brati in te poslušati hkrati. Počakaj, da preberem to stran do konca, potem ti bom na razpolago. Saj najbrž ne gori.«

»Ti goriš. Ali ne vidiš, da si v puloverju? Stopila bi se v tvoji opravi. Vsaj okno odpri, da se bo dalo dihati!«

Vstal je, odprl okno ter se umaknil v spal-

nico.

V zraku je začutil napetost. Odprl je knjigo. Črke so se majale.

»Vrnila se bo!«

Knjigo je skril pod odejo, kot bi skril prijateljico pred zvedavimi sosedi. Prisluhnil je. Tišina. Vzel je knjigo nazaj. Črke so se izostrile in mu s stavki obudile to, kar se je, ne da bi vedel, skrivalo v njem. Pomislil je na novo znanko in hkrati zaslišal korake. Potisnil je knjigo pod odejo in se sklonil k budilki na nočni omarici.

»Kje imaš knjigo? Pokaži mi jo!«

»Tu je.«

»Zakaj jo skrivaš! Ni prava! Grem!«

Odvihrala je, ne da bi za seboj zaprla vrata.

Malo je še počakal, potem pa jih je zaprl in se pogreznil nazaj v branje. Prišel je že čez sredino, ko se glavna junakinja poroči in že med poročnim potovanjem planejo iz nje potlačena čustva. Nabirala so se od zlorabe dalje. Zgodila se je, ko jo je zamikal drugačen svet. Sprejela je ponudbo fanta iz vasi, da jo spravi čez mejo. V tistem povojnem času je bilo skoraj nemogoče priti do potnega lista. Po prehodu meje se je zgodilo. Ko si jo je na silo vzel, jo je pustil, blizu večjega mesta. V tujem jeziku je znala le nekaj besed. Po mnogih zapletih se je vrnila domov in se poročila. Kmalu je spoznala, da ni našla pravega, ni mu vsega zaupala. Skrite misli so mu privrele na dan.

Ni slišal, kdaj so se odprla vrata.

»Če nisi za računalnikom, si pa za knjigo. Prekini z dopustom. Nobene koristi ni, če si doma. Drugič ga boš nujno potreboval, pa ga ne bo več.«

»Lanskega koristim. Samo ta mesec ga še lahko. Si pozabila?«

»Lanski ali letošnji! Vsakega je škoda! Pred hišo je treba pokositi. Sosed je že prejšnji teden!«

»Samo malo mi je še ostalo.«

»Če ti branje pomeni več ko hiša, pa jo prodajva!«

Odšla je.

Zdaj je vedel, da je zlepa ne bo nazaj. Vzel je knjigo in se zleknil v fotelj. Ko jo je prebral, je vklopil računalnik in poslal sporočilo.

Iva Potočnik

Lebdenje

Sovražim zibanje na morju, saj mi noben še tako lep prizor med otoki ne more pomiriti želodca. Spet sem na trdnih tleh, na Hvaru. Stari Grad je za mano, nad Jelso se po ozki, skoraj makadamski cesti vzpenjam proti Pitvam in enosmernemu predoru, ki so ga prekopali vojaki v stari Jugi. Ker skozi raven in mrakoben tunel na drugi strani ni videti avtomobilskih žarometov, samozavestno in navaženo zapeljem vanj, čeprav je širok le dobra dva metra, a na srečo dolg le malo manj kot kilometer in pol.

Veselim se Svete Nedjelje, vonja po sivki, ki raste po pobočjih najvišje hvarske gore Sv. Nikola in jo kuhajo v teh dneh, da iz nje prikaplja sivkino olje. Ob robu vasi pred pokopališčem se kopicijo gmote oparjenih sivkinih stebel. Sivomodra barva lavande se v pari prelije v črno, a omamen vonj, ki opijanja, ko se meša z nevidnimi hlapi morske soli v vročem avgustovskem ozračju, ostane. Na razgledni ploščadi ob župnijski cerkvi sv. Spiridona bomo pozdravili don Anteja, dolgoletnega pastirja svetonedjeljskih duš, rojenega v bližini Ilirske Bistrice. Raznežil se bo ob zvoku materinščine, s katero mu bomo božali dušo, ko bomo opazovali Lukavce, otočke v morju pred vasico. Veselim se staroselcev, ki se že po zagorelih obrazih, ustrojenih z burjo in prepotenih v bonaci, razlikujejo od na hitro porjavelih turistov. Veselim se Vlada, Maje, Perice, Brankice, Bertija ..., vseh drugih, zbranih pred butigo.

»Káko ste, Slovenci ...?«

Bom uresničila vse letošnje trdne sklepe? Tri tedne brez avtomobila in telefona. V vas se bom vzpenjala samo po mulatjeri in se ne bom ustavljala ob domačinih, ki vedno ponujajo bevando s plavcem – težkim domačim vinom. Najboljši je zame Zlatanov, a ne samo zato, ker je ta znani vinar moj gazda, niti ne zato, ker ga srka sam hrvaški predsednik Tuđman. Zlatanovo ustekleničeno vino ima na etiketi napis Zlatan otok in podoba samotnega borovca na visoki skali. To je lik resnično samoraslega drevesa, pod katerim je zaliv mirnega, globokega, skoraj črnega morja, in

vanj se bom čez urico ali dve potopila. Pred menoj v predoru avtomobilske luči. Seveda, saj še vedno niso uredili semaforjev! Kateri izmed naju je bliže improviziranemu izogiba-lišču, izklesanemu v živo skalo?

Velika okrogla sončna pika se mi zasveti pred očmi. Konec predora!? Poletim proti soncu v en sam mir in temo kot v morje pod borovcem. Zaplavam v neskončno globino, v svet ribjega šepeta. Zelene modrine ni ne konca ne kraja. Visoko nad menoj je večni borovec in usmerja moje gibe vstran od skalnega roba. Ko loveč sapo izplavam, lebdim na vodi, obarvani z infrardečo svetlobo, skoraj vijolično. V šum morja se iz daljave zliva pomirjajoča glasba, zaigrana samo na G-struno. Trepetanje morja polzi po koži, da se mi ježi, in mi objema nemirna bedra, a rok ne morem izviti izpod tesne odeje, ki se me oklepa. Lovim sapo, prsi se mi dvigajo, a zrak mi sproti uhaja.

Neznanska teža mi lega na prsni koš. Pritisk, popušcanje, pritisk, popušcanje. Vdih izdih, vdih, izdih ... Zakaj je danes to samoumevnost tako težko narediti? Filip spet ni zaprl okna v spalnici in Mišo je priplezal po gliciniji, se namestil pod mojo brado in mesi s sprednjimi tačkami, kot da bi iz usahlj mačjih prsi hotel priklicati zadnje kapljice pre-sihajočega mleka. Spet bo strgal prevleko na odeji. S sunkovitim gibom se ga skušam otre-sti, a se ne da. Še močnejše s svojo črno težo pritiska name. Filip me kot vedno opominja: Človeška dobrotá se meri po odnosu do živali in starih ljudi. Vem, a ne morem več, duši me. Iz grla mi zagrga, ko hočem zavpiti. Samo da bi se izvila izpod mačje gmote ... Kot prikovana sem, boli me rama. Že nekajkrat sem rekla, da moram dobiti še eno injekcijo proti bolečinam zaradi kalcinacije. A se imam pre-malo rada, sama sebi se zdím nepogrešljiva med svojimi, zato se ne odpeljem k ortopedu Sajku. Filipa ne boli ničesar, zato ne razume mojega trganja po sklepih. Saj bo vse ublažilo ležanje na plaži z možgani na off. Ta moj Filip, vsako težavo zna odpraviti z lahkotno domislico. Za nekaj neskončnih trenutkov utonem v blažen sen.

Iz daljave prihaja do mene žuboreč smeh in klicanje: babi, babi ... Moj fant, moj edini fant ob treh srčnih deklicah. Skušam odpreti zlepljene trepalnice, a ne morem. Prime me

LEPOSLOVJE

za roko, kot elektrika me strese neznanska toplota Svitovih rok. Ampak saj nočeš več v moje naročje, odkar si šolar! Da si si premislil!? »No, pridi, a ne objemaj me tako močno. Težko diham.« Pestuje moje dlani, se igra z mojimi prsti:

»Babi, zakaj imaš toliko žil na roki?«

»Stara sem, koža ni več prožna in je videti grda.«

»No ja, babi, proteze pa še nimaš, a ne!«

Proteza? Ne, saj je nimam. Pravi trenutek me prešine, ko se mi hoče vsa nakopičena bolečina dvigniti iz želodca, a je ne morem izbruhati. Filip pravi, da je vse to od nervoznega želodca, ker se v službi preveč ženem, ker pozno v noč bedim, izpolnjujem nesmiselne formularje in se po tridesetih letih predavanj še vedno pripravljam, berem, recenziram, raziskujem, mentoriram, skratka, po njegovem pretiravam. Ne razume mojega poslanstva. Kako naj vodim mladostnike in učim to, česar ne delam sama? Če nisem zavzeta, vztrajna, natančna, poštena ..., če ne delam s strastjo in ne prenašam žara? Hočem vse, kar zmorem. Samo drobtinic ne pobiram. On pa pravi, da hočem popolnost, ki ni mogoča pri nobenem delu. Popolnost! Kakšna popolnost? Ko sem včeraj stopila v predavalnico, sem ostala brez sape ob pogledu na prazne klopi. Kako je mogoče?! Kako se lahko meni zgodi študentski bojkot? Sem izgubila občutek za čas, da mi je spolzel skozi ure in dneve? Je mar konec semestra? Kaj sem delala, zakaj me niso opozorili? Izgubljam se v labirintu brez izhoda. Kot da sanjam moreče sanje. Od tesnobe zadržujem dih, krčevito iščem rešitev, čeprav vem, da je nekaj zamujeno. Sem bila na zadnjem izpitnem roku prestroga? Nekaj moram spremeniti. Moram popustiti. V prihodnje bom ocenjevala tudi nastop, komunikacijske veščine, da jim bom olajšala zahteven izpit. Ljubi bog, kdo je že slišal kaj takega!? Ja, sodelovanje pri predavanjih lahko ocenim. Ampak to je samo drobec v oceni. Pa še privlečen za lase. Sistem bom prevarala. A kako naj prevaram sebe? Duši me, brezglavo iščem rešitev, a najdem le vzporednico v ohromelem strahu, ker si ne znam odgovoriti. Res ni popolnosti, Filip ima prav. Ampak vedno sem mislila, da se to lahko zgodi samo drugim. Znojim se, da mi pot zaliva očesne jamice. Nihče mi ne obriše pekoče bolečine. Kot da se kopam v prevro-

či kopeli.

A ne vem, katera bolečina je bolj pekoča. Telesna ali tista, ki peče nekje tam notri. Tam notri je skrito, a ne pokopano, da sem jo pustila oditi brez objema in stiska roke, da sem zamudila njen zadnji izdih. Ko je celo leto tavalala po svojem izgubljenem spominu, sem jo znala priklicati v zdaj in tukaj z dogodki iz svojega otroštva, da sva nizali sličice mojega odraščanja in zorenja. Skupaj sva listali po nekoč dragocenih in tako redkih lepih slikanicah, skupaj trpeli ob mojih hudo odrgnjenih kolenih, skupaj sva bredli skozi preizkušnje njene bolezni. Zdaj pa sem jo pustila na cedilu. Nikoli nisem zamudila minute svojega obiska, a tisti vroči poletni dan, tisti petek, nisem mogla od doma. Nekaj mi ni dalo. Kaj ji naj še odnesem, kaj ji naj še pripravim, da bo lahko pojedla, čeprav ničesar več ni spravila po grlu? Tudi ta trenutek me ta neznana sila zadržuje, da ne morem narediti koraka. Filip me priganja, da je ura že pozna, a noga noče v korak. Ko se pripeljem, je ni več. Vsa bela in prosojna leži pred menoj, topla in mehka. Onkraj vsega je, jaz pa ... Božam najin zamujeni trenutek, ko pride zdravnik, kar od daleč vrže oči po njej in potrdi, da je umrla. Neznanska teža mi stiska prsi, ko ji slačim spalno srajco, umivam njeno toplo telo in jo oblačim za prvo in zadnje potovanje v onstranstvo. Ne morem in nočem ji sneti prstana s prstanca, iz ušesne mečice enega samega uhana, ker se ji je drugi snel in izgubil med rjuhami. Kako borna in uboga se je zgrbila v rokah pogrebnikov, ko so jo odnašali skozi preozka vrata. Ne morem pozabiti. Nismo je upepelili, tako počiva v telesu in z nevidnimi nitkami me zdaj vabi k sebi.

Vrtinec vrtočlavice me posrka vase, da se opotekajoče ustavim pred očetom za še pet dinarjev in se že četrtič vzpenjam na verigi pripet sedež vrtiljaka, ki ga ročno poganjajo fantje nad menoj, da si tako prislužijo vožnje. Vrtenja ni konec, dokler ne padem s sedeža, izbruham zajtrk in se blažena odnesem v očetovem naročju v tišino svoje sobe med neme očitke moje mame, da mi vsi preveč popuščajo.

Lebdim, a ne telesno, lebdim v zgodnji jutranji dremavici, ko se prepotena vračam v predizpitno vročico in do onemoglosti ponavljam kazensko pravo. Potrebujem ure, da se prebijem skozi že znano, preden se zagri-

zem v kazenski zakonik, zakonodajo, nato vire kazenskega prava do pojma protipravnosti in načel. Ob drdranju zmot in sankcij mi udari v ušesa tlesk kapljic na vodno gladino. Kaj hudiča tako kaplja, če v spalnici nimam nobene vode. Najeda mi potrpežljivost. Naj že privijejo pipo ali popravijo streho. Nekoč bom napisala knjigo, kako je nekdo prišel ob pamet zaradi monotonih, a naravnost v možgane kapljajočih kapljic. Kako se sploh imenuje zvok udarjanja kapljice ob podlago? Tlesk je samo rešitev neustvarjalnosti. Pik pik? Vprašanju ne pridem do dna. Zaradi tega ne morem spati. Kap kap, ne, to ne bo, cap cap, ne bo, ker manjka č, vedno slišim č. Morda čap čap ... Ne, nič več – ne kap ne čap, vse kapljice so se združile v potok tople tekočine, ki božajoče polzi po moji koži.

»Marinka!«

Trepljanje po licu me hoče prebuditi iz dremavosti, a ne morem dvigniti vek. Oh, oče spet otipava radijski sprejemnik:

»Spet je brala celo noč, radio je še vroč.«

Hahljam se, ker kot vedno pretirava, da bi mam prisilil k odločni prepovedi, jaz pa sem že pred svitom ugasnila aparat. V enem samem zamahu sem požrla Na otoku gobavcev, zato zdaj po koščkih odmiram. A ata razpreda teorijo, da preveč branja škodi mojim predstavam o svetu. Še več, da pozna nekoga, ki se mu je od knjig zmešalo. Zame se ni bati, jih tako požiram, da nekatere berem dvakrat in se šele ob prvem zapletu zavem, da poznam rešitev in konec. Pri nekaterih pa vedno znova hočem prebrati le posamezne vrstice, a potem utonem v besedah in izplavam šele na zadnji strani, in to pri zadnji piki.

Gospaaaaaaarinka Maaaaaaarinka, aaaaa iz prostora odmeva globok a, se pogreza, vzpenja, prodira vame, odmeva, se me dotika in me stresa. Opiram usta, nema govornica se zliva s tišino v meni. Telo mi ne pomaga, ne more dvigniti roke, ne premakniti noge. Le zlepljene trepalnice boža nevidna roka.

»Vrača se, se že prebuja!«

Oslepljujoča svetloba me obsije, kot da je pripeta nekje nad menoj.

So to žarometi? Je to sonce nad Zavalo, ko zapuščam predor!?

Živa Škrlovník

Kljun čolna ...

Kljun čolna je lahkotno zaril v plitvino, odrivajoč zrnca peska na stran. Turkizna voda zaliva je zgladila gube v pesku, še preden je Rahil preskočil preperelo tolsto vrv na premcu in s stopali vznemiril gladino. Ta del poti mu je bil vedno najljubši; narejeno oklevajoč, kot se je od pohlevnega domačina pričakovalo, se je obrnil k čolnu in z zanimanjem opazoval odziv skupine. Prepluta leta so ga naučila po narodnosti ljudi na krovu uganiti, kakšna bo reakcija. Američani so ploskali, se fotografirali in vzdihovali, mu žrli živce z neprestanimi vprašanji, ki jih ni razumel dobro, in ga klicali „gospod“. Vrnil jim je z odrezavim molkom. Francozi, ki jih je v teh letih peljal le peščico, so dostojanstveno komentirali privid. Čeprav jih je imel raje od Američanov, ga je bolel način, kako močno so se trudili, da jim obrazi ne bi pokazali, kako prevzeti so. Portugalci so se pretvarjali, da so se že med vožnjo zlili z okolico, z morjem, s čolnom, ga ogovarjali v materinščini in čeprav je med Rahilom in njimi vladala prikrita hierarhija preteklih časov, jim je kasneje dovolil, da so se mu pridružili pri pripravi ognja za peko rib. Ostalim ne.

Dvainpetdeset let pekočega otoškega sonca in ostre morske vode, ki je opluskala njegovo kožo do željega videza, je Rahila naredilo vzdržljivega; bil je suh kot fiziološka na vrtu njegove Olencie in čeprav je velikokrat rekla, da ga mora porediti, je vedel, da je v jasnih nočeh rada posedala na klopi pred hišo in v tišini z očmi požirala njegovo sloko telo, ki se je oprijemalo ribiških palic, se borilo z zavozlano mrežo in končno, ko je noč svojo temoto tako poglobila, da Olencia Rahila ni več videla, pač pa ga je zavonjala, gnusni ribji vonj, ki je na Rahilu tako dišal, takrat je končno pustil delo in se znašel pred njo. Pogladi ga je po ozkem pasu mišic nad natrganimi kratkimi hlačami in sesedel se je k njej. Bil je utrujen, večino večerov je bil napol mrtev od utrujenosti. Olencia je imela za to zdravilo. Pustila ga je ždeti na klopi in se skozi pisane trakove, v neredu zvozlane med vrati, namenila proti rjastemu hladilni-

ku v notranjosti. Vse je razpadalo, razpadala je kočja, razpadal je čoln, vse v njunem življenju je nakazovalo, da se bo kmalu nekaj končalo, a v rjastem hladilniku, ki ga je Olencia vsak dan obsedeno čistila s kisom, saj je služil kot spomenik boljšim časom, je prav zmerom tičala lubenica in poleg nje se je vedno rosila steklenica Manice. Odnese la mu jo je. Teža piva je spodnesla dnevu, Olencii in Rahilu tla pod nogami in nič drugega ni več obstajalo kot trda tema, v katero lahko strmiš in strmiš in ne razločiš ničesar in prav zares bi lahko to bila ista tema, ki jo vidi slepec.

A v tem trenutku je Rahil strmел v odluščeno barvo na premcu in kakor ponavadi, ko je razmišljal o Olencii in razpadajoči kočji, je pozabil mežikati in oči so se mu osolzile. Zgodilo se je že, da je trapasta Teksašanka njegove solzne oči gladko in malo pripisala ganotju ob vnovičnem srečanju z božansko podobo rolaškega zaliva, ga prisilila, da se je slikal poleg svojega čolna in si npletla zgodbico o tem, kako je otrdel mozambiški ribič po štiridesetih letih prevažanja turistov na rajske plaže še vedno tako presunjen ob pogledu na boleče turkizno morje in bleščeč pesek, da ne more skrivati čustev. Ženska ga je tako prevzela s svojo histerično interpretacijo, da se ji ni uprl. Pustil je, da je izkoristila njegove solzne oči in si naslikala pravljico. Opazoval je samega sebe, kako je pometala z njim, kot da ni le ribič, marveč tudi razstavni eksponat, vzvod, ki bo vzburil njene zanemarene sanje o čem bolj pristnem, kot je hladen porcelan v klimatizirani hiši v predmestju prašne, vroče, ameriške Odesse. Rahil je vse to opazoval z dobro nadzorovano jezo; vedel je, da bo nagrada za sodelovanje v tem teatru bogata – ženska bo pustila napitnino v višini njegovega mesečnega prihodka. A takoj za očmi, ki so se uslužno solzile še naprej, da, Rahil je nehal mežikati, ženski je delal uslugo in držal oči odprte, naj se solzijo, oh, prosim, naj se solzijo še bolj, daj Bog, da mi priteče čim več solz, ki jih lahko pretopim v denar in kupim Olencii tisti prekleti šivalni stroj, daj, daj, zdrži še malo, Rahil!, takoj za temi istimi očmi je Rahilovo potrpljenje izgubljalo moč, gnusil se je samemu sebi, da prodaja neresnico kot iskreno čustvo, da prodaja svojo prvobitnost za čustveno erek-

cijo neke tujke, ki se je po naključju znašla v njegovem čolnu in ga prisilila, da zdaj igra to nečisto, pomilovanja vredno igro med domačinom in zahodnjakinjo, s katere so visele ob cesti nakupljene zapestnice v barvah mozambiške zastave. Tistega dne je Rahil res zaslužil petkrat toliko, kot bi sicer, in ko sta šla čez teden dni z Olencio z barkačo do celine in od tam v Pembo, se je počutil zmagoslavno, smejal se je, brkljal Olencii po laseh, jo zagrinjal v tesne objeme, da so ju otočani, ki so potovali z njima, ves čas pogledovali; ni ga motilo. Vsaj ne do trenutka, ko se je stari Bertolde, ki je upravljal čoln, nagnil k njemu. Olencia je zavzeto poslušala sosedo Nurio, ki ji je nekaj pripovedovala; smejala se je, zvonek, visok smeh je udušil Bertoldejeve besede, ki so potihoma zletele proti Rahilu in mu obvisale pred nosom kot pajek, ki se je ob večerih spustil izpod stropa.

»Si zadel na loteriji ali kaj? Vsi se sprašujemo, kaj počenjaš s tistimi turistkami, ki jih prevažáš do Rolasa. Dobro ti morajo plačati, da voziš Olencio v Pembo po nakupih. Jim masiraš noge?«

»O čem govoriš, Bertolde?«

»Samo pravim ti, da bodi previden. Cossin smrkavec se je oni dan motovilil okoli priveza, ko si pripeljal nazaj Američane. Neka ženska je na ves glas razlagala, da je to „popoln servis“. Saj veš, da zna Cossin sin angleško. Morda je kaj pobrkljal, a čulo se je, kot da si na otoku natikal še kaj drugega, ne samo ribe na raženj.«

Rahil se je pogreznil sam vase. Roka, ki jo je držal Olencii okoli ramen, je močno poprijela za rob starega čolna. Ni vedel, kaj ga bolj boli – dejstvo, da je njegova udeležba v predstavi stare Američanke v vasi sprožila ogabne govornice, ki bi bržčas zelo prizadele Olencio, ali težek, ostuden občutek, da jo je prevaral že samo s tem, ko je pustil, da so mu pred tujko prek brade tekle lažnive, prevarantske solze, ki jih bo začutil vedno, ko bo Olencia sedla za nov šivalni stroj.

Avtorica je prejela tretjo nagrado na natečajnem razpisu Radia Ars za kratko prozo.

Gusti Stridsberg – Klara¹

»V ponedeljek, 26. septembra 1955, se je pred poslopjem na Sveavägen 110 v Stockholmu ustavil velik črn osebni avto. V trenutku, ko je iz hiše prišla ženska, je iz avta stopil lepo oblečen moški srednji let, se ji približal in jo pozdravil. Pridržal ji je zadnja vrata in ženska je stopila v avto, v katerem sta že bila dva potnika. Mimoidoči bi v dogajanju težko opazil kaj posebnega, toda če bi lahko slišal pogovor, bi razbral, da se v dogodku skriva bistveno več kot običajna ponudba za prevoz. Moški je bil namreč komisar Säpa² Otto Danielsson³, ki je v svojem nagovoru povedal, da je prišel po navodilu tožilca Wernerja Ryhningerja, da bi jo odpeljal na zaslišanje.«⁴

Povzeti dogodek bi lahko bil začetni prizor filma o Gusti Stridsberg, ki je svoje življenje zapletla v »neverjetno, a resnično zgodbo ženske, ki je preveč živela in preveč ljubila«. Tako so na najlepši možen način njeno življenje povzele besede, ki jih je vnuk Gusti Stridsberg uporabil kot podnaslov novega prevoda njenega romana *Mojih pet življenj* v angleščino⁵. Kaj je vznemirilo švedsko obveščevalno službo, da je prisluškovala 63-letni gospe, že leta zaposleni na *Svenska instituter*⁶, ji sledila in jo končno aretirala sredi ulice? Gospo, ki je petnajst let živela v Mislinjski dolini, tu postala mati edini hčerki ter začela prevajati in pisati? Ki je doživljala vse skrajnosti obeh svetovnih vojn in burnega dogajanja med eno in drugo? Ki je v 20. letih v Benetkah govorila z že takrat z mamili zasvojenim Hermannom Göringom, v Moskvi z Leninovo vdovo Nadeždo Krupsko in Georgijem Dimitrovom, med špansko državljansko vojno poročala za *Toronto Star*, spoznala La Pasionario, tam govorila s človekom, ki ga je kasneje prepoznala kot Tita⁷? Ki je leta 1939 prišla na Švedsko in postala stalna spremljevalka stockholmskega družabnega življenja? Znana publicistko, prevajalko, pisateljico?

1 Prispevek je nadaljevanje zgodbe o Gusti Stridsberg iz prejšnje številke.

2 Säpo - *Säkerhetspolisen* (švedska obveščevalna služba).

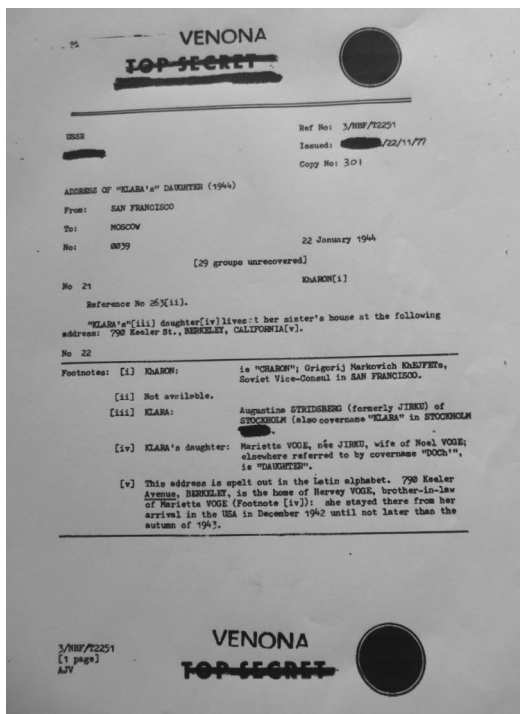
3 Otto Danielsson (1902–1985). Preiskovalec švedske varnostne policije *Säpo*. Sodeloval je v odmevnih preiskavah o smrti Raula Wallenberga in Daga Hammarskjölda, zasliševal Vidkuna Quislinga, bil opazovalec na sojenju v Nürnbergu.

4 Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig; Valter Krivitskij, Gusti Stridsberg, Kim Philby*. Appel Förlag, Stockholm 2018, str. 73. (V nadaljevanju Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*).

5 Stridsberg, Gusti: *The Six Lives of Gusti Stridsberg: The Incredible True Story of The Woman Who Lived and Loved Too Much*. (Kindle Locations 21–22). Kindle Edition.

6 Švedski inštitut.

7 Vprašanje o tem, ali je bil Tito med državljansko vojno res v Španiji, ni razrešeno.

Telegram, poslan iz San Francisca v Moskvo 22. januarja 1944. V njem sporočajo naslov bivališča Klarine hčerke Mariette Voge, ki je po preselitvi v ZDA z možem Noelom živela pri družini Noelove sestre. V opombah je identiteta »Klara« nedvoumno povezana z Gusti Stridsberg.

KLARA: Augustine Stridsberg (formerly JIRKU) of Stockholm (also covername »KLARA« in Stockholm)

(http://www.theblackvault.com/documents/nsa/venona/Jan44/22_Jan_1944_R4_m1_p1.gif)

Zgodba o vzrokih za njeno aretacijo se je razkrivala počasi in celotnega ozadja najbrž ne bomo spoznali nikoli.

Prihod na Švedsko

Ko je Gusti Jirku junija 1938 uspelo zapustiti razdejano Španijo, je pristala v Parizu, kjer je v *Pariser Tageszeitung*, edinem nemškem dnevniku, namenjenem nemški diaspori, objavljala članke o španski državljanski vojni. S pomočjo trgovca z diamanti, naklonjenega španski republiki, je odpotovala v Antwerpen in predavala o stiskah otrok v Španiji in po posredovanju antverpenskega župana⁸ celo dobila dovoljenje za bivanje. Toda že oktobra se je odločila za pot v Köbenhavn, od koder je v začetku leta 1939 odpotovala v Stockholm.

Ob prihodu na Švedsko je v prošnji za bivanje zapisala, da je češka državljanka, da ne pripada nobeni stranki in da ni politično aktivna.

8 Socialist Camille Huysmans (1871–1968), naklonjen judovskim emigrantom v Antwerpnu in sionističnemu gibanju. V letih 1946 in 1947 je bil belgijski premier.

Opis njenega dotedanjega življenja ni zanimiv le zaradi vsega, kar vsebuje, temveč predvsem zaradi tistega, česar ne. Sodelovanja z jugoslovansko komunistično partijo, dela v *Kominterni* in zapletov z gestapom ni omenila.⁹ Večina političnih beguncev, ki se je zatekla na Švedsko, je bila tako ali drugače obremenjena s političnim delovanjem, zato bi bilo zanimivo izvedeti, zakaj se je odločila te izkušnje prikriti.

Na zaslišanju junija 1939 je izjavila, da je strankarsko neopredeljena in preganjana Judinja. Svoje protifašistične dejavnosti ni prikrivala kot tudi ne bivanja v Sovjetski zvezi in sodelovanja v španski državljanski vojni. V Stockholm naj bi jo povabile pravica Sonja Branting-Westerståhl, novinarka Ellen Kleman in prva švedska prostovoljka v španski državljanski vojni novinarka Kajsa (Karin) Rothman, da bi napisala knjigo o ženskah na Švedskem. Kajsa Rothman ji je prikrbela kontakte in Gusti je začela pisati za časopise.¹⁰

Političnim temam bi se morala izogibati, saj naj bi se tujci ne vmešavali v stvari, ki bi lahko ogrozile švedsko zunanjo politiko in s tem varnost. Povečeval se je tudi strah pred tujimi vohuni in že samo sum je zadoščal, da so političnega begunca lahko aretirali, zasliševali ali celo zaprli. Gusti je sicer imela vplivne in bogate znanke, še posebej med članicami *Social Democratic Women's Union*, toda popolne varnosti ji niso mogli zagotoviti. Nekateri od njih so delovali za *Red Assistance*¹¹ in eden od članov ji je med iskanjem, kje in kako preživeti, ponudil pomoč. Že mesec po vselitvi v skromno stanovanje pa so jo povabili na zaslihanje. Spraševali so jo o lastniku stanovanja in z njim povezanim komunistom Gustavom Gundelachom. Koliko pošte dobivata? Je med pismi tudi kaj takšnih iz tujine? Gusti je zanimala, da bi opazila karkoli podobnega.¹²

V Skandinavijo se je pred nacizmom umaknilo veliko (političnih) beguncev iz vse Evrope. Avgusta 1940 se je *Zveza ameriških pisateljev* obrnila na Švedski generalni konzulat v New Yorku s prošnjo, da bi beguncem, ki so zaradi vojne pristali na Švedskem, omogočili selitev v ZDA. Med njimi je bila tudi Gusti Jirku. Toda za švedsko obveščevalno službo, ki jo je zaradi stikov s komunistom Gustavom Gundelachom opazovala vse od začetka leta 1940, je bila še vedno sumljiva, zato so preiskovali krog njenih znancev in od septembra 1940 do junija 1941 pregledovali tudi

Gusti Stridsberg v družbi predstavnikov OEEC (Organisation for European Economic Co-operation), predhodnice OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) na srečanju v Stockholmu maja 1954
(Iz zasebne zbirke družine Berzelak)

njeno pošto. Čeprav niso našli ničesar, je bila prošnja za njeno selitev v ZDA očitno zavržena. Ker bi jo lahko doletela deportacija, je leta 1941 stopila v navidezen zakon s 16 let mlajši Hugom Hjalmarjem Stridsbergom, prostovoljcem v španski državljanski vojni in komunistom. Zakon naj bi razpadel že leta 1944. Živela sta v manjšem stanovanju; Hugo je delal kot polagalec cevi, Gusti se je preživljala s pisanjem in inštruiranjem angleščine.¹³

Med njenimi slušatelji je bil tudi politični begunec iz Avstrije August Moser, ki ga je švedska obveščevalna služba prepoznala kot nevarnega komunisto in sodelavca *Kominterne*. *Säpo* je bil sicer seznanjen s tem, da je mreža *Kominterne* razpredena po vsej Evropi, tudi na Švedskem, vendar jo je bilo izjemno težko odkrivati, saj je bila njihova komunikacija zelo zapletena. *Säpo* se je zato namesto za posamične aretacije odločil za prikrito opazovanje in sledenje. Odpirali so Moserjevo pošto, iz katere so razbrali, da so pisma z na videz banalno vsebino šifrirana sporočila. Opazili so tudi, da so po Moserjevem prihodu v stanovanje Stridsbergovih vstopali tudi drugi. Stridsbergovo so spet zaslišali in povedala jim je vse o svojih inštrukcijah, povsem zanimala pa je kakršnekoli druge obiske ali celo izmenjave sporočil; tudi ko so navajali natančne datume in ure prihodov obiskovalcev. Preiskovalci so se sprijaznili, da so še enkrat zašli v slepo ulico, in po letu 1942 je Stridsbergova za *Säpo* postala nezanimiva.¹⁴ Sumi o njeni prikriti dejavnosti

⁹ Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 89.

¹⁰ Michael F. Scholz: *Gusti Jirku-Stridsberg („Klara“) und die finnische Friedensopposition 1943/44*. SAXA Verlag, Berlin 2014, str. 50. URL: <https://www.academia.edu/7890388> [9. 1. 2020], str. 59. (V nadaljevanju: Michael F. Scholz).

¹¹ *Mednarodna rdeča pomoč*; organizacijo je leta 1922 ustanovila *Kominterni* in naj bi pomagala političnim zapornikom po svetu.

¹² Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 92.

¹³ Michael F. Scholz, str. 59.

¹⁴ Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 93, 94.

so se znova pojavili aprila 1948, toda takrat je že bila zaposlena na *Svenska institutet* (Švedskem inštitutu).¹⁵

Rojstvo Klare

Drugo svetovno vojno je Gusti Stridsberg torej preživljala v Stockholmu, ki je bil zaradi švedske nevtralnosti pomembno središče obveščevalnih služb. Po napadu na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941 je mrežo svojih agentov močno okrepila tudi Sovjetska zveza. V diplomatskih službah so delovali tako agenti obveščevalne službe kot vojaški agenti, predvsem za področje Nemčije in Finske. Kot okrepitev *NKVD-ja* sta oktobra 1941 v Stockholm prišla zakonca Boris in Aleksandra (Zoja) Jartseva (s pravim priimkom Ribkina)¹⁶; on kot konzul, ona kot tiskovna predstavnica. Njeno delo pa je bilo le krinka; dejansko je bila častnica v službi *NKVD-ja*, zadolžena za posebne naloge. V Stockholmu naj bi reorganizirala sabotažne skupine *NKVD-ja* in za to zelo zahtevno nalogo je potrebovala sodelavca z izkušnjami.¹⁷

Stridsbergova in Ribkina sta se prvič srečali v pisarni pravnice Sonje Branting. Na enem od kasnejših zaslišanij je Stridsbergova izjavila, da jo je z Ribkino zbližalo delo; pisala je namreč za kanadski časnik *Toronto Star* in se pridružila vojnim dopisnikom. Podpisali pa naj bi tudi spoznanje: Stridsbergova bi postala njena obveščevalka, Ribkina pa bi poskušala poizvedeti, kaj se dogaja s Štefanom.¹⁸ Stridsbergova ga je nazadnje videla leta 1938 v Moskvi in od takrat ni imela več stikov z njim. *NKVD* je včasih res omogočal takšna poizvedovanja, toda le, če je imel od tega koristi. Največkrat pa je z izpolnitvami obljub zavajal in zavlačeval. Tudi Ribkina svoje obljube ni izpolnila. Stridsbergova je šele po vojni izvedela, da je *NKVD* Štefana aretirjal in da so ga 19. aprila 1939 ustrelili.

Z vlogo sodelavke *NKVD-ja* je Stridsbergova prevzela tudi skrivno ime Klara. Pod tem imenom se pojavlja v vseh dokumentih in poročilih obveščevalne službe. Z Ribkino sta se srečevali enkrat mesečno. Za svoje delo je prejela mesečno plačilo od 150 do 200 kron, kar je približno ustrezalo plači uradnice. Zaradi intenzivnega družabnega življenja se je preselila v stanovanje na Johannesplanu v središču Stockholma, ki je postalo pomembno mesto njenega prikritega delovanja obveščevalke. Razhajanje med njenim

življenjskim slogom in uradnimi prihodki od poročevalskega dela za tisk bi pozornemu opazovalcu hitro razkrilo, da mora imeti še kakšen vir dohodkov, zato je *NKVD* poskušal prikriti vrzel, ki bi za švedske obveščevalce lahko postala sumljiva.¹⁹

Rešitev so našli v njeni hčerki Marietti Voge²⁰, ki se je leta 1942 v Lizboni poročila z Američanom²¹ in se preselila v Kalifornijo. Izkoristili so jo kot denarno posrednico in tako je Gusti navidezno legalno prejela denar od hčerke iz Amerike. Dejansko je denar iz Moskve prihajal do izpostave v San Franciscu, od tam pa so ga posredovali Marietti. V prikritih telegramih ruske obveščevalne službe je Marietta omenjena kot DOCH (daughter - hčerka). Čeprav jo še danes v nekaterih virih obravnavajo kot sodelavko *NKVD-ja*, Agrell meni, da je bila dejansko samo posrednica.²²

Agentka Klara

Ribkina je od Klare pričakovala podporo Sovjetski zvezi v boju proti nacistični Nemčiji, zato je Klara najprej pridobivala nove sodelavce. Med političnimi begunci je bilo namreč mnogo takšnih, ki so se bili pripravljene vrniti v svoje države in sodelovati v sabotažnih akcijah. Zaradi zvez, ki jih je vzpostavila kot dopisnica, in zaradi osebnih poznanstev pa je njena vloga postajala vse pomembnejša. Dostopne so ji bile mnoge informacije in odprta mnoga vrata. Za Ribkino je preverjala resničnost informacij, objavljenih v tisku, navezovala pa je tudi pristnejše odnose z osebami, ki bi ji pri njenem delu lahko koristile. Tako se je zbližala celo z osebno tajnico sovjetske veleposlanice na Švedskem Aleksandre Kollontaj²³, da bi jo *NKVD* čim lažje nadzoroval.

Stridsbergova pa ni izkoriščala le svojih poznanstev, tudi pisanje za časnike ni ostalo neopaženo. S članki, ki so kdaj vsebovali zelo težko dostopne podatke, je pritegnila pozornost angleške obveščevalne službe. Predstavnik jo je povabil na razgovor in pokazal pripravljenost, da jo angažira.²⁴ Ker je center *NKVD-ja* v Moskvi vsakršne stike z drugimi obveščevalnimi službami obravnaval skrajno resno, je o tem morala poročati svojemu novemu vodji Vasiliju Razinu.

¹⁹ Prav tam, str. 97.

²⁰ Marietta Voge (1918–1984), rojena kot Mariette Jirku na posestvu Hartenstein blizu Slovenj Gradca; parazitologinja, predavateljica na univerzi v Berkeleyu. Soavtorica knjige *Medical Parasitology*; v letu 1976 tudi predsednica ameriškega združenja parazitologov.

²¹ Noel Voge (1912–1984); študiral slovanske jezike in književnosti. Nazadnje je predaval rusko literaturo in primerjalno književnost na univerzi v Kyotu. Z Marietto sta se spoznala v Zagrebu, kjer sta oba študirala.

²² Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 97, 98.

²³ Aleksandra Mihajlovna Kollontaj (1872–1952), revolucionarka, marksistka; prva ženska, ki je postala članica sovjetskega vladnega kabineta; veleposlanica v Oslu in Stockholmu.

²⁴ Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 103.

¹⁵ Michael F. Scholz, str. 60.

¹⁶ Zoja Ivanovna Voskresenska, poročena Ribkina (1907–1992). Delovala je v diplomatski službi, več kot 25 let med vodilnimi tajnimi agenti *NKVD-ja* v tujini. Bila je popularna pisateljica otroške literature. Po njeni smrti so izšli njeni spomini *Zdaj lahko povem resnico* (1992).

¹⁷ Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 95.

¹⁸ Prav tam, str. 96.

Čeprav bi lahko ogrozil sebe, jo je Razin poskušal čim bolj zaščititi in je svoje poročilo v Moskvo začel z besedami: »Klara je oseba, ki nam je povsem predana.«²⁵ Očitno je bila Stridsbergova s svojimi zvezami zanj zelo pomembna. Za razliko od predhodnice Ribkine je namreč obveščevalno delo usmeril v pridobivanje informacij in tiho diplomacijo, s katero je poskušal prepričati predstavnike nemških zaveznic (Madžarsko, Finsko, Romunijo, Bolgarijo), da bi prekinili sodelovanje in prestopili na stran Sovjetske zveze.²⁶

Poti, kako to doseči, so bile zelo različne. V pogovorih s Finsko so ubrali vsaj dve – prva je izkoristila vplivno švedsko družino Wallenberg, ki naj bi posredovala pri finski vladi; druga pa se je naslonila na t. i. finsko opozicijo za mir²⁷, ki je v nasprotju z uradno finsko politiko čim prej poskušala doseči mir s Sovjetsko zvezo. Pri tem je pomembno vlogo odigrala prav Klara. Konspirativni pogovori, ki jih je v imenu *NKVD*-ja vodila Klara osebno, so potekali v njenem stanovanju na Johannesplanu. O tem piše tudi v svoje romanu *Tänk inte med hjärtat*. Michael F. Scholz²⁸ povzema:

»Njeno stanovanje na „idiličnem“ Johannesplanu (trgu pri cerkvi sv. Janeza) je bilo menda priljubljeno mesto za srečanja finske opozicije za mir. Običajno so se dobivali na kosilih, toda nikoli več kot trije. Svojo vlogo v tem dogajanju je komentirala z izjavo: Pri tem sem pogosto mislila na besede Oscarja Wilda: Želela je salon, a ji je uspelo vzpostaviti samo restavracijo. /.../ Razumela je tudi, kako relativno nepomembna so bila ta srečanja s stališča zgodovinskega dogajanja; samo droben kamen v mozaiku. O tem, da bi bilo dogajanje motivirano s strani obveščevalne službe ali da bi kosila finančno omogočal *NKVD*, v knjigi ni spregovorila. Tudi vprašanje, ali je to naredila, da bi zaščitila sebe ali svoje finske goste, ostaja odprto.«

Vsebinsko pogovorov je posredovala nadrejenim, ki so o dogajanju potem poročali v Moskvo. Njen položaj je bil celo tako trden, da je razpolagala tudi s sredstvi, s katerimi je za informacije plačevala dopisniškim kolegom, ki so nehote postali informatorji, saj niso vedeli, kdo je pravzaprav naročnik informacij. O tem, kako močno se je njeno poročevalsko delo prepletalo z delom obveščevalke, govori naslednji odlomek.

²⁵ Prav tam, 105.

²⁶ Prav tam, 104.

²⁷ *Finska opozicija za mir – Rauhanoppositio*. Finsko nadstrankarsko gibanje v letih 1943 in 1944, ki je združilo tako del meščanskih kot del levo usmerjenih socialnodemokratskih politikov. Člani so si prizadevali za prekinitve zavezništva med Finsko in Nemčijo in hkrati s tem za dosego premirja s Sovjetsko zvezo. 19. septembra 1944 so podpisali premirje in novi premier je postal vodja opozicije za mir Juho Kusti Paasikivi. Iz istega kroga je izšel tudi dolgoletni predsednik Finske Urho Kaleva Kekkonen.

²⁸ Michael F. Scholz, str. 55.

Stridsbergova je bila zaposlena na Švedskem inštitutu (Svenska institutet) od leta 1948 do 1959. Na fotografiji je v družbi predstavnice odbora za šolstvo (levo) in vodje skupine ameriških učiteljev (desno), ki so prišli spoznavat švedski šolski sistem. Julij 1955. (Iz zasebne zbirke družine Berzelak)

»Sinergija med novinarko Gusti Stridsberg in agentko Klaro je dosegla vrhunec jeseni leta 1944. Kmalu po premirju med Finsko in Sovjetsko zvezo je skupaj s tremi ameriški novinarji odpotovala v Helsinke. Med njimi je bil tudi Nat Barrows, dopisnik za *Chicago Daily News*. Obdana s tiskovnimi predstavniki zahodnih zaveznic in s priporočili vplivne družine Branting je dosegla sprejem pri predsedniku finskih socialnih demokratov Väinöju Tannerju²⁹, ki je bil pripravljen sodelovati tudi v intervjuju. Gusti se je zdelo, da se Tanner kar malo zabava ob mali gospe, ki bi rada naredila intervju z velikim Tannerjem. Ko ga je vprašala, ali ne bi bilo dobro premirja podpisati že prej, je izjavil, da bi morali še počakati, in dodal: ‚Nemčija še ni bila poražena.‘ Za tisti čas je to zagotovo bila kontroverzna izjava. Tanner ni bil pazljiv, ‚Očitno me je imel za naivno‘ je zapisala mnogo kasneje v drugem delu svojih spominov. Tanner seveda ni niti slutil, da je „mala gospa“ dobesedno volk, preoblečen v ovco; agentka Sovjetske zveze, ki je že leto vodila skrivne kontakte z nasprotniki njegove zunanje politike in je zato natančno vedela,

²⁹ Väinö Tanner (1881–1966); finski politik, vodilna osebnost finske socialnodemokratske stranke. V letih 1926–1927 je bil finski premier, med vojno je opravljal različne ministrske funkcije. Po vojni je bil nekaj let zaprt. Ze med bivanjem v zaporu pa je ob posredni podpori ZDA nadaljeval s svojim političnim delovanjem. Kritiziral je finsko zunanjo politiko, predvsem odnos do Sovjetske zveze. Leta 1951 je bil ponovno izvoljen v parlament.

katero mino mu mora nastaviti.«³⁰

Ko se je Stridsbergova vrnila v Stockholm, je izvedela, da uredniki *Toronto Star* intervjuja ne nameravajo objaviti; izšel je v švedskem časniku *Dagens Nyheter*. Ko je za to izvedel Tanner, je najprej zanikal, da je sodeloval v intervjuju, pozneje pa je izjavo omilil s tem, da je šlo za zaupni pogovor, ne uradni intervju. Za Sovjetsko zvezo pa je bil intervju prava senzacija, zato je Razin o dogajanju v Moskvo takoj poslal poročilo in ga označil z *Mimo vrste*.³¹ Intervju je imel močan vpliv na nadaljnjo finsko zunanjo politiko, saj ga je sovjetska propaganda uporabila za spodkopavanje Tannerjeve avtoritete in krepitev sovjetskega vpliva na Finskem.³²

Klarino prikrito delovanje je seglo tudi do zahodnih obveščevalnih služb, celo do ameriškega diplomatskega predstavništva v Stockholmu. Sodelovanje med obveščevalnima službama obeh velesil sicer nikoli ni bilo posebej zgledno; svojo vlogo so odigrali tudi dvojni agenti. Klara je zato uporabljala drugačne metode; da je pridobila ustrezne podatke, je izrabljala svoje osebne neformalne zveze novinark.

Säpo ni nikoli odkril Klarinega medvojne delovanja. Kot da niso mogli verjeti, da bi v Stockholmu lahko delovala tako vplivna obveščevalka. Razkrivanje *NKVD*-jevih zvez jo je povsem zaobšlo. Njena zgodba se je prvič začela razpletati več kot deset let po vojni.

Ko se je druga svetovna vojna končala, so se vzpostavila tudi nova razmerja med obveščevalnimi silami. Če je med vojno še obstajalo taktično sodelovanje med *NKVD*-jem in zahodnimi obveščevalnimi službami, to po vojni ni bilo več mogoče; s hladno vojno so se nasprotja med njimi le še stopnjevala. Ker se je strateški pomen Stockholma po vojni bistveno zmanjšal, so obveščevalne službe začele premeščati svoje najboljše agente. Klaro so nameravali poslati v Jugoslavijo, kamor naj bi želela potovati tudi sama. Hotela je namreč izvedeti vsaj dvoje – kaj je s Štefanom in kaj je s Hartensteinom. Kot sodelavka organizacij *Rdeči križ* in *Save the Children* je v Beograd odpotovala prek Finske, Moskve in Kijeve.³³

»Potovanje po povojni Sovjetski zvezi in vzhodni Evropi je bila prava odisejda – uničena mesta, neučinkoviti birokrati, opustošene železniške postaje. O Štefanu ni izvedela nič. V Moskvi so ji dejali, da naj bi bil v Beogradu; v Beogradu, da je najbrž še vedno v Moskvi ali v kakšnem taborišču. Najbolje zanjo pa naj bi bilo, da ne sprašuje preveč.

Tretji dan njenega bivanja v Beogradu se je v

hotelu nenapovedano oglasil sovjetski predstavnik. Ne da bi se ji predstavil, jo je skušal prisiliti, da odmisli potovanje v Slovenijo, da ostane v Beogradu in nadaljuje s sodelovanjem zanje. Menila je, da je to nepotrebno, saj so Sovjeti v Jugoslaviji vendarle med prijatelji, toda obiskovalec je vztrajal. Da bi si pridobila čas, je predlagala, da bi delo nadaljevala v Avstriji. Obiskovalec tega ni kategorično zavrnil; obljubil je, da se čez nekaj dni spet oglasi. Ta čas je Klara porabila, da je vzpostavila zvezo z ameriškim vojaškim atašejem v Beogradu in dobila dovoljenje, da lahko prestopi mejo z Avstrijo. Po kratkem obisku v Sloveniji, kjer je našla samo požgan Hartenstein, je prešla mejo in se z britansko pomočjo po nekaj mesecih vrnila v Stockholm.«³⁴

Nekaj dni po vrnitvi so Sovjeti z njo znova vzpostavili stik. Očitno so bili seznanjeni z dogajanjem v Jugoslaviji inanimalo jih je, zakaj ni ostala tam ali vsaj v Avstriji. Ko je povedala, da to nikakor ni bilo mogoče, je obiskovalec odšel s predlogom, da za nekaj časa prekinejo sodelovanje.

Junija 1946 je pri Stridsbergovi ponovno pozvonil telefon. Tokrat se je oglasil sam konzul. Predlagal ji je, da nadaljujejo sodelovanje, in ji ponudil 500 kron. Denar je brez besed zavrnila in njena zgodba z *NKVD*-jem se je tako končala.³⁵ Zgodba o Gusti Stridsberg alias Klari po se je šele začela razkrivati.

Od Klare do Gusti Stridsberg

Obdobje hladne vojne so močno zaznamovali prikriti spopadi med obveščevalnimi službami, toda skrivne usode vohunov so včasih dosegle tudi strani časopisov. Med najodmevnejšimi v 50. letih je bila zgodba agentov *KGB*-ja Jevdokije in Vladimirja Petrova. Zakonca sta bila v letih od 1942 do 1947 zaposlena na sovjetskem veleposlaništvu v Stockholmu. Jevdokija je bila tesna Klarina sodelavka; najprej samo kot posrednica, kasneje kot njena nadrejena. Leta 1947 sta se Petrova morala vrniti v Moskvo, kjer sta zaradi dobro opravljenega dela napredovala, in leta 1951 so ju premestili v Avstralijo. Na predstavništvu v Canberri sta delovala kot konzul oz. uradnica. Za prebeg sta se odločila aprila 1954 in dogajanje je v Avstraliji postalo prava senzacija, znana kot »afera Petrov«.

Zakonca Petrov sta v svojih poročilih posredovala veliko informacij tudi o obdobju v Stockholmu; Jevdokija je pogosto omenjala Klaro. Srečevali sta se dvakrat mesečno – v knjižarni ali kje drugje na Kungsgatan³⁶. Spregovorili nista, Klara je le predala pisna sporočila. Sta pa

30 Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 106, 107.

31 Prav tam, str. 107.

32 Michael F. Scholz, str. 57.

33 Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 110.

34 Prav tam, str. 110.

35 Prav tam, str. 111.

36 Ulica v središču Stockholma.

zato toliko več govorili v njenem stanovanju, in sicer v ruščini ali angleščini. Jevdokija je bila presenečena nad Klarino sproščenostjo, saj ni opazila nobenih posebnih varnostnih ukrepov. Ko je Klari to omenila, ji je odgovorila, naj nič ne skrbi, saj ima zvezo, ki bi jo pravočasno opozorila na nevarnost. Kdo naj bi to bil, seveda ni izdala.³⁷

Klarinega pravega imena se Jevdokija med zaslišanjem najprej ni spomnila, je pa natančno opisala stanovanje v manjšem parku in cerkev blizu Kungsgatan. Klara naj bi bila manjša in drobna ženska srednjih let s kratko pristrizhenimi rdečkastimi lasmi.³⁸ Švedska obveščevalna služba je bila o Klari obveščena že poleti leta 1954 in pot do Gusti Stridsberg je bila zelo kratka. *Säpo* v svojem arhivu o njej ni našel veliko – rutinsko poročilo o njenem prihodu in prošnja za bivanje ter nekaj omemb v preiskavah drugih. O Klari ni bilo sledu. Je res obstajala?

Septembra 1954 so začeli prisluškovati njenemu telefonu. Razen nekaj srečanj z mlajšim moškim, francoskim diplomatom, niso opazili nič posebnega. Ugotovili so lahko samo to, da Gusti očitno ne simpatizira več niti s Sovjetsko zvezo niti s komunizmom. Namige na to so lahko našli že v njeni prvi avtobiografiji *Skuggspel i Jugoslavien*³⁹ iz leta 1946. Skleпали so tudi, da se je začela spogledovati s katolištvom. Po mnenju preiskovalcev je celo prestopila med prebežnike, toda svojih sodelavcev ni izdala. Primer so tako zaključili konec leta 1954.⁴⁰

Septembra 1955 se je preiskava zaključila tudi v Avstraliji. Petrova sta svojo zgodbo ponudila tisku in švedski časnik *Dagens Nyheter* je odkupil pravice za objavo člankov, ki so se nanašali na dogajanje v Stockholmu in Klaro. Z objavo bi v švedsko javnost prišle novice o delu sovjetskih agentov v Stockholmu, zato je bilo treba ukrepati.⁴¹

Izjava zakoncev Petrov je bila objavljena v soboto, 24. septembra 1955; omenjala sta tudi agentko Klaro, ne da bi razkrila njeno pravo ime. Že v ponedeljek, 26. septembra 1955, so Gusti Stridsberg obiskali preiskovalci in Klarina podoba se je počasi začela razkrivati. Dogodke natančno opisuje Wilhelm Agrell.⁴²

Aretacija in nastop Otta Danielssona sta bila za Stridsbergovo povsem nepričakovana. Časopisa med vikendom ni pregledala, zato ni bila seznanjena z objavo člankov. Je pa to naredila Sonja Branting, ki je ob branju časnika takoj

pomislila na Gusti Stridsberg. V ponedeljek zjutraj jo je poklicala, toda Stridsbergova je prepričljivo izjavila, da zakoncev Petrov ne pozna in niti ne ve, kdo sta. Dejansko je to bilo res, saj je Jevdokijo Petrov poznala le pod imenom Tamara.

Agentka (Gusti Stridsberg) in preiskovalec (Otto Danielsson)

Stridsbergova je bila ob aretaciji vidno pretresena in zmedena, zato je Danielsson predlagal, da jo zaslišijo v njenem stanovanju. Zanimalo ga je predvsem dvoje – njeni stiki z osebjem sovjetskega diplomatskega predstavništva in njeni dohodki med vojno. Priznala je, da se je kdaj srečala z Ribkino, tudi z Razinom, toda nikoli v svojem stanovanju. Ko ji je pokazal fotografijo Petrove, je izjavila: »Lep obraz. Takšnega človek ne bi mogel pozabiti.« Ni priznala, da jo pozna, in tudi o denarju ni želela spregovoriti; vztrajala je, da se preživlja s pisanjem za *Toronto Star*, čeprav je bilo očitno, da so njeni izdatki bistveno višji.

Zaslišanje se je končalo pozno popoldne. Stridsbergova se je potem odpravila do pisarne Sonje Branting, kjer ji je znanec, zaposlen v kabinetu *Ministrstva za zunanje zadeve*, svetoval, naj se takoj obrne na policijo. Povedala jima je, da so jo ravnokar zaslišali, in se vrnila domov. Ko jo je Brantingova zvečer obiskala, Stridsbergova ni bila sama. V njenem stanovanju je potekalo srečanje članov katoliške kongregacije in Brantingova je opazila, da se Gusti ne počuti dobro. Poskrbela je zanjo, in ko je Gusti ostala sama, je svojo zgodbo želela zaključiti s prevelikim odmerkom uspalnih tablet. Zjutraj so jo našli nezavestno in jo odpeljali v bolnišnico.

Poskus samomora je sicer za nekaj časa ustavil zaslišanje, toda *Säpo* je nadaljeval svoje delo. Preiskali so stanovanje, a našli niso ničesar. Po enem tednu, še v bolnišnici, je Stridsbergova zaprosila za srečanje z Danielssonom. Priznala je, da med zaslišanjem ni povedala resnice in da je med vojno res sodelovala v nekaterih ilegalnih akcijah; toda nikoli v škodo Švedske. Tega, za koga je delala, ni želela razkriti, kot tudi ne imen sodelavcev.

Nadaljevanje zaslišanja je potekalo čez en teden v njenem stanovanju. Danielsson je od Stridsbergove pričakoval, da ne bo več zavajala ali celo lagala, kajti marsikatero izjavo lahko preveri. Še posebej ga je zanimalo, kdo je bil moški, ki je prihajal v njeno stanovanje med njenim odhodom v Jugoslavijo. Stridsbergova mu je odvrnila, da bo o nekaterih stvareh spregovorila samo v dvoje. Običajno zasliševanje se je tako vse bolj spreminjalo v pogovor, med katerim je Danielsson poslušal zgodbo, ki se je kasneje prelila v roman *Menschen, Mächte und ich (Mojih pet*

37 Wilhelm Agrell: *Mrs Petrova's Shoe. The True Story of a KGB Defection*. I.B. Tauris, London 2019, str. 74.

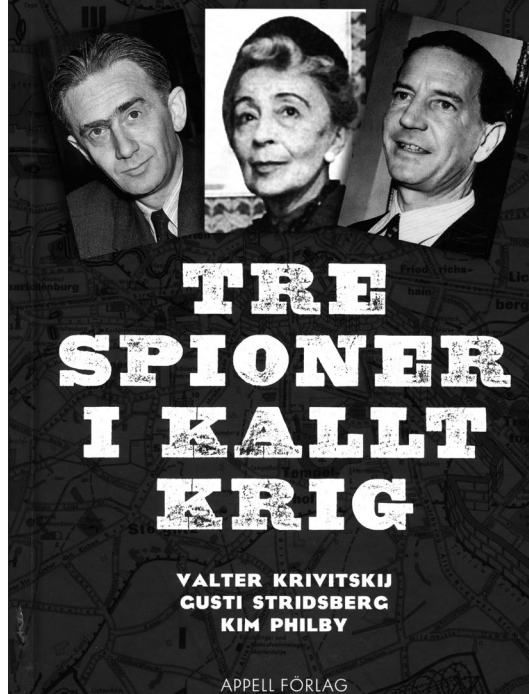
38 Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 182.

39 *Igra senc v Jugoslaviji*.

40 Michael F. Scholz, str. 59, 60.

41 Prav tam, str. 61.

42 Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 114–120.

Wilhelm Agrell, raziskovalec in profesor na univerzi v Lundu, je v svoji knjigi *Tre spioner i kallt krig* (2018) razkril tri nikoli dokončane zgodbe vohunov, med njimi tudi zgodbo Gusti Stridsberg. (Fotografija je objavljena z dovoljenjem avtorja.)

življenj). O skrivnem moškem, ki je bival v njenem stanovanju med potovanjem v Jugoslavijo, pa mu je napisala pismo. Domneva, da naj bi bil skrivni moški Jules Guesde⁴³ ruski vohun, se ji je zdela absurdna.

30. novembra 1955 je *Säpo* končal preiskavo. Zaključili so z ugotovitvijo, da je bilo obveščevalno delo Stridsbergove antifašistične narave in da Švedski ni škodovalo. Zadeva je tudi zastarala in odložili so jo v arhiv, ne da bi bila predstavljena javnosti. Poleg tega je marsikaj nakazovalo na dejstvo, da se je Stridsbergova z *NKVD-jem* kmalu po vojni razšla.⁴⁴

Gusti Stridsberg in Otto Danielsson sta se občasno še slišala. Poklicala ga je, včasih se je želela samo pogovarjati. Konec leta 1962 pa sta skupaj preživela ves večer. Očitno se je Stridsbergova želela pogovarjati o romanu, ki je izšel najprej v nemščini, kasneje še v švedščini in drugih jezikih. Doživela je uspeh in v javnosti

43 Jules Guesde, uradnik na francoskem veleposlaništvu; vnuk soustanovitelja francoske socialistične stranke Julesa Guesda. Njegovo ime se pojavlja tudi v telegramih *Venona*, ki jih navaja Susan Williams v svoji knjigi *Vohuni v Kongu: Tekma za rudo, ki je zgradila atomsko bombo*. Vir: Susan Williams: *Spies in the Congo: The Race for the Ore That Built the Atomic Bomb*. Hurst and Company, London 2016, str. 306. URL: https://books.google.si/books?id=KqFfDwAAQBAJ&pg=PA306&lpg=PA306&dq=jules+guesde+press+atache&source=bl&ots=EWqd6CY6Q1&sig=ACfU3U395ohFXrMTPJ5hAAAZgEHhLVYLow&hl=sl&sa=X&ved=2ahUKewj02JT_m7nrAhXxslsKHXkMDHAQ6AEwDXoECAGQAQ#v=onepage&q=jules%20guesde%20press%20atache&f=false [31. 8. 2020].

44 Wilhelm Agrell: *Venona* v Michael F. Scholz, str. 51.

manj znana Gusti Stridsberg je postala avtorica literarne uspešnice in udeleženka mnogih intervjujev. Tisti večer mu je pripovedovala tudi o naključnem srečanju z začetka poletja.

Na poti k zdravniku jo je nenadoma poklical ženski glas: »Gospa Gusti! Gospa Gusti!« Ko se je obrnila, je zagledala Julesa Guesda in njegovo ženo. Žena je bila očitno navdušena, da je srečala znano pisateljico, ki jo je njen mož spoznal med vojno, Guesde pa je zadržano dodal: »Gospa Guesde, ki ne ve ničesar, je bila preprosto vesela in srečna.«

Ko je Danielsson kasneje premišljeval o njenem pogovoru, je razmišljal tudi o trivialnem naključju pred bolnišnico. Bi se Guesdove besede lahko nanašale na skrivno ljubezensko afero, na razmerje med tajnima agentoma ali (kot je domnevala Jevdokija Petrova) kar oboje? Lahko pa bi seveda bile tudi samo neprevidna izjava ali celo zapoznelo priznanje.⁴⁵

O svojem življenju novinarke in ozadju vsega dogajanja je Stridsbergova leta 1966 posredno spregovorila v naslednjem romanu *Tänk inte med hjärtat*⁴⁶. Pripoveduje o dogodkih iz življenja novinarke v nevtralnem Švedski, ki je neposredno vpletena v skrivna pogajanja med Finsko in Sovjetsko zvezo. Roman je posvetila hčerki Marietti Voge.⁴⁷

Če bi v tistem času že bili dosegljivi telegrami sovjetske obveščevalne službe, ki jih je razkril program *Venona*, bi se lahko Klarina podoba za preiskovalce vsaj malo jasneje izrisala. Tako pa so javnosti postali dostopni šele leta 1995, in še to le delno.

Klara v telegramih *Venona*

Venona je bil projekt ameriške protiobveščevalne službe, ki je potekal od 1. februarja 1943 do oktobra 1980. V tem času so dešifrirali in prepisali več kot 3000 sporočil sovjetske obveščevalne službe. Večina teh se jih nanaša na obdobje od 1942 do 1945, torej na čas druge svetovne vojne. Medtem ko so nekateri analitiki prepričani, da so osebe, ki se pojavljajo v njih, bile povezane s sovjetskimi obveščevalnimi službami, drugi zagovarjajo stališče, da so se mnogi neupravičeno znašli med njimi.⁴⁸ Danes so telegrami *Venona* pomemben zgodovinski vir za proučevanje druge svetovne vojne in dela sovjetske obveščevalne službe ter poskusov infiltriranja v ZDA in Veliko Britanijo. Pomembni pa so tudi za dogajanje na Finskem in Švedskem.⁴⁹

45 Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 120.

46 *Ne misli s srcem*.

47 Michael F. Scholz, str. 54.

48 https://en.wikipedia.org/wiki/Venona_project [15. 9. 2020].

49 Michael F. Scholz, str. 47, 48.

Agentka z imenom »Klara« se pojavlja v t. i. sanfranciških in stockholmskih telegramih. Sanfranciški so potekali med izpostavo *NKVD-ja* v San Francisku in centrom v Moskvi, stockholmski telegrami pa zajemajo več tisoč telegramov, ki so bili med vojno izmenjani med Stockholmom in Moskvo. Švedska obveščevalna služba jih je prestrezala in jih kasneje zaradi dogovora o sodelovanju poslala britanski obveščevalno-varnostni službi. Telegrami segajo v čas od 1940 do 1946 in zajemajo tako sporočila *NKVD-ja* kot vojaške obveščevalne službe. V letih od 1961 do 1974 jih je bilo dešifriranih okoli 400.⁵⁰

Spletna publikacija o telegramih *Venona* razkriva identiteto Klare le za sanfranciške dokumente: ‚Klara‘ is identical to the writer and translator ‚Augustina Stridsberg‘, formerly ‚Augustina Jirku‘.⁵¹ Večina skrivnih imen, uporabljenih v sporočilih med Moskvo in Stockholmom, pa v okviru projekta *Venona* ni bila dešifriranih. Kar nekaj imen je bilo pred izdajo tudi zabrisanih. To velja tudi za Klaro. Razlogi za to niso povsem jasni. Michael F. Scholz meni, da jih je najbrž treba iskati v sporazumu s Švedsko, ki so ga sklenili, ko so predajali dokumente. Za to predpostavko govori tudi dejstvo, da je zaščiten tudi identiteta drugih švedskih državljanov. Kakorkoli – identiteta »Klare« je na straneh ameriške obveščevalne službe nedvoumno povezana s pisateljico Gusti Stridsberg.⁵²

O pomenu gradiva *VENONA* za Švedsko in Gusti Stridsberg ter obravnavo njenega primera s strani švedske varnostne službe sredi leta 1950 je pisal Michael F. Scholz, stockholmske telegrame pa je ovrednotil Wilhelm Agrell v knjigi *Venona: spåren från ett underrättelsekrig*⁵³. Klari je posvetil celo poglavje.

Stockholmski telegrami po mnenju Agrella⁵⁴ vsekakor potrjujejo izjavo Jevdokije Petrove – Klara je bila vrhunsko usposobljena agentka in med najpomembnejšimi v Stockholmu v tistem času. Petrova je bila celo prepričana, da Gusti Stridsberg v Stockholm ni prišla naključno; da je tja bila poslana. Še več – pomoč Američanov in Britancev pri Klarinem odhodu iz Jugoslavije je bila jasen dokaz, da je bila Klara dvojna agentka, zato so Sovjeti uvedli vse potrebne ukrepe in jo za nekaj časa samo »dali na hladno«.⁵⁵ Klara je bila navsezadnje velika zvezda izpostave *NKVD-ja* v Stockholmu in agentka, ki bi jo težko pogrešali. Dojemala jo je kot »zelo inteligentno«, ceniла njeno sposobnost opazovanja in presojanja, predvsem pa zmožnost, da se je znašla v vsaki

situaciji.⁵⁶ Poleg tega jim je njen sodelavec Griša še naprej pošiljal dragocene podatke o francoski zunanji politiki in celo o švedskih zalogah ura-na.⁵⁷

V svoji presoji pa so se očitno zmotili britanski obveščevalci. Pa neuspelem poskusu, da bi jo pridobili za sodelovanje, so nanjo opozorili tudi Američane. Že v enem naslednjih sporočil pa so navedli, da je Stridsbergova preprosto gospa, ki veliko hodi naokrog in s svojimi naivnimi vprašanji o položaju v Nemčiji ne more ogroziti nikogar. Označili so jo za »skrajno indiskretno«.⁵⁸

Klara najbrž nikoli ni imela dostopa do zaupnih dokumentov; svoje obveščevalno delo je gradila na izjemno razvejani mreži znancev, ki je segala tako v politične, diplomatske, gospodarske kot novinarske kroge, zato jo Wilhelm Agrell označuje kot žensko, ki se je v svojih različnih življenjih dokazovala predvsem kot mojstrica družabnih preigravanj. Med njenimi najpomembnejšimi vlogami je bila podoba »nepokvarjene mlade ženske, ki jo je počasi nadomestila z naivno malo gospo«. Okolica – največkrat moška – ji je nasledila in zato zaradi podcenjujočega odnosa doživela marsikatero neprijetno presenečenje.⁵⁹

Kdo je bila Klara?

Kdo je torej bila Klara in kaj se je v resnici dogajalo, bi mogoče lahko povedala samo Gusti Stridsberg sama. Če sploh. Biti agent, vohun, po Agrellu⁶⁰ namreč pomeni biti junak za ene, a hkrati negativec za druge. Pomeni igrati dvojno vlogo. Pomeni varati vse okoli sebe in celo sebe samega. Zakaj se potem toliko ljudi tako usodno zapleta v uganke brez rešitve? Gre za zaslužek, za izziv avanturistom, za ideologijo, izsiljevanje ali celo reševanje bližnjih?

Kakršenkoli bi že bil približek odgovora, posledice so v vseh primerih podobne. Šibkejši so izgubljeni že na začetku; tiste, ki preživijo, pa najeda ujetost v labirintu brez izhoda.

Temu tudi Gusti Stridsberg ni mogla ubežati. Njeno življenje se je po vseh pretresih nadaljevalo. Kako, nakaže njen vnuk Nicholas Voge⁶¹, ki je ponovno prevedel njen roman *Menschen, Mächte und ich (Mojih pet življenj)* v angleščino. Naslovil ga je z *The Six Lives of Gusti Stridsberg: The Incredible True Story of The Woman Who*

50 Prav tam, str. 123.

51 Griša naj bi bil »mladi francoski tiskovni predstavnik« Jules Guessed, ki se je med odsotnostjo Stridsbergove naselil v njenem stanovanju. Glej: Wilhelm Agrell: *Mrs Petrova's Shoe*, str. 75.

52 Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 123.

53 Prav tam, str. 123.

54 Prav tam, str. 7.

55 Nicholas Voge (1952). Rojen v Kaliforniji. Mladost je preživljal kot poklicni dirkač z motorji in jadralni letalec. Doštudiral je nemščino in japonsščino. Po kratkem bivanju v Nemčiji je odšel na Japonsko ter za velike japonske proizvajalce motorjev delal kot prevajalec in model. Z družino se je preselil na Havaje. Pilot, prevajalec, pisec.

50 https://en.wikipedia.org/wiki/Venona_project [15. 9. 2020].

51 Michael F. Scholz, str. 50.

52 Prav tam, str. 50.

53 *Venona - Po sledih obveščevalne vojne*.

54 Wilhelm Agrell: *Tre spioner i kallt krig*, str. 121.

55 Prav tam, str. 111.

*Lived and Loved Too Much*⁶² in dodal poglavje z naslovom *Postscript: Soviet Agent - The 6th Life of Gusti Stridsberg*⁶³.

Nicholas je babico videl samo enkrat. Srečali so se na Dunaju, ko je bil star deset let, potem pa so skupaj odpotovali v Stockholm. Spominja se dvojega: tega, kako je babica vedno shranila nepokajeni del cigarete, in materinega glasu, polnega prikrite jeze, kadar je govorila z Gusti.

Za babičino šesto življenje dolgo ni vedel; o tem mu je leta 1985 prvi pripovedoval oče⁶⁴, ki je takrat živel na Japonskem in predaval na univerzi v Kyotu, Nicholas pa je živel v Tokiu kot prevajalec. Povedal mu je, da jih je pred leti, ko je bil Nicholas še otrok, zasliševal *FBI*. Zanimalo jih je, zakaj je hčerka Marietta med vojno materi pošiljala denar in zakaj se je ime Gusti Stridsberg znašlo v zapiskih prebeglih agentov v Avstraliji. Nicholas vsemu temu ni posvečal posebne pozornosti, saj je delno poznal njeno razburljivo zgodbo, poleg tega pa si je ravno poskušal urediti novo življenje na Japonskem.

Čez nekaj let pa je ponovno prebral roman *Mojih pet življenj* in zadeva ga je začela zanimati. Ko je na spletu našel podatke, da naj bi Gusti Stridsberg bila ameriška državljanka in da naj bi obe s hčerko delali za sovjetsko obveščevalno službo, se je najprej preprosto nasmejal. Gusti nikoli ni bila ameriška državljanka⁶⁵; tudi temu, da bi bili z Marietto obveščevalki, ni mogel verjeti. Toda ko je pregledal dosegljivo literaturo Michaela F. Scholza in Wilhelma Agrella, je bil začuden nad tem, da mu ni nihče ničesar povedal. Razlago je iskal v domnevi, da oče in mati najbrž nista poznala prave resnice. V času, ko so telegrami *Venona* postali dostopni, pa sta bila oba že mrtva.

Zaslutil je, kako prestrašena je morala biti njegova mati ob obisku *FBI*-ja, saj je to bil čas makartizma in preganjanja vsega, kar je spominjalo na levičarstvo. Sama je ravnokar zaključevala študij in se zaposlila na univerzi, zato bi ji kakršnakoli povezava s komunizmom za vedno uničila kariero. Je pa dogajanje očitno močno vplivalo na njen odnos do matere. Kako sta živele mati in hči po vsem tem, zgovorno nakazuje naslednji odlomek.

»Mama ni velikokrat govorila o Gusti, tudi Jugoslavije ni obiskala nikoli več. Če pa je že spregovorila, je to redkokdaj bilo kaj pozitivnega. Mislim, da Gusti nikoli ni odpustila, da jo je zapustila zaradi „romance in pustolovščin“. Gusti Jirku-Stridsberg je umrla 13. marca 1978 v Lidingö na Švedskem. Ko je mama omenila njeno smrt, v njenem glasu ni bilo čutiti žalosti; tudi govora o tem, da bi šli na pogreb, ni bilo. V zadnjem pismu, namenjenem hčerki, je Gusti zapisala: Kako bi se počutila, če bi te zapustil tvoj otrok?«⁶⁶

Gusti zagotovo ni mogla vedeti, da bo samotno umrla tudi njena hčerka. Z možem sta se razšla, sina Nicholasa pa je premetavalo vse do Japonske in še naprej do Havajev. O svoji življenjski poti je spregovoril v romanu *Scenes From Behind The Bamboo Screen*⁶⁷ in se v njem dotaknil tudi odnosa do staršev. V kratkem časovnem razmiku je izgubil oba. Pravi, da za materjo ni žaloval; do nje je čutil »le usmiljenje«; očetova smrt pa ga je zelo prizadela in svet se mu je nenadoma zazdel »tako ubog«.

Sama sem se z Gusti Stridsberg prvič srečala, ko sva z možem začela pisati vodnik po Mislinjski dolini. Prebrala sem njen roman *Mojih pet življenj* in od takrat me spremlja. Njena zgodba je bila namreč preveč vznemirljiva, da bi jo odložila na polico in prepustila spominu. Kot da bi slutila, da je za njenimi petimi življenji še nekaj več, in kadar mi je čas dopuščal, sem brskala po spletu. Dolgo razen posameznih izvodov knjig po domačih in tujih knjižnicah, antikvariatih ter nekaj krajših (biografskih) člankov nisem našla ničesar. Potem pa se je začelo ... Kako?

Tako, kot je že desetletna med pogovorom z materjo ugotovila: Da je kdaj »premalo«⁶⁸. Tega, kaj je premalo, takrat seveda ni znala pojasniti. Je pa kasneje živela tako, da je bilo tega zelo veliko. Zagotovo preveč za več običajnih življenj.

Toda Augustine Franziska Mayer – Franzi – Augustine Jirku – Gusti Stridsberg – Klara – fru Stridsberg⁶⁹ ... je bila tako ali tako vedno daleč od običajnega.

Tudi kot pisateljica. O tem pa spet v nadaljevanju ...

Karla Zajc Berzelak

62 Šest življenj *Gusti Stridsberg: Neverjetna resnična zgodba o ženski, ki je preveč živela in preveč ljubila*. Stridsberg, Gusti: *The Six Lives of Gusti Stridsberg: The Incredible True Story of The Woman Who Lived and Loved Too Much*. (Kindle Locations 11-12). Kindle Edition.

63 *Pripis: Agentka Sovjetske zveze - Šesto življenje Gusti Stridsberg*.

64 Noel Voge.

65 Viri navajajo, da je Stridsbergova v poznih štiridesetih letih obiskala hčerko v Ameriki in vnuk Nicholas domneva, da je mogoče poskušala pridobiti ameriško državljanstvo.

66 Stridsberg, Gusti: *The Six Lives of Gusti Stridsberg: The Incredible True Story of The Woman Who Lived and Loved Too Much*. (Kindle Locations 7291-7296). Kindle Edition.

67 *Prizori za zastoro iz bambusa*.

68 Gusti Stridsberg: *Mojih pet življenj. Založba Obzorja Maribor*, Maribor 1983, str. 12.

69 Fru – šved. gospa.

VSE BARVE LJUBEZNI

Poti bratov Kuhar

ESEJISTIKA

Bili so štirje bratje Kuhar: **Voranc** – priznan pisatelj in revolucionar; **Alojzij** – urednik, politik in duhovnik, dvojni doktor; **Ivan** – napreden kmet in ljubiteljski kulturni delavec; **Avgust** – varnostni strokovnjak in dolgoletni urednik Koroškega fužinarja, razgledov ravnstevskih železarjev. Skupna jim je bila svetla mladost, ki so jo preživeli na Prežihovi bajti, prvem lastnem domu. Ker je bila ta majhna lesena domačija topel in ljub dom za vse Prežihove »pobe«, so jo vedno nosili v svojem srcu. Ne glede na njihove življenjske usode je bilo bratom skupno, da so se kljub različnemu političnemu prepričanju imeli srčno radi. Kjerkoli so bili po svetu in karkoli so že počeli, so v svojem srcu nosili ljubo Mežiško dolino in ta skromni kmečki dom na sončni rebri Preškega vrha. Zato ni naključje, da je velika večina pisem, dopisnic in fotografij, ki so jih bratje Kuharji pošiljali v domovino, bila naslovljena na Ivana Kuharja, gospodarja na Prežihovi bajti.

Življenje je brate s tako silo odnašalo in premetavalo po svetu, da so bili le malokdaj skupaj, zato ni niti ene fotografije, na kateri bi bili vsi štirje Prežihovi »pobi«. Ko je Alojzij junija 1918 pel novo mašo, sta bila na svečanosti le mlajša brata Anzej in Gustelj, Voranc pa je takrat kot prebežnik ždel v italijanskem zaporu.

Novomašnik Alojzij Kuhar s svojimi najbližjimi in družicami; Kotlje, 30. 6. 1918

Skrajno levo Ivan Kuhar, skrajno desno Avgust Kuhar (Vir: osebni arhiv Mojce Petrič, Vorančeve pravnukinje)

Ko so se okoli 1925. leta fotografirali za družinski album Voranc, Anza in Gustl, je bil Alojzij že na pariških študijah. Ko pa je Anza povabil marca leta 1930 Lojza na lov, kjer je s hotuljskimi prijatelji iz zelene bratovščine po gozdnih stezicah Preškega vrha, Podgore in Podkrajja sledil gozdnim živalim, je bil Voranc že v ilegali in je med 19. in 20. majem 1930 že prestopil jugoslovansko-avstrijsko mejo. Obstaja le ena fotografija, na kateri sta na neznani hotuljski poroki skupaj Voranc in Alojzij. Voranc, shujšan, izmučen in upadel v obraz kaže podobo človeka, ki ga je življenje še pred kratkim usodno premetavalo. Najprej v okolici Gleisdorfa pri Gradcu, od koder je 23. avgusta 1915 poslal domov tako fotografijo – dopisnico: »Dragi starši! To karto sem dobil trenutek pred odhodom. Zdaj gremo, ali kam, to vam še ne morem povedati ... Vas prisrčno pozdravljam. Vaš Lovro.« Nato po strelskih jarkih soške fronte, kamor je njegov V. bataljon (domnevno 19. stotnija) prispel 16. novembra 1915.¹ Pa je bil zatem kot prebežnik obsojen, da v italijanskih zaporih kopri po zelenih travnikih in gozdovih Preškega vrha. Alojzij kaže podobo čilega mladega duhovnika, pred katerim je še vse življenje. Ne eden niti drugi si takrat niti v najdrznejših sanjah nista mogla predstavljati, na kakšne divje bregove in samotne otoke ju bo naplavila narasla reka življenja. In vendar je Vorančeva občutljiva duša našla tudi v zaporih v Sulmoni pod vrhovi pokrajine Abruco delno izpolnitev neuresničenega hrepenenja: »Vendar smo še dolgo časa živeli ob spominu na tiste dneve hrepeneče ljubezni po nedosegljivi sreči, in Eleonora, dekle z mandolino, s črno obleko in z blestečo roko v mesečini, ni izginila iz moje duše niti takrat niti pozneje, ko so spet nastopili dnevi obupa, lakote, bede in malodušnosti ... niti takrat ni izginilo dekle z blestečo roko, ko sem po dolgih letih spet stopil na domača tla, nad katerimi je sijalo čisto sonce v bleščočem sijaju, kakor sije le takrat, kadar vzhaja svoboda.«²

Morda bi z usodami bratov lahko bilo tudi drugače, če bi šel študirat Voranc. Dilemo, zakaj so za študij izbrali njega in ne Voranca, je Alojzij Kuhar sam pojasnjeval v pismu: »Tisto čenčanje, da Voranc ni mogel v šole zaradi tega, ker so ga oče rabili za holcerja, bi vendar enkrat pustili pasti.

1 Avsenak, Vinko: *Doberdob – po vojnih stopinjah Prežihovega Voranca*. V: *Na fronti*, revija za vojaško zgodovino, št. 14, april 2020, str. 12–15.

2 Prežihov Voranc: *Dekle z mandolino*, Ljubljana, 2011, str. 107.

Neznana hotuljska poroka; verjetno okoli 1919/1920 Voranc je peti z leve v zadnji (peti) vrsti, četrta z leve v isti vrsti je Marija Šisernik, p. d. Volenova, Vorančeva izvoljenka, Alojzij peti z desne v tretji vrsti. (Vir: osebni arhiv Mojce Petrič)

Takrat, ko je šlo za to, kdo naj gre študirat, ali eden ali dva ali nobeden, so imeli o tistem »meeting« pri nadučitelju Pinterju in sta se ga udeležila Močnik (učitelj) in rajni župnik Štingl. Ker dveh niso mogli poslati v šolo, so sklenili, da pošljejo mene, in to na podlagi spričeval. Ker sem imel slučajno boljša, so izbrali mene. S tem ni rečeno, da so naredili prav, in še danes sem prepričan, da bi bilo bolj pametno, če bi izbrali Voranca, ker je imel mnoge darove bolj bogate in bi jih bil v šoli do konca razvil, medtem ko jaz menda svojih manjših darov nisem tako razvil, kot bi jih mogel odnosno moral. Toda s tem hočem le reči, da holcarijo naj kar izpustijo. Sicer pa je bil Voranc takrat še otrok, star dvanajst let, komaj dober za skorjo lupit in steljo spravljat.«³

Voranc tega dejstva sicer ni nikoli demantiral, je pa v avtobiografski povesti *Borba* med drugim zapisal: »Zelo zgodaj me je pričel oče uporabljati pri delu. Ni čuda, sam je bil ž njim preobložen in ga je komaj zmagoval. Najprej sem moral goniti vole pri setvi, potem sem pričel s pašo; čisto majhen sem že moral vstajati s prvo zoro, kar je bilo zelo bridko, in goniti živino v gozd. In čim večji sem prihajal, tem težja dela sem opravljal.«⁴ V samorastniški noveli *Jirs in Bavh* pa je o tem zapisal: »Ko sem postal šolar, sem postal tudi pastir. Z desetimi leti sem bil že za krmilca, kmalu sem bil za volarja, kravarja, dokler niso sploh vsa hlevska dela prišla name.«⁵

Leta 1923 se je Lovro Kuhar povsem osamo-svojil, se preselil v samsko stanovanje na Ravnah in bil tam do ženitve. Po poroki, 3. marca 1924, z Marijo Šisernik, po domače Volenovo Micko,

sta živila do leta 1930 v uradniški hiši raven-ske železarne. Rodili sta se jima dve hčerki, Vida Kuhar, por. Slavič, in Mojca Kuhar, por. Gosar. Leta 1925 je pisatelj dočkal svoj prve-nec. Knjiga *Povesti s ponatisom dveh novel in treh črtic* (Tadej pl. Spobijan, *Borba*, *Za delom*, *Baraba*, *Obračun*) je izšla pri Zadružni založbi v Ljubljani v zbirki *Leposlovna knjižnica*. Kot večina pisateljskih prvencev tudi *Povesti*, ki jih je izdal še pod svojim pravim imenom Lovro Kuhar, v javnosti niso doživele pretiranega odziva in povečanega zanimanja za samoukega pisatelja iz Mežiške doline.

Alojzij Kuhar je v tem času nadaljeval študij na pravni fakulteti sorbonske univerze, bil vmes leta 1925 v Porenju in Vestfaliji v Nemčiji, kjer je proučeval delavske vzgojne organizacije katoliške stranke centruma. Jeseni 1925 bi skoraj odšel v ZDA, kjer naj bi prevzel uredništvo slovenskega katoliškega dnevnika v Chicagu. Načrt je propadel, ker je zamudil rok za izpolnitev imigracijskih listin. Druga skrb in velika naloga, ki se ji je posvetil, je bilo delo za vedno številčnejšo slovensko emigracijo. Odkril je nekaj incidentov in grdega zlorabljanja naših emigrantov. Po naključju je preprečil tudi trgovino z belim blagom, ko je rešil skupino slovenskih kmečkih deklet. Policija je končno zgrabila dolgo iskanega

Iz družinskega albuma; okoli 1925 Stojijo z leve: Lovro Kuhar, prijatelj Lojz Jaš in Ivan Kuhar; sedi Avgust Kuhar. (Vir: Koroška osrednja knjižnica)

³ Pismo Alojzija Kuharja bratu Avgustu. New York, 1957. Arhiv Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem.

⁴ Kuhar, Lovro - Prežihov Voranc: *Borba*. V: *Zbrano delo*. Prva knjiga. Ljubljana, 1962, str. 56.

⁵ Kuhar, Lovro - Prežihov Voranc: *Jirs in Bavh*. V: *Samorastniki*, 2. izdaja. Ljubljana, 1946, str. 32.

Poroka Ivana Kuharja z Alojzijo Sekol, 24. 11. 1930
Alojzij je drugi z leve v srednji vrsti; Voranc je bil takrat že v politični emigraciji, brat Avgust pa na delovni praksi v Franciji. (Vir: osebni arhiv Ane Ristič, hčerke Ivana Kuharja)

človeka, enega izmed največjih trgovcev z belim blagom za Južno Ameriko. Vsa skupina bi bila odšla v javne hiše v Argentini, če ne bi Kuhar slučajno srečal teh žena. Sedaj so lahko pojasnili, zakaj toliko deklet, ki so odšle iz Slovenije, ni nikdar pisalo domov, da so prišle na cilj k svojim. Sam je o tem zapisal: »Končni rezultat vsega tega je bil ta, da smo odkrili najstrašnejši promet s tujo delovno silo, v katerega je bilo vpleteno veliko število francoskih uradnikov in skupina nekega zagrebškega podjetja, ki so si delili dobiček med seboj. Škandal je bil tu in nam je pomagal urediti zadeve kar najbolj zadovoljivo za naše delavce, večinoma Srbe iz Like ter Hrvate iz Dalmacije in Bosne.«⁶

Zatem se je spet vrnil v Anglijo, da vidi nekaj sveta in se nauči angleščine, ker mu je dnevnik Slovenec iz Ljubljane sporočil, da bi ga rad za urednika. V Angliji je bil kaplan na neki dekliški visoki šoli, ki jo je upravljal francoski verski red. Angleščina mu je šla počasneje, kot si je to prej predstavljal, saj je s sestrami na šoli moral govoriti francosko. Bivanje v Angliji pa se mu je zdelo lepo in zanimivo, saj je živel v Salisburyju, »tipičnem britanskem katedralnem mestu z vsemi

stoletja dolgimi tradicijami in ozkoglednostjo prebivalstva, ki je bila očitna na vsak korak»⁷.

Avgust Kuhar je leta 1925 opravil malo maturo in se vpisal na Državno tehniško in srednjo šolo v Ljubljani, da bi pač čimprej prišel do poklica. Večinoma se je vzdrževal sam; nekaj je zaslužil z inštrukcijami, nekaj pa s priložnostnim delom.⁸

Kot njegovi trije bratje je tudi Ivan Kuhar osnovno šolo obiskoval v Kotljah. Nato so ga vpisali v kmetijsko šolo v Šentjurju pri Celju, šolanje je nadaljeval v Ljubljani in tam dokončal zadružno šolo. Anzej je svojo mladost preživel v boju za vsakdanjo skorjo kmečkega kruha, saj je bil v tem času edina pomoč materi in očetu pri delu na bajti – bratje so bili namreč že po svetu vsak po svojih opravkih in nalogah. Voranc je hodil pomagat staršem na Preški vrh edino takrat, ko je Anzej moral odslužiti vojaščino. Ohranjeno je Vorančevo pismo bratu Lojznu (začetek leta 1927), kjer mu predlaga, da naj bi po svojih najboljših močeh pomagal pri čim hitrejši razrešitvi brata Anzeja od vojaščine. Med drugim pravi: »Anzeju sicer pri milliterju ne gre slabo, je v maga-

⁶ Kuhar, Alojzij: *Avtobiografija. V: Pogledi*, glasilo inštituta *Studia Slovenica*, št. 46-47, maj 2001, str. 1-2.

⁷ Kuhar, Alojzij: *Sveti večer 1945. V: Pogledi*, glasilo inštituta *Studia Slovenica*, št. 44-45, februar 2001, str. 6.

⁸ Verovnik, Franc: *Avgust Kuhar - Prežihov Gustl (1904-1964): Življenjska pot*, Ravne na Koroškem, 2016, str. 10.

zinu, vendar bi se doma nujno rabil, ker sta stariša sama. Jaz bom seve skušal pomagati pri delu poleti, kakor bom pač mogel, toda to ne bo izdalo dostikaj.«⁹ Anza je tako tudi ob pomoči najstarejšega brata Voranca hitro osebno in politično dozorel, spoznal krivice velikosrbskega režima in se družil s socialno naprednimi razgledanimi ljudmi. Bratje Kuhar pa so se med seboj vedno lepo razumeli in četudi niso bili veliko skupaj in so imeli različne svetovne nazore, so drug drugeму vseskozi izkazovali neskončno zaupanje in razumevanje.

Leto 1930 je prineslo bratom Kuhar največ nepričakovanih preobratov. Avgust Kuhar je bil takrat v Franciji. Zaposlil se je kot inženir stažist za leto dni v elektrarni in laboratoriju za preizkušnjo goriv SALEC na severovzhodu Francije v pokrajini Moselle, v današnjem Creutzwald. Obenem je izredno študiral na elektrotehniškem inštitutu v Strasbourgu. Alojzij Kuhar je takrat ravno zapustil ugledno delo v Parizu, kjer je bil emigracijski komisar pri jugoslovanskem veleposlaništvu, nadaljeval pa je tudi s študijem ekonomije, dobil diplomu s tezo Petrolejski imperializem in pariške študije še uspešneje sklenil konec leta 1928 ali v začetku leta 1929 z zagovorom doktorske disertacije z naslovom Vloga petroleja v svetovni politiki. Postal je, kot sam pravi: »... tudi doktor ekonomskih ved.«¹⁰ Marsikomu se bo zdelo nenavadno, da se je Alojzij Kuhar ob duhovniškem poklicu odločil za povsem civilno stroko. Bil pa je nemiren, raziskujoč duh in so ga gotovo zanimale tudi številne posvetne teme.

Sprejel je mesto zunanjepolitičnega urednika pri Slovencu, dnevnem glasilu krščanskodemokratske stranke. Za ta korak se je odločil zaradi dogodka, v katerega je bil vpleten Voranc. V tem času je Alojzij Kuhar iz Ljubljane, kjer je urejeval Slovence, lahko večkrat prihajal na Koroško. Obiskoval je brata Ivana/Anzeja in ostarele starše. Še posebej slovesno je bilo 24. novembra 1930, ko ga je na svojo poroko povabil brat Anzej, gospodar na Prežihovi bajti. Ivan Kuhar je tedaj za roko zaprosil Merkačevo Lojzko (Alojzijo Sekol), kmečko hčerko z bližnjega Stražišča nad takratnim Guštanjem. Mladoporočenca sta se spoznala, ko je Anzej hodil v kmetijsko šolo v Šentjurju pri Celju, mlada Lojzka pa v gospodinjsko šolo v Celju.

Razloge za svojo ostavko v Parizu je Alojzij Kuhar najbolje utemeljil sam: »Do tega koraka sem prišel zaradi dogodka, v katerega je bil vmešan moj brat Lovrenc, osumljen komunist. Policija je namreč v Ljubljani odkrila konec verige komunističnih celic, ki je vodila proti avstrijski meji. Glava zadnjega člana v tej verigi je bil moj brat. Policija je polovila eno celico za drugo, toda predzadnja celica je še imela čas opozoriti mojega brata, da se mu je posrečilo zbežati v Avstrijo.«¹¹

Sredi maja 1930 se je Voranc moral izogniti aretaciji in je nato vse do leta 1939 ostal v politični emigraciji, doma pa je pustil ženo z dvema majhnima otrokoma, dolgove, preiskave in policijska zasliševanja. Policija je preiskovala prav vse, dokler se ni končno vse pomirilo, ko so Voranca v odsotnosti obsodili na šest let prisil-

Lovro Kuhar v Atenah januarja 1932
(Vir: fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja)

Voranc z ženo v Parizu leta 1937
(Vir: fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja)

⁹ Kuhar, Lovro - Prežihov Voranc: *Pisma*. I. V: *Zbrano delo*, 11. knjiga. Ljubljana, 1989, str. 11.

¹⁰ Kuhar, Alojzij: *Avtobiografija*. V: *Pogledi*, glasilo inštituta *Studia Slovenica*, št. 42-43, november 2000, str. 6.

¹¹ Kuhar, Alojzij: *Avtobiografija*. V: *Pogledi*, glasilo inštituta *Studia Slovenica*, št. 42-43, november 2000, str. 7.

Ivan Kuhar kleplje koso pred Prežihovo bajto; okoli 1934/1935. (Vir: Koroška osrednja knjižnica)

nega dela. Od tete Marije Miglar iz Loge vasi, kjer si je kot begunec našel prvo pribežališče, se je Voranc na jesen umaknil na Dunaj. Pot ga je nato vodila z Dunaja skozi Prago v Berlin, kjer je dobil službo pri Rdečih mednarodnih sindikatih. Pomagal naj bi organizirati stavke poljedelskih in gozdnih delavcev. Tiste čase je veliko potoval. Ravenski sodelavec Ivan Kokal ga je srečal v Berlinu, domačim pa se je januarja 1932 oglašil tudi s kartico iz Aten. Leta 1932 je bil tudi v Bukarešti v Romuniji ter v Oslu in Reni na Norveškem.

Voranc je v tujini neskončno hrepenel po domačih krajih in kar hlatal po kakršnih koli novicah. Brat Anza ga je znal potolažiti tudi v času njegovih evropskih poti, ko je bil najstarejši brat v dolgi politični emigraciji. Vedel je, kako je Voranc navezan na dom, zato mu je redno pisal o razmerah na domačiji in v domačem kraju. Leta 1931 mu je Voranc odpisal, »da so mu njegova pisma prava uteha, ker zna brat tako lepo ubrati domače strune«¹². Voranca je namreč vedno zanimalo, kako gre z gospodarjenjem na Prežihovi bajti; kako je stanje v domačih Kotljah; kako bo z letino in odplačili dolgovi in kako hotuljska soseska prenaša gospodarsko krizo. Prav zato je Voranc v letih od 1933 do 1935 po zaslugi brata

Anzana še razširil svoje politično in gospodarsko obzorje, saj si je v bratovih pismih, ki jih imenuje »zgodbe o domači vasi«¹³, zagotavljal neprekinjeno vednost o svoji »jamniški soseski«, katere usodo v letih od 1921 do 1930 je kasneje širokopotezno in polno razgrnil v romanu Jamnica. Voranc je v istem pismu (24. 7. 1931) bratu Anzeju očital le: »... samo škoda, da so tako redka.« Pa ga je hitro tudi opravičil: »Poleti že razumem to stvar, človek se izgara pri delu pošteno in tisti prosti čas, ki še ostane, se človek rad razgrne pod kako lesnačo. – Ti imaš še pa tisto letanje sem in tja, ker si na dveh krajih zastavljen.«¹⁴ Anza Kuhar je Vorancu kljub napornemu delu na dveh kmetijah predvsem pozimi, ko je imel malo več časa, v pismih podrobno opisoval dogajanje med kmečkimi ljudmi v Mežiški dolini, mu poročal o eksekucijah zaradi zaostalih davkov in opisoval žalostno usodo tistih, ki so jih brezsrčne posojilnice pognale na boben.¹⁵ Decembra 1932 so Voranca premestili na delo urednika slovenskega glasila komunistov Delo. Nova služba mu je omogočila, da je prišel tudi v Celovec in se za bežen trenutek srečal z ženo in hčerkama Vido in Mojco. Takrat so ga orožniki zaprli, že kmalu po novem letu 1933 pa mu je uspelo pobegniti. Vrnil se je na

12 Druškovič, Drago: *Prežihov Voranc: Pisatelj in politik*, Celovec-Ljubljana, 2005, str. 184.

13 Prav tam, str. 283.

14 Kuhar, Lovro - Prežihov Voranc: *Pisma. I. V: Zbrano delo, 11. knjiga*. Ljubljana, 1989, str. 30.

15 Druškovič, Drago: *Prežihov Voranc: Pisatelj in politik*, Celovec-Ljubljana, 2005, str. 387.

Dunaj, kjer se mu je tožilo po domu. Po skoraj desetih letih samovzgoje je začel snovati z epsko plastiko in simbolno močjo oblikovane novele o življenju preprostih koroških ljudi. Napisal je nekaj svojih najboljših novel (Boj na požiralniku, Jirs in Bavh, Odpustki), a se je moral junija 1934 kot urednik Dela preseliti v Pariz. Tu je spoznal Josipa Broza. Ko so mu naložili še delo z izseljenci, je poiskal stik s pisateljem Louisom Adamičem, ki je že pred časom prevedel njegovo novelo Borba v angleščino in jo nameraval izdati v zbirki novel sodobnih jugoslovanskih pisateljev. Začetek 1935. je Voranc preživel pri začasnem vodstvu na Dunaju, kamor je prišel poročat o uspehih in težavah svojega pariškega dela. Tega leta mu je v ljubljanski Sodobnosti izšla novela Boj na požiralniku, v Parizu pa ga je prvič obiskala žena in se vrnila domov šele, ko je Prežih odpotoval v Moskvo kot delegat na VII. kongres Komunistične internacionale.

Alojzij Kuhar pa je v tem času blestel pri Slovencu. Iz te svoje novinarske dobe Alojzij v avtobiografiji omenja tudi potovanje petnajstih jugoslovanskih novinarjev v Hitlerjevo Nemčijo. Leta 1934 jih je tja povabil Göbbels. Z njimi je šel tudi Kuhar. Iz Beograda so jih z letalom odpeljali v Berlin, kjer so bili priča prvomajski manifestaciji v Tempelhofu. Tam je Hitlerjev govor poslušalo en milijon nacistov. Von Pappen in Göbbels sta za novinarje pripravila dve ločeni pojedini. Iz Berlina je Kuhar odpotoval v München in preživel bučen večer s kapetanom Röhmom, bavarskim gavljatjem ter šlezjskim gavljatjem, obiskal pa je tudi več nacističnih prostovoljnih delavskih taborišč na tem področju. Kuhar je o tem zapisal: »To se je zgodilo točno trinajst dni pred

tem, ko sta bila Röhm in šlezjski gavljatjer umorjena v znani nacistični čistki 1. junija 1934.«¹⁶

Kuharjevi prispevki v Slovencu so bili zelo cenjeni in po njegovi zaslugi je naraščal ugled dnevnika, saj so na Alojzija Kuharja postali pozorni tudi številni tuji novinarji v Beogradu. Veliko poslušalcev si je pridobil tudi kot zunanje-politični komentator ljubljanskega radia, kar je postal leta 1935.¹⁷

Tudi najmlajši brat Avgust je novembra 1933 končno le dobil službo v Ljubljani. Postal je poslovodja na Združenju elektrotehničnih obrti Dravske banovine, leta 1935 pa tudi urednik glasila združenja Elektrotehniški vestnik. V Ljubljani je bil po dolgem času lahko spet skupaj s svojo izbranko Pavlo Kopač, ki je zvesto čakala, da se vrne iz tujine.¹⁸

Medtem so, prav tako v Ljubljani, Lovru Kuharju, ki je bil takrat ilegalno v Parizu, v reviji Sodobnost že natisnili novele Boj na požiralniku, Jirs in Bavh ter Odpustki, ki jih je prvič objavil pod psevdonimom Prežihov Voranc. Izšle so leta 1935 in 1936. V letih izgnanstva se je Prežihu obzorje z mnogimi evropskimi potovanji in poznanstvi zelo razširilo. Vse to in domotožje po rodni krajih je najbrž v veliki meri vplivalo na to, da je začel gledati na borbo svojih brezpravnih samoraslih ljudi z veliko širše ter čustveno in idejno poglobljene perspektive. Svetovnonazorsko pa sta se brata Alojzij in Voranc, ki sta se sicer še vedno imela zelo rada, dokončno razšla.

Tudi Ivan Kuhar je sedaj stopil po stopinjah bratov, ko je s svojim delom poživil utrip kmečkega praznika v Kotljah 18. julija 1937, ki ga je organizirala Živinorejska in pašniška zadruga Uršelska planina ob svoji 10-letnici. Večer pred praznikom so Hotuljci postavili mlaj, in to kljub prepovedi, s slovensko zastavo. Po slavnostni seji naslednjega dne so začeli živinorejci goniti svojo lepo rejeno lisasto plemensko živino z vseh hribov in globač na razstavo v Kotlje. Že v dopoldanskih urah pa so se pričele priprave za popoldanski spored, za krstno uprizoritev igre Koroška kmečka ovset v Mežiški dolini¹⁹, ki jo je spisal Kuharjev Anza. Za uprizoritev je bilo veliko zanimanje, saj so se okrog 14. ure začeli zbirati kmetje in delavci iz vse Mežiške doline, prireditelj pa se je odvijala na bližnjem Štalekarjevem dvorišču. Prišli so Šentanelci in Strojanci, prišli so knapi z Leš, prišli so tudi Selčani, Podgorci, Pamečani in Šentjanžani. Tudi guštanske »pur-

Igralska ekipa Koroške kmečke ovseti v Mežiški dolini leta 1937

Režiserka in učiteljica Vida Kuhar in pisec igre Ivan Kuhar sedita kot druga in prvi z desne v prvi vrsti. (Vir: osebni arhiv Bena Kotnika, p. d. Lubasa)

16 Kuhar, Alojzij: *Avtobiografija*. V: *Pogledi*, glasilo inštituta Studia Slovenica, št. 46-47, maj 2001, str. 5.

17 Mrdavšič, Janez: *Dr. Alojz Kuhar: Skica za oris njegovega življenja in dela*, Ravne na Koroškem, 1998, str. 9.

18 Verovnik, Franc: *Avgust Kuhar - Prežihov Gustl (1904-1964): Življenjska pot*, Ravne na Koroškem, 2016, str. 15.

19 Kuhar, Ivan: *Koroška kmečka ovset iz Mežiške doline*. Igra v petih dejanjih.

Pred Prežihovo bajto; okoli 1935

Spredaj z leve: Vorančeva hčerka Vida Kuhar, Ivan in Marjeta Kuhar, starša Prežihovih »pobov«, Vorančeva hčerka Mojca Kuhar; zadaj: Ivan Kuhar – Prežihov Anza in Marija Kuhar, Vorančeva žena (Vir: fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja)

garje« in fužinarje je reč zamikala, pa tudi okoličani s Prevalj in iz Dravograda so prišli pogledat, kaj se godi v Kotljah. Beno Kotnik, p. d. Lubas, je pozneje v lokalnem glasilu zapisal, da »se je v Kotljah nabralo toliko ljudi, kot jih Hotuljci razen na Vorančevem pogrebu do danes še niso videli«²⁰. Narodopisno igro so Hotuljci z velikim uspehom odigrali še v nekaj drugih krajih v Mežiški dolini in je povsod naletela na zelo ugoden odziv.

Ko so 27. marca 1941 po radiu objavili, da je bil v Beogradu državni udar, da je namestnik knez Pavle odstopil in da je prevzel oblast mladoletni kralj Peter II., so Slovenci spoznali, da stojijo na pragu nove dobe. Alojzij Kuhar ni več prikrival, da sedaj prihaja čas, ki so ga po radiu tolikokrat napovedovali, in da morajo sedaj Slovenci biti složni, da bodo kos trpljenju in strahotam, ki brez dvoma prihajajo. Sam je zapisal: »Ozračje je postajalo čedalje bolj zgoščeno. Toda vsi smo čutili, da gre po naši slovenski zemlji dih junaških odločitev, kakor še vedno v naši dolgi,

trpljenja polni zgodovini. Le to se nam je zdelo, da nameni, ki so vodili prevratnike v Belgradu, niso bili vredni trpljenja in ne žrtev, za katere smo se odločili. Mobilizacijskega ukaza še vedno ni bilo.«²¹

Ko so Nemci zasedli naše kraje, je bil Ivan Kuhar v starojugoslovanski vojski; njen razpad je dočakal v Grosupljem. Ker se je bal ujetništva, je nekaj svojih znancev s koroških krajev povabil, naj gredo z njim. Po stranskih poteh in stezicah jih je varno pripeljal v domače kraje. Z bratom Vorancem je bil vseskozi v tesni povezavi, zato so ga vključili v napredno kmečko-delavsko gibanje. Po Vorančevi emigraciji je imel tesne stike z naprednim učiteljem Karlom Doberškom z Leš in z Benom Kotnikom, p. d. Lubasom. Ko je okupator začel vztrajno in načrtno preganjati zavedne Slovence, je Kuharjev Anza takoj vedel, kje je njegovo mesto. Že 1941. so ga gestapovci aretirali in je nekaj časa preždel v zaporih v Begunjah na Gorenjskem. V zaporu je bil zaveden pod redno številko 392, v Begunje pa so ga odvedli

²⁰ Kotnik, Beno: *Kmečki praznik v Kotljah julija 1937*. V: *Koroški fužinar*, 10. 5. 1959, št. 4–9, str. 37.

²¹ Kuhar, Alojzij: *Beg iz Beograda aprila 1941*. *Studia Slovenica*, Ljubljana-Washington, D.C., 1998, str. 10.

27. 6. 1941 preko dravogradskega Gestapa. Bil je že v celici smrti. Tu so ga zasliševali, pretepali in mučili, dokler se končno ni izčrpan, toda zadovoljen vrnil domov k družini.

Avgust Kuhar pa je v teh časih dokaj mirno živel na Jesenicah, tam urejal Tovarniški vestnik Kranjske industrijske družbe in se leta 1937 poročil s Pavlo Kopač. Ker je pomagal partizanom in jim dobavljal sanitetni material, ga je Gestapo zaprl, zasliševal in tudi izpustil. Sumljiv jim je bil seveda zaradi svojih treh bratov, »komunist Voranc je bil v koncentracijskem taborišču, diplomat Alojz je iz Londona po radiu redno govoril proti Nemcem, Anza pa je bil okupatorjem znan kot aktivist Osvobodilne fronte in sodelavec partizanov«²².

Leto 1944 pa je usodno premešalo štrene bratske naveze. V Berlinu so Lovra Kuharja zasliševali v priporu gestapa – tajne državne policije. Iz berlinskih zaporov so ga po dveh mesecih premestili v koncentracijsko taborišče Sachsenhausen, kjer so imeli poseben oddelek za politično zanimivejše jetnike. Od decembra 1943 do polovice januarja 1944 se je Voranc s pismi spet lahko oglašal domačim, predvsem bratu Ivanu, gospodarju na Prežihovi bajti, in najmlajšemu bratu Avgustu. Čez nekaj časa so ga premestili v zloglasno taborišče Mauthausen. Tu je lahko preživel le zaradi nesebične pomoči drugih jetnikov, predvsem Mata Utoviča in Bruna Gerdoviča, ki sta že ob prihodu transporta reševala njima dobro znanega pisatelja. Tudi pisate-

ljevo družino je vojna hudo prizadela. Žena in hčerki so se znašle v taborišču Ravensbrück, Prežihov oče je leta 1944 umrl. Na srečo so že 5. maja 1945 ameriške zavezniške enote osvobodile Mauthausen, in Voranc je kmalu odpotoval domov.

Ivan Kuhar se ni mogel dokončno odločiti za odhod k partizanom, ker ostarele matere ni želel odtrgati od doma. Zato so ga nemški policisti prehiteli; 26. junija 1944 so vdrli k Prežihovi bajti. Žena Alojzija in otroci so bili kot vedno pri Merkaču na Stražišču. Anza je tega dne že vstal in kar naenkrat je bila hiša polna nemških policistov. Napol gluho mater so odvedli na Rimski vrelec in nato naprej na Prevalje, njega pa umorili v globači tik pod bajto, še ne štirideset let starega.²³ Nemška policija je domačim iskanje strogo prepovedala, decembra 1944 pa so Alojzijo skupaj z otroki aretirali in odpeljali v taborišče v Nemčijo, od koder se je družina vrnila dva meseca po osvoboditvi. Domači njegovega groba dolgo niso našli, čisto slučajno ga je šele 9. maja 1946 odkril Anton Gorenšek, p. d. Lužnik, ko so v Prežihovem gozdu sekali les.

Alojzij Kuhar se je v Londonu priključil jugoslovanski begunski vladi. Ker je znal dobro angleško, je bil v veliko pomoč drugim slovenskim politikom, ki takrat tega jezika še niso dovolj obvladali. Leta 1943 so ga prosili, da bi po padli Trifunovičevi vladi sprejel mesto v novi Puričevi vladi kot minister za vzgojo, pa je odklonil. Uvidel je, da se je »ladja že potapljala«. In res, 1. junija 1944 se je v resnici potopila. Na BBC je zatem redno govoril v oddajah za Slovence. Usodni zanj pa so bili govori, ki jih je naslovil slovenskim domobrancem. Oddaje po radiu BBC je zato opustil že v marcu 1943, ker ni »hotel govoriti za Tita in partizane«²⁴. Alojzija Kuharja je nedvomno krasila prožna, razgibana in zelo elastična miselnost, ki je bila izrazito celostna, saj je vedno ob »glavnem toku ... videl še stranska dogajanja«²⁵. Zato je lahko videl in vedel več kot drugi; zato je tudi lahko bil vizionarski in je v politiki marsikaj obrazložil s svojega zornega kota. Znal je torej politično razmišljati in logično razčlenjevati in napovedovati dogodke. Svojemu svetovnemu nazoru se sicer ni nikoli izneveril, tudi takrat ne, kadar so mu tisti, ki so ga narobe razumeli, to očitali. Kot politik je bil realist, zato je dejansko stanje vedno oce-

Dr. Alojzij Kuhar s prijatelji pred senatno stavbo v Cambridgeu v spomin na promocijo, 26. november 1949

(Vir: Koroška osrednja knjižnica)

²² Verovnik, Franc: *Avgust Kuhar - Prežihov Gustl (1904-1964): Življenjska pot*, Ravne na Koroškem, 2016, str. 16.

²³ Kuhar, Avgust: *Umor pri Prežihu*. V: *KF*, št. 5-7, 28. 5. 1953, str. 20-21.

²⁴ Kuhar, Alojzij: *Avtobiografija*. V: *Pogledi*, glasilo inštituta *Studia Slovenica*, št. 48-49, avgust 2001, str. 12.

²⁵ Trstenjak, Anton: *Dr. Alojz Kuhar - izredni Slovenec*. V: *Zbornik o dr. Alojzu Kuharju*, Kotlje, oktober 1993, str. 43.

njeval in presojal takšno, kot je bilo, in nikoli kot takšnega, kakršnega si bi bil želel. S tega stališča bi vsi morali razumeti in presojati tudi njegove govore domobrancem. Slovenske fante je opozarjal, naj opustijo svojo politično opredelitev, ker jih bo pokopala; to je zelo dobro vedel in spoznal v angleški diplomaciji. Slovenske fante je na to opozarjal zato, da bi rešil njihova življenja, saj je vedel, da jih po paktu z Nemci zmagovalci ne bi pustili živih. Tako se je, na žalost, tudi zgodilo.

Po vojni je Alojzij Kuhar pretrgal vse stike s politiko in se oprijel svojega prvega poklica. Postal je prvi izseljenski duhovnik v Angliji. V Cambridgeu je živel v dominikanskem samostanu in študiral, saj se je potegoval za zgodovinsko diplomu. Teza, ki mu jo je priznala univerza, se je nanašala na spreobrnitev Slovencev v krščanstvo, obsegala pa je dobo 300 let od 7. do 11. stoletja. Kuhar je resno razmišljal o vrnitvi na ljubljeno Koroško že med študijem zgodovine, ko je svoje raziskave hotel še nadgraditi s knjigo o pokristjanjevanju Slovencev ter njegovem vplivu na razvoj nemško-slovenske narodnostne meje. Z 800 tipkanih strani obsegajočo tezo je sklenil tudi študij za doktorsko diplomu, saj je bil 26. novembra 1949 že drugič promoviran za doktorja (filozofske) znanosti.

Prežihov Voranc pa je po prihodu v Ljubljano nekaj dni okrevljal v bolnišnici; takoj nato je obiskal svojo mater, ki je živela pri bratu Avgustu na Jesenicah. Sredi junija 1945 se je vrnila iz taborišča tudi pisateljeva žena s hčerkama Vido in Mojco. Družina je bila končno spet skupaj in vrnili so se na svoj sončni Preški vrh. Tu je začel Voranc tudi kmetovati in počasi urejati svojo literarno bero. Leta 1945 sta izšla roman soseske Jamnica (napisan leta 1941), s katerim je prikazal monumentalno podobo življenja v rodnih Kotljah, epopejo svoje pokrajine v letih 1921–1930, njenih krepkih, neukrotljivih in samoraslih ljudi, in zbirka potopisov s pretežno koroško tematiko Od Kotelj do Belih vod. Leto pozneje (1946) pa sta izšli še potopisna zbirka o pisateljevem pregnanstvu po Evropi in njenih ječah Borba na tujih tleh in črtic o trpljenju in bojnih slovenskih delavcev in kmetov Naši mejniki.

Kazalo je, da se bo Kuharjevimi končno le nasmehnila sreča, pa je usoda spet hotela drugače. Posledice trpljenja v taborišču so Prežihu zapustile trajne sledove in močno načele pisateljevo zdravje. Romal je na številne zdravniške preglede. Ko je bolezen malce popustila, je hotel

Prežihov Voranc zadnje poletje na svojem domu; foto Miha Rigl, 1949

(Vir: Koroška osrednja knjižnica)

nadaljevati s pisateljevanjem. Tudi sam se je želel poskusiti v dramatik. O tem pričajo ohranjeni rokopisni zapiski in nedokončana kmečka drama, ki jo je zasnoval v štirih dejanjih po motivih svojega romana Jamnica. Kmečko dramo je leta 1953 dokončal ter pripravil za oder Herbert Grün in ji dal naslov Pernjakovi. Ko je Voranc spet hudo zbolel, si je iskal zdravja v slovenjgraški bolnišnici in v Opatiji. Dočakal je še izid svoje zadnje knjige, saj so leta 1949 izšle Solzice z biseri za najmlajše. Z njegovim zdravjem pa je šlo strmo navzdol. Nato mu je dobri brat Alojzij pošiljal cele «rukzake» zdravil, da bi mu kar se le da olajšal zdravstvene tegobe. Ko pa je uvidel, da je z bratovim zdravjem nekaj le hudo narobe, mu je svetoval, da pokličejo duhovnika, da bi ga dal v poslednje olje. Voranc seveda na to ni pristal, brata pa sta se kljub temu imela še naprej rada. Nazadnje si je zaželel milejše zime v Mariboru in je tam umrl 18. februarja 1950.

Po Vorančevi smrti je Alojzij kmalu zapustil Anglijo. V Jugoslavijo si iz razumljivih razlogov ni drznil vrniti, zato je še istega leta (1950) le sprejel ponudbo Odbora za svobodno Evropo, ki je študijsko preučeval problematiko vzhodno-

evropskih držav, in konec septembra odpotoval v New York. Najprej so ga nastavili kot uradnika tiskovnega urada, zadnjih osem let pa je ta tiskovni urad za begunce iz Jugoslavije tudi vodil in z dr. Krekom urejal bilten Odbora.²⁶ Rezultat nesrečnega plebiscita mu še vedno ni dal miru. Razvpita Milesova poročila je vlada ZDA javno objavila šele leta 1953, pet let pred smrtjo Alojzija Kuharja. Ta poročila je Kuhar označil za »začetek vse naše nesreče s slovensko Koroško«. Gre za okoli 190 strani spisov, iz katerih je razvidno, kaj so Američani po prvi svetovni vojni delali glede »demarkacijske črte« in kaj so o tem svoji vladi poročali. Iz tega se lahko poučimo tudi o tem, zakaj je vlada ta dokument tako dolgo skrivala in je, četudi nezakonit, postal temelj ameriške politike na Koroškem po prvi in tudi po drugi svetovni vojni. Alojzij Kuhar je dve leti za javno objavo v Washingtonu precej časa pregledoval te dokumente in naročil tudi njihovo mikrofilmanje. En izvod je nameraval poslati za gimnazijsko »biblioteko« na Ravnah, drugega pa ljubljanski univerzi ali zunanjemu ministru. Na koncu je obširno gradivo uporabil za svojo razpravo Poglavlje iz tragedije koroških Slovencev.²⁷

Do najmlajšega brata Avgusta je imel Alojzij Kuhar izredno lep, četudi malo pokroviteljski odnos. V nekem svojem pismu je obžaloval, da se tudi on ni posvetil pisateljstvu, saj bi bil »Vorancevi narurni elementarnosti dodal še Milčinskijev veseli humor, ki ga je imel tudi Anza, ki pa ga niti Voranc niti jaz nimava. V toliko sva midva bolj po očetu, vidva pa bolj po materi.«²⁸ Alojzija je zelo razveselilo sporočilo, da je brat Avgust začel razmišljati o hišici na robu Javornika in mu je decembra 1952 napisal, da se bi mu takoj pridružil, da bi vsaj na stara leta lahko skupaj stanovala. V tistem času je bil Alojzij Kuhar veselega razpoloženja in je svetlo gledal v prihodnost, saj je bratu pisal, da se mu zdi, da se bosta že prihodnje leto spet videla in bosta lahko skupaj obiskala vso svojo žlahto po koroških hribih. Vse važne odločitve glede gradnje je prepuščal Avgustu, a mu je svetoval, da naj izbere parcelo z lepim razgledom, saj so Kuharji zrasli na hribih in pač potrebujejo lepe razglede. Če bo le mogel, pa naj iz svoje hiše ujame tudi pogled na Uršljo goro. Avgustu je obljubil, da bo tudi nekaj prispeval h gradnji in da bo vesel, če bo imel pri njem v hiši vsaj

kakšen »cimer«, da bosta lahko več skupaj, ko se bo končno le lahko za zmeraj vrnil v domovino. Nanj pa da naj ne računa zanesljivo, ker je velika verjetnost, da ne bo mogel ali pa sploh ne bo smel domov. Na koncu pa je Gusteljnu zapisal: »Ko bom prišel domov jaz, in upam, da se bom vrnil, bom prinesel svoje premoženje v culi, ki ne bo prav nič večja, kot je bila tista, s katero sva z očetom romala proti Guštanju tistega septembra 1906, pred petinštiridesetimi leti, ko sem prvič šel od doma v šolo.«²⁹ Avgust je potem res dobil na Javorniku primerno parcelo in se je z Alojzijevo finančno pomočjo leta 1956 lotil gradnje enodružinske hiše. Z Ano Krautberger³⁰, sorodnico po materini strani, sta se leta 1958 vselila v novo hišo Na klancu 14; danes je to Javornik, hišna številka 10. Alojzij žal tega ni dočakal, ker je 28. oktobra istega leta umrl v Ameriki.

Oba najstarejša brata, Lovro in Alojzij, sta si prizadevala in se borila za en in isti cilj: za spodobno in zadovoljno življenje koroškega preprostega človeka pod »svobodnim soncem«. Prežihovim malim, brezpravnim ljudem je po spletu zgodovinskih naključij (nesrečna domobranska prisega Hitlerju; vdanostna izjava slovenske duhovščine; odločitev zaveznikov za Titove partizane) konec druge svetovne vojne prinesel svetlobo z vsemi pozitivnimi platmi in nekaterimi stranskimi negativnimi učinki. Fevdalizem in za njim meščanski kapitalizem, pod katerim so trpeli in stiskali zobe njegovi »samorastniki«, sta padla na smetišče zgodovine. Vorancu, žal, ni bilo dano, da bi dolgo užival pridobitve socialistične revolucije. Tudi ta revolucija pa je, kot vse revolucije nasploh, »žrla svoje otroke«, saj so jo v Jugoslaviji kopirali po Stalinovem sistemu. A malemu človeku je šlo v tem sistemu veliko bolje; imel je lastno zemljo in na njej svojo kmetijo; imel je spodobno službo in stanovanje v bloku v delavskem naselju; lahko je vzgajal in šolal svoje otroke; lahko je hodil na kulturne prireditve in na njih tudi sodeloval. Ta »gnili socializem« (kot so ga poimenovali njegovi nasledniki v samostojni Sloveniji) je trajal skoraj 46 let, preden se je sesul in ga je nasledil moderni kapitalizem, ki pa so ga že po nekaj ne preveč uspešnih letih njegovi kritiki proglasili za »krvavega«. Škoda, da oba brata nista mogla videti in čisto pravilno doumeti končnih rezultatov svojih prizadevanj, saj sta se borila za isti smoter, četudi na nasprotnih straneh: eden pod rdečo zvezdo, drugi pod križem.

²⁶ Alojzij Kuhar je bil urednik lista *Slovenski pregled*, ki je izhajal v New Yorku od leta 1950 do 1957; izšlo je pet letnikov.

²⁷ Kuharjeva razprava je izšla v *Zborniku - Koledarju Svobodna Slovenija*, Buenos Aires, 1956.

²⁸ Mrdavšič, Janez: *Dr. Alojz Kuhar: Skica za oris njegovega življenja in dela*. Ravne na Koroškem, 1998, str. 59-60.

²⁹ Prav tam, stran 60-61.

³⁰ Ana Krautberger (1925-2012), hčerka Adalberta Krautbergerja (1890-1944), Avgustovega in Alojzijevega bratranca po materini strani. Leta 1944 so ga po krivici ubili partizani. Po vojni so Krautbergerje razlastili in za nekaj časa zaprli v taborišče Šterntal (Strnišče), današnje Kidričevo.

*Ivan/Anza Kuhar,
okoli 1940*

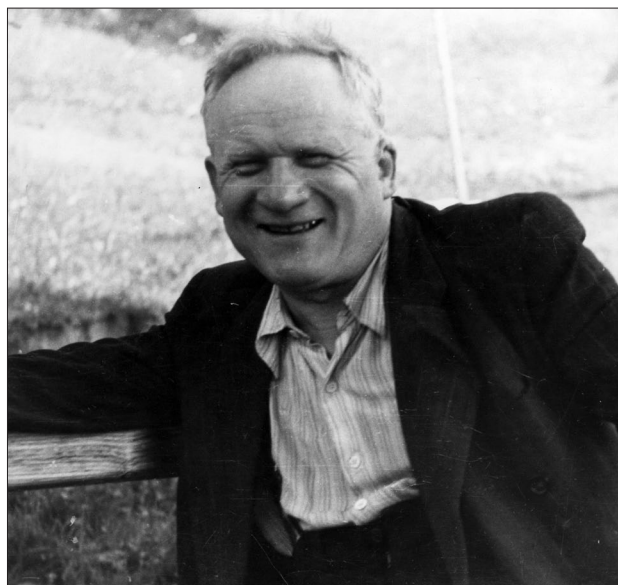
*Avgust Kuhar,
okoli 1944*

*Alojz Kuhar,
London, božič 1949*

Tako je od bratov Kuhar ostal živ le še Avgust, ki je urejal svojega Koroškega fužinarja do prezgodnje smrti leta 1964. Urejal ga je vzorno, z velikim občutkom za to, kaj mora izbrati in ponuditi v branje, da bodo preprosti ljudje pa tudi izobraženci radi segli po domačem glasilu. Bil pa je tudi skrben varuh Vorančevega spomina in je vseskozi skrbel za to, da so v vsakem letniku Koroškega fužinarja bili objavljeni tehtni prispevki o največjem koroškem pisatelju. Za to je angažiral bodisi domače ugledne slaviste in učitelje (dr. Franc Sušnik, Janez Mrdavšič, Tone Sušnik, Vorančev učitelj Franc Aichholzer), slovenske univerzitetne profesorje in pisatelje (France Dobrovoljc, Anton Ingolič), Prežihove revolucionarne tovariše (Ivan Kokal, Bruno Gerdovič) pa tudi sam je objavil nekaj tehtnih spominskih zapisov o svojem bratu.

Večni spomenik bratom Kuhar pa zagotovo predstavlja Prežihova bajta. Tisti, ki so leta 1979 dom Kuharjevih preuredili v spominski muzej, so se z razumom in srcem zavedali, da so na ta način iztrgali pozabi pomemben del koroške kulturne dediščine, ki je vezana na mladost izjemnega pisatelja Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca, spominski muzej in strokovno delo v njem pa sta zasnovana tako, da vsakemu obiskovalcu poleg pisateljevega življenja in dela predstavita tudi njegov karantanski rod in poti njegovih najbližjih, torej bratov Kuhar ali Prežihovih »pobov«. Kdor torej želi res doživeto občutiti Prežihov svet, dobiti zaokrožen in celosten pogled na usodo štirih bratov Kuhar, s katerimi se je zgodovina resnično kruto poigravala in sko-

*Lovro Kuhar - Prežihov Voranc,
1949*

raj do nedoumljivosti preizkušala njihove bratske vezi, medsebojno ljubezen in sožitje, naj gre k tej bajti, ki čemi na sončnih obronkih Preškega vrha pod košato Uršljo goro. Morda bo takrat doumel in občutil vse barve njihove ljubezni, te tople nianse, ki so v celoti prekrile tudi nekatere drobne nesporazume in njihovo zastopstvo v različnih, med seboj nasprotnih strankah. Taka ljubezen je vedno prijazna, je vseobsegajoča in zato tudi najbolj pristna.

Mirko Osojnik

Vzporedni svetovi bratov Kuhar

1915:

- Lovro Kuhar doživi grozote prve svetovne vojne;
- Alojzij Kuhar se odloči za študij bogoslovja;
- mladoletna Ivan in Avgust Kuhar pomagata očetu na domačem gruntu na Prežihovi bajti.

1918:

- Alojzij pôje novo mašo v Kotljah;
- Ivan in Avgust sta prisotna na slovesnosti v hotuljskem župnišču;
- Voranc kot prebežnik ždi v italijanskih zaporih.

1925:

- Voranc dočaka knjižni prvenec, zbirko Povesti;
- Alojzij študira na pravni fakulteti v Parizu;
- Avgust opravi malo maturo in se vpiše na Državno tehniško in srednjo šolo v Ljubljani;
- Ivan se vpiše v kmetijsko šolo v Šentjurju pri Celju.

1930:

- Avgust je inženir stažist v majhnem kraju na severovzhodu Francije;
- Voranc se mora izogniti aretaciji in vse do leta 1939 ostane v politični emigraciji;
- Alojzij postane zunanjepolitični urednik pri Slovencu;
- Ivan se 24. novembra poroči z Merkačevo Lojzko (Alojzijo Sekol) s Stražišča.

1934:

- Voranc se kot urednik Dela preseli v Pariz in tu spozna Josipa Broza;
- Alojzij blesti pri časniku Slovenec;
- Ivan začenja s pisanjem svoje Koroške kmečke ovseti v Mežiški dolini;
- Avgust je v službi na Združenju elektrotehničnih obrti Dravske banovine v Ljubljani.

1937:

- Ivanu uprizorijo v Kotljah njegovo igro Koroška kmečka ovset v Mežiški dolini;
- Voranc je zaprt v dunajskih zaporih;
- Alojzij je še vedno čislán urednik Slovenca;
- Avgust je že tretje leto v službi na Jesenicah in se 10. januarja tu poroči s svojo izvoljenko Pavlo Kopač.

1941:

- Ivan je v begunjskih zaporih;
- Gestapo na Jesenicah zaslišuje Avgusta;
- Voranc je še v ljubljanski kulturniški celici;
- Alojzij beži z jugoslovansko vlado v Anglijo.

1944:

- Voranc je že drugo leto v taborišču Sachsenhausen, nato v Mauthausnu;
- Gestapo vdre k Prežihovi bajti in umori Ivana;
- Alojzij na radiu BBC govori slovenskim domobrancem;
- Avgust vzame k sebi na Jesenice ostarelo mater Marjeto Kuhar.

1949:

- Alojzij doseže drugi doktorat s temo o pokristjanjevanju Slovencev ter njegovem vplivu na razvoj nemško-slovenske narodnostne meje;
- hudo bolnemu Vorancu izidejo Solzice z biseri za mladino;
- Avgust v jeseniški železarni prevzame referat za racionalizatorstvo.

Pohorske ljubezni v Odsevanjih št. 113/114 – z ljubeznijo in za njo

KNJIŽNE OCENE

Najprej bi se rada zahvalila avtorju ocene Andreju Makucu, da je bila knjižica *Pohorske ljubezni* sploh opažena. In hvala za komentar k besedilnemu delu. Me je res toplo pobožal. Moram pa reči, da mi je bilo tisto, kar mi je kdo ve zakaj poslal v mejlu dva meseca pred objavo v prejšnjih *Odsevanjih*, celo malo bliže. Takrat je celo pričakoval, da bi pripravila kar svoj odgovor na njegovo razmišljanje in bi bilo oboje hkrati objavljeno v isti številki *Odsevanj*. Ne vem, komu bi takšno režiranjje ustrezalo, zato se za ta predlog nisem odločila. Svoj odziv torej pošiljam zdaj.

Ker sem odgovorna tudi za obliko knjige, ki piscu ocene nikakor ni legla, bi najprej nekaj povedala o tej plati publikacije. Že v prej omenjenem mejlu sem avtorju ocene pojasnila, da je bila izbira osnovnega formata moja in daleč od kakršnekoli misli na slovenjgraški grb: »Želela sem knjigo za v roke, ne za na polico. Lepo leže na dlan; ni pretežka in jo lahko listaš v naročju ... Poreklo formata se torej ne skriva v nobenem srednjeveškem pečatu!!! (Oh, ta Slovenj Gradec, kako zelo obseda ljudi ...) Res ne vem, zakaj iščeš neke reference, ki so celo tako zelo zelo mimo ...« Nikakor torej ne morem najti razumnega pojasnila, da se je aluzija na slovenjgraški grb kljub zelo odkritemu pojasnilu pojavila tudi v zaresni oceni v *Odsevanjih*. Očitno gre za apriorni predsodek, ki že skoraj spominja na travmo. Do oblike? Do oblikovalca? Ne vem. Oblika knjige je takšna, kot sem si jo želela. Po izjavah sodeč, je mnogim zelo blizu.

In zdaj še beseda o dvostranskih fotografijah, ki jih avtor doživlja kot »pogrebščino za fotko«. Knjiga ni plakat ali ekran; ko jo odpremo, ima vedno dve polovici – levo in desno. Tradicionalno oblikovanje ju dojema kot ločeni podlagi, na kateri se nanaša vsebina. Oko zajame vsebino na levi strani in jo absorbira, gre na desno, na drugo, in tako bralec od strani do strani niza svoje vtise.

Pohorske ljubezni so to delitev želele preseči. Trideset motivov s Pohorja je zajetih v uvodnih dvostranskih fotografijah, ki ravno s svojim dvostranskim razkošjem motiv neposredno povezujejo z odprtostjo, nezamejenostjo, gibanjem. Torej so namesto ikonografskih pred nami žive fotografije. Bralec lahko začne motiv opazovati na desni strani in se sprehodi proti levi ali pa obratno – ujame levo stran in se s pogledom preseli na desno. Dve strani enega samega ujetega trenutka – kot bi se sprehajal po Pohorju; po gozdu, planjah, po travnikih ... Obe polovici zaživita v enem, a tudi vsaka bi lahko bila celota zase. Motive smo skrbno izbirali;

še najslabše jo je najbrž odnesla goba ...

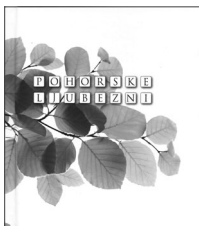
Sicer pa so takšne postavitve fotografij povsem običajne v znanih revijah z vrhunskimi fotografijami. V naključno izbrani številki *National Geographica - Slovenija* (leto 2010, 146 strani) je kar 30 dvostranskih fotografij in 8 dvotretjinskih, v drugi (leto 2019, 138 strani) je prvih 30, drugih 18. To je v obeh večina fotografskega gradiva. Ena najbolj razširjenih revij na svetu je torej po mnenju pisca ocene *Pohorskih ljubezni* »pogrebščina za fotko«. Drzna trditev. Vsekakor bi bilo dobro, da bi se ob izrekanju tako dokončnih trditev o fotografiji avtor malo ozrl naokrog ali pa izbiro vsaj pripisal okusu. Kako je s tem, pa tako ali tako vemo.

Manjše fotografije v *Pohorskih ljubeznih* pa so (ra)združevalni element. Nakazujejo na odnos med gozdom in človekom. Levo besedilo ponazarja sredinsko fotografijo, desno besedilo raste iz nje. Fotografija tako deluje kot ilustracija za levo in desno besedilo. Lom lahko koga tudi zaboli in prav je tako. Ravnovesje med gozdom in človekom se je namreč že zdavnaj prevesilo v tragedijo. Odnos med „mano“ in „tabo“ pa je tako ali tako zgodba zase, ki sega vse od ode do groteske.

In nazadnje še o poigravanju oblikovalca *Odsevanj*. Del fotografije z naslovnico *Pohorskih ljubezni* je ilustrativno-poučno porinil na drugo stran revije – v besedilo o ddr. Alojziju Kuharju (*Odsevanja* 113/114, str. 94, 95). Če primerjam tipografijo, ki jo je namenil oceni *Pohorskih ljubezni*, z nekaterimi drugimi besedili v reviji, se je moral kar potruditi in tekst dobesedno stlačiti na eno stran, da se mu je izšlo ... Svoj odnos je podkrepil še s sivo podlago pod besedilom. Žal me vse skupaj spominja na dvignjen prst zatohlega pedagoga, ki opozarja, kako naj se po njegovem česa ne počne, a hkrati v isti sapi sam žrtvuje svoja načela. Tako na primer v fotoeseju o Karlu Pečku *Galerija* ponikne v vezavi, v ospredju pa kraljuje Kogojev konj; v nadaljevanju pa se na eni od fotografij izgublja celo osrednja oseba prispevka – Karel Pečko. Zarečen kruh se pač vedno kje zatakne.

Oblikovalčeva nesamokritična žlehtnoba pa mi je po svoje kar v veselje. Biti s knjigo o ljubezni prislinjen k tako velikemu človeku, kot je ddr. Alojz Kuhar, je lahko samo privilegij. Na koncu se bom oblikovalcu celo zahvalila, da je naju tako simbolno zbližal. Ljubezen takšne ali drugačne vrste je namreč obema zelo blizu. In oba veva, kako se skriva in kako potruditi se je treba, da se jo da (pre)brati ...

Karla Zajc Berzelak

KOROŠKE IZDAJE KNJIG V SAMOZALOŽBI

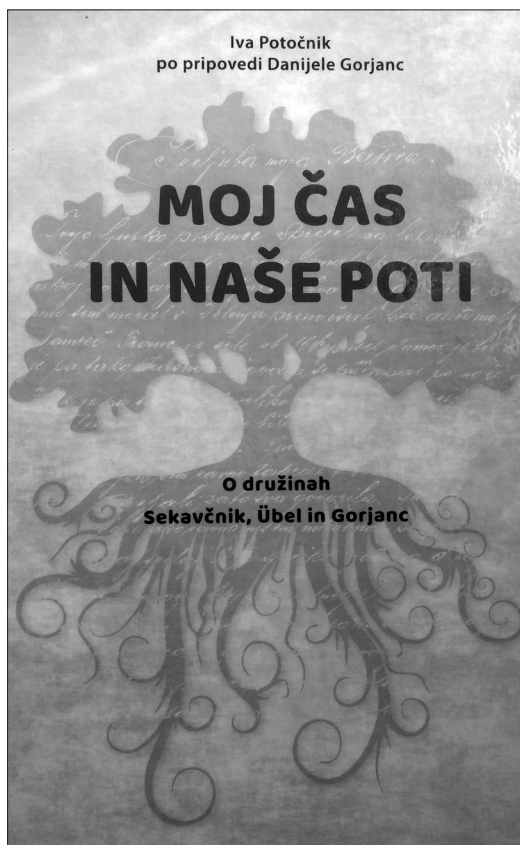
Meni so prišle v roke štiri: iz leta 2019 Danijele Gorjanc *Moj čas in naše poti* (po pripovedi zapisala Iva Potočnik), iz maja 2020 Bernardke Petrovič Mager *Žanjem želje* ter jeseni 2020 Ivane Prisljan *Tu bom ostala* in Ivana Penca - Vanča *Vnuki so mi povedali*. Njihov skupni imenovalec pa ni le izdaja v samozaložbi, pač pa tudi to, da so avtorji stari 70 let ali več in torej *niso več rosno mladi*, in *bi radi izdali svojo zapuščino* ... Neke vrste testamenti torej.

RODBINSKA KNJIGA DANIJELE GORJANC

Da, gre za znano prevaljsko zobozdravnico oz. njeno dentalno-kirurško družino, saj so mati in dva sinova zobozdravniki, tretji sin in oče pa kirurga. Knjiga pa ne pripoveduje le o tej družini, ki ima še petega medicinca, sicer posinovljenca, pač pa tudi o njihovih prednikih v družinah Sekavčnik in Übel. Gorjančevi se je pripoved zdelo vredno zliti na papir zato, *da ne pozabljamo*, kot je zapisala v predgovoru. Tu lahko preberemo še: *V moji rodni družini je bila mama steber dogajanja in očetova zvesta pomočnica do njegove smrti. Doživela je štiri države v dobrem in slabem, rodila sedem otrok, z možem zgradila hišo, izšolala otroke, prijateljevala z ljudmi, poučevala kuhanje ... Imela je pisano in z dogodki bogato življenje, ki ga je rada delila s svojimi otroki, najdlje z mano in svojimi vnuki, med njimi tudi mojimi sinovi.* Okrog matere kot *stebra* se nato v knjigi s slabimi 400 stranmi pred bralцем razkrijejo dejstva o njeni, Üblovi, družini s koreninami v Labotski dolini, ob materinem rojstvu stanujoči v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, kjer je živela tudi družina Danijelinega očeta Ivana Sekavčnika, sicer izvirajoča iz Podgore v župniji Kotlje. Za obe rodbini so na koncu dodane korenine dreves in še podatki o generacijah, segajoči v 18. stoletje, kar je neprecenljive vrednosti.

Knjiga je bogato ilustrirana z dokumentarnimi fotografijami, nanašajočimi se na besedilo, ki ga je po pripovedi Gorjančeve v zapisano obliko prelila Iva Potočnik, sicer tudi sama avtorica znamenitih zapisov o Slovenj Gradcu v 20. stoletju z naslovom *Ljudje in ulice mojega odrasčanja*.

Bralcu, ki ni sorodnik družin Übel, Sekavčnik, Gorjanc, jih pa pozna, poteši knjiga marsikatero radovednost ter nedvomno zbudi občudovanje in globoko spoštovanje do «cele nji-

KNJIŽNE OCENE

hove žlahte» zaradi sposobnosti, delavnosti in ne nazadnje človečnosti - lastnosti, dragocenih za kraje, kjer so živeli, predvsem tudi Prevalje.

Za potomce obeh družin pa je knjiga *Moj čas in naše poti* neprecenljive vrednosti, saj so tako izvedeli, *kje koreninijo, kdo so bili njihovi predniki, s katerimi vrednotami so živeli, kako so ohranjali družinske vezi, kaj so delali, zakaj trpeli, česa so se veselili* ... In kot je v predgovoru še dodala Gorjančeva: *Mogoče bodo tudi zato lažje živeli, si znali razložiti dobro in slabo na življenjski poti.*

PESNIŠKO-LIKOVNA KNJIGA BERNARDKE PETROVIČ MAGER

Da, gre za Korošico, zaradi sorodnikov in njene farmacevtske službe mnogokrat vračajočo se iz Ljubljane in Gradeža pri Turjaku v svoje rodne kraje. Zato se sprašuje: *Srečni kot koroške ali velikolaške dežele? / Izberi? / Kot Prežiha nese hrepenenje po očetnjavi, / tako mene vleče v srečni kot Koroške. / V gnezdo moje mladosti, umeščeno med Uršljo, Peco, Raduho. / Brezkončni občutki*

v objemih dragih, med globače ljubezni narojenih več generacij. / Danes se vraščam med velikolaške velikane umetnosti po Trubarju, Javoršku ... /

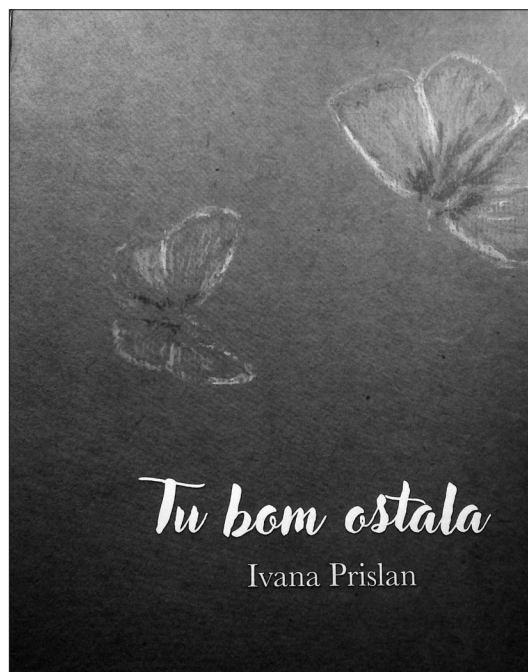
Tudi njena recenzentka mag. Ana Porenta v predgovoru h knjigi opazi to razpetost in zapiše: *In tako dojamem, kako pomembno je njeno zavedanje izvora, biti in izročila, ki ji ga je dala Koroška, simbol njenega otroštva in mladosti, s čimer zbirka začrta prve koordinate bralcem. Sledi spraševanje o potovanju skozi življenje, ki prinese druga okolja, in vendar jih, opremljena z zaupanjem, radovednostjo, odprtostjo, pesnica uzre v veličastni luči, saj ,na grebenih sedijo stičišča duha'. Mag. Porenta pa slikovito predstavi tudi oblikovno podobo Bernardkine poezije: *Pesmi žuborijo in se kotalijo po strugah papirja kot iz izvira, včasih so verzi ena sama kaplja – beseda, kdaj se jih nabere za celo jezerce, drugič se držijo komaj opazne forme – denimo, ko prve črke verzov tvorijo abecedo (z začetnega ali zaključnega konca) ali ko so haikuji. Večinoma pa se prilegajo pesniški snovi, ki jo pesnica izreka.**

Knjižica z naslovom *Žanjem želje* prinaša 40 pesmi in 10 reprodukcij slik. Svojih dni si namreč Petrovičeva v tretjem življenjskem obdobju ne bogati le v literarnem, pač pa tudi likovnem krožku.

PESNIŠKO-PROZNA KNJIGA IVANE PRISLAN

Da, gre za Črnjanko, živečo v Kotljah, ki je po upokojitvi tu, v naročju *Uršlje gore*, zadihala življenje po svoji meri, vključujoče prostovoljstvo, npr. v skupini *Seniorke* in *Koroškem medgeneracijskem centru Ravne*, kjer je ena od gonilnih sil branja za *Partljičevo bralno značko*. Nič čudnega, da je zato tudi tega mojstra besede povabila, da zapiše nekaj uvodnih misli o njeni knjigi. Tako za 45 pesmi Partljič pravi, da *nikakor niso napisane površno ali na hitro. In niso pregostobesedne, kar se prav rado dogaja, ko kdo izda „življenjski opus“.* Pri nekaterih se potruji kar za vizualno poezijo, drugod za „pravilne“ ali svobodne verze in kitice. To dela zbirko svežo in privlačno. Prozni cikel 13 zgodb pa Partljič oceni kot *privlačen in raznovrsten*, v katerem so *presunljive socialne črtice, odlični psihološki portreti otroškega pogleda na svet in ljudi, slutnje iztekanja zemeljskega bivanja, zgodbe z nadrealnim in simbolnim ...*

Glavno besedo o Ivaninem ustvarjanju pa ima v knjigi dr. David Bedrač, njen literarni učitelj, urednik in lektor zbirke. Med drugim izpostavi *surovo lepa mesta v njenih pripovedih*, predvsem tudi *motiv svetlobe v razpoki*. Zanj zapiše: *... z nečim torej, kar je načel čas, nečim, kar je simbolno v prostorih ugašanja, izginjanja, a obenem tudi kljubovanja. Kajti tudi razpoka zmore živeti. In to čvrsto, kljubovalno, uporniško, vitalno! Še več: iz vse te presežne energije živega se rojeva svetloba, ki najprej zapolni razpoko in razpokice, notranjo praznino, votle koticke naše duše; a svetloba v tej*

poetiki nikakor ne ostaja egoistično le pri sebi. Prav z veseljem se razdaja in vstopa v vsakega od nas.

Isto rdečo nit pa za Ivanino ustvarjanje najde tudi tretja uvodničarka v zbirko *Tu bom ostala* pesnica Barbara Žvirč, ko ugotovi, da avtorica sicer sprejme življenje tako, kot je, a iz njega izlušči najboljše. *Na tisto, kar včasih v življenju zaboli, pa položi obliže iz besed.* In pribije: *In kdor zna vse, kar človek je, ubesediti, zmore vse. In lahko ostane, kjer želi.* Torej tudi Ivana, ki pravi *Tu bom ostala*.

Naslovnico za knjigo je prispeval Matjaž Prislan, fotografije pa avtorica sama.

ZBIRKA KRATKIH ZGODB IVANA PENCA - VANČA

Da, gre za pravnika, svojčas direktorja doma starejših Na Fari, človeka, ki si je v zrelih letih svoj raj ustvaril na Suhem Vrhu nad Prevaljami. Je tudi edini med navedenimi avtorji, ki ima že več svojih knjig. Tokratna knjiga 17 kratkih zgodb govori, sodeč po naslovu, o njegovih vnukih, a izkaže se, da govori predvsem o njem samem. Izvemo, kako je bilo v njegovih starih časih, kakšni so njegovi pogledi na vzgojo, kakšni na medgeneracijsko (so)bivanje ... Predvsem pa izvemo, kakšen „superdedek“ je; že zato, ker se zaveda pomena razmerja vnuki – stari starši in o njem razmišlja; zato, ker svojim potomcem namenja veliko svojega časa, jih uči, vzgaja, za njih ustvarja posebne svetove (*Dedilend* npr., kjer ima vsak od šestih vnukov kot v *Gardalandu* svojo igralno točko); in ne nazadnje zato, ker je napisal knjigo o njih (po mojem dovolj iskreno, brez olepševanj, v dinamičnem jeziku z mnogimi starinsko-sodobnimi izrazi). Nastal je lep slavospev, v katerem pa v ospredje vendarle silijo predvsem generacijske razlike med člani razširjene družine. Opazila jih je tudi avtorica spremnega besedila dr. Manja Miklavc, ki pravi, da je v zgodbah *podana refleksija med sedanjim, modernejšim in nekdanjim načinom življenja. /.../ A moderna tehnologija je v času „instant“ kulture postavila tudi neprebojni zid med starši in otroki; ta zid lahko nekoliko razrahljajo stari starši, npr. če oživijo igro in s pripovedovanjem tkejo močne medgeneracijske vezi.*

Podobno v svojih uvodnih besedah h knjigi omeni tudi novinarka Ida Robnik: *„Vsaka generacija je več od prejšnje“ je poznani rek, ki označuje inteligenco in sposobnosti novega rodu, ki raste in se razvija v določenem okolju.*

Najlepše pa generacijski prepad v knjigi *Vnuki so mi povedali* ilustrira avtor sam, ko zapiše, kako je bilo ob odprtju znamenitega *Dedilenda*: *Vnuki so se potem divje zagnali vsak v svoje igralo, preizkušali naprave drugih in kazalo je, da jih bo Dedilend zaposloval ves dan in vse naslednje dni. /.../ Čez kakšni dve uri, ko smo bili sredi živahne debate, je zadihana pritekla pod lipo starejša trojica vnukov. Ustavila se je pred mano in največji med njimi je s prosečim glasom izjavil: „Dedi, ali lahko igrice ... ali lahko vklopiš internet?“*

Naslovnica je delo Marjance Jemec Božič.

Helena Merkač

PISANE USTVARJALNE VZPOREDNICE NIKA R. KOLARJA

KNJIŽNE OCENE

Niko Kolar: Vsakdanje komunikacije, Založba Roman, Miklavž na Dravskem polju, 2020

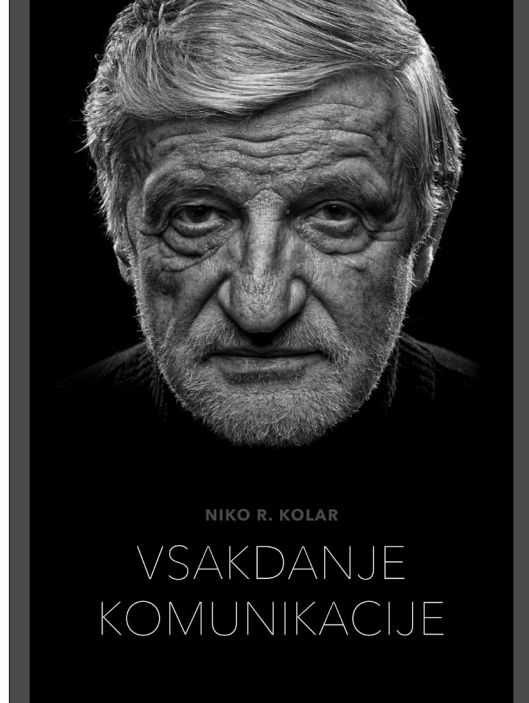
Knjiga, v kateri je eden najbolj znanih in vsestranskih ustvarjalcev povojne generacije koroške krajine (rojen 1945, otroštvo preživel na Prevaljah, deloval večinoma v Slovenj Gradcu, sedaj kot dejaven upokojenec živi na Brdih nad Turiško vasjo) v besedi in sliki zamrežil svoje več kot petdesetletno neprekinjeno delovanje, nas presenetil že na prvi pogled. To je resnično posebna knjiga. Pojem komunikacije si razlagamo kot sporočila, naznanila in povezave med ljudmi in kljub (meni manj ljubi) v naslovu uporabljeni tujki nas vsebina prepriča, da je Kolarjev naslov povsem na mestu, saj razen v prvem poglavju, kjer so njegovi tehtni zapisi, poezija in novelistika, Niko R. Kolar pred nami razgrinja široko paleto svojih zanimanj in konjičkov. Vpet je skorajda v vse, kar se bodisi v mestu, kjer največ deluje, ali v krajini dogaja, obenem pa nam v to pisano dogajanje pripelje cvet koroških in slovenskih umetnikov, literatov, kulturnikov, umetnostnih zgodovinarjev pa tudi športnikov.

V literarni del nas uvede Kolarjev uvodni spominski, delno avtobiografski zapis *Abramov sij*, objavljen leta 2004 v zborniku Šentanel, kraj in ljudje. V knjigi so zatem ponatisnjene Kolarjeve pesmi iz revijalnih objav: *Vstop prepovedan* (*Tribuna*, 1966), *Sončni nokturmo* (*Sodobnost*, 1966), *Blues za Nelly* (*Odsevi*, 1966), *Žalostna pesem* (*Odsevi*, 1967), *Na robu zelenega griča: In bila je dežela nekoč* (literarni večer, branje, 1986, *Odsevanja*, 1999). Po tem je Niko kot pesnik umolknil.

Že zelo zgodaj, v poznih šestdesetih, pa so se štirje mladeniči s Prevalj, ki so se v tistih časih zapisali lepi besedi, vključili v slovenjegraški literarni krog. To so bili Vinko Ošlak, Jur (Francišek) Juričan, Franc Pečnik in Niko R. Kolar. Po uspešnih mladostnih objavah so odšli vsak po svoji poti, a so ostali tesni prijatelji. Ošlak je danes priznan filozof, pisec in prevajalec. Juričan se je posvetil izobraževanju odraslih in družbenopolitičnemu delu, ostal pa je dokaj reden publicist v koroških glasilih. Pečnik je ostal zvest lepi besedi, pa je, žal, prehitro umrl. Niko R. Kolar je bil od 1973 do 1978 tudi odgovorni urednik *Odsevo*, ki sta jih izdajala *Literarni klub Slovenj Gradec* in tamkajšnja kulturna skupnost.

Tako so v ličnih žepnih izdajah dobili svoje knjižne prvence ali (Ošlak in Pečnik) še svojo drugo knjižico tudi njegovi literarni sodrugi Vinko Ošlak: *Proletarska lirika* (maj 1973), Franc Pečnik: *Obmežje* (december 1973), Jur Juričan: *Preprostosti in naključja* (februar 1975), Franc Pečnik: *Haiku* (september 1976). V prvem letniku je maja 1973 izšla v *Odsevih* tudi Kolarjeva novela *Ob vznožju večera*, ki jo je slovenist, urednik in pisatelj Andrej Makuc v pričujoči izdaji označil kot nov vstop v pripovedništvo, saj je delo »zastavljeno z ambicijami modernega pripovedovalca, ki se ne izogne tudi najtemnejšim temam ida – to je freudovske podzavesti, danes poimenovano nezavedno« (*Vsakdanje komunikacije*, str. 60). Poleg te novele so v knjigi izpostavljena še druga Kolarjeva prozna besedila: *Café Godrun* (*Odsevi*, 1968), *Ljudje pod križem* (*Dialogi*, 1975) in *Sova* (samostojna izdaja, *Odsevi*, 1978). Literarni del sklepa naključni Kolarjev zapis *Sivo-zelene refleksije*. Andrej Makuc v jedrnatu, a polni spremni besedi k prvemu delu kar 365 (+ 3) strani obsegajočih *Vsakdanjih komunikacij* dodaja svoje videnje njegove literature z naslovom *Listi s knjižnega drevesa Nika R. Kolarja*. Tudi on ne ve povedati, zakaj je Kolar pesniško umolknil, ugotavlja pa, da ta molk nikakor ni pomenil njegovega izstopa iz besednega ustvarjanja, saj je njegov nov podij postala novelistika. Ko je tudi pisanje novel pri Kolarju doživelo zamolk, je njegova nadaljnja pisna produkcija ostala zavezana Kolarjevim novim zanimanjem: založništvu, uredništvu, likovni produkciji in ne nazadnje tudi družbenopolitičnim obveznostim. To pa je šele prva šestina Kolarjeve knjige.

Drugo poglavje nosi naslov *Založništvo*. Osemnajst strani velikega formata nas v sliki in besedi seznanja s tovrstnim Kolarjevim delom. Poglavje je lepo tudi zato, ker nas avtor razvaja z razkošjem naslovnice vseh publikacij, pri katerih je sodeloval bodisi kot član uredniškega odbora, glavni in (ali) odgovorni urednik, član izdajateljskega sveta in častnega razsodišča, član redakcijskega odbora, snovalec in urednik, založnik in direktor založbe. Tu se lahko poučimo, da je bil gospod Niko vpet v založniško dogajanje od leta 1966, ko je bil v uredniškem odboru pri slovenjegraških *Odsevih*, pa vse do leta 1995, ko je aktivno sodeloval tudi pri izdaji zanimivega mozaičnega zbornika *Zgod(b)ovina gimnazije: zbornik 1945–1995*, ki je bil povsem drugače

Faksimile naslovnice monografije, grafično je knjigo oblikovala Lidija Smolar, Tomo Jeseničnik je avtor naslovne fotografije.

zasnovan kot trije gimnazijski jubilejni zborniki *Med Peco in Pohorjem* pred njim. V spremni besedi k drugemu delu nam Blaž Prapótnik razodene pod naslovom *Založništvo, podporni steber intelektualnega vrenja*, s čim vse se je ukvarjal Niko R. Kolar. Zraven je bil najprej pri *Odsevih* in nato pri *Odsevanjih*, sodeloval je pri teh najbolj pomembnih monografskih in podobnih publikacijah: *Slovenj Gradec, monografija* (1981), *Spomeniki in znamenja NOB v občini Slovenj Gradec* (1985), *Slovenj Gradec in Mislinjska dolina, monografija* (založnik Galerija N. Kolar, 1992), *Vodnik po Mislinjski dolini* (založnik Galerija N. Kolar, 1992), *Mežiška dolina* (1993), že prej omenjena *Zgod(b)ovina gimnazije* (1995) in *Pogovori, zbornik* (2004). Kolarjevo knjižno založništvo pa se je ukresalo z njegovo založbo v okviru *Galerije N. Kolar*, ki je v tistem času priredila nekaj odmevnih likovnih razstav. Njegovo delo tako seveda ni zastalo, ampak se je v okviru njegove založbe presmerilo v izdajo najrazličnejših tiskovin (estetskih voščilnic, novoletnih koledarjev in lepih razglednic) z avtorskim podpisom našega najvidnejšega fotografa Toma Jeseničnika. V skladu z duhom revije *Odsevanja*, ki podpira in objavlja predvsem koroške avtorje, je Kolar začel izdajati tudi koroško leposlovje. Prvi sta beli dan zagledali pesniški zbirki Milene Cigler *Regratov cvet* (1991) in Darje Kniplič *Vrti se, se vrti* (1991), za njo pa še šestnajst knjižnih izdaj ravenske založbe *Voranc*, ki jih je uredil Kolar. Za širši krog bralcev so bile zanimive predvsem tiste s prozo in poezijo – Blaž Prapótnik: *Pegaz prebija zvočni zid*, Jani Rifel: *Obletnica samote*, Andrej Makuc: *Spominjam se ... A že?*, Marijana Vončina: *Rosa*

na pajčevini, Saša Fužir: *Nedolžnost besa*, Janez Mrdavšič: *Skozi soteske*, Vinko Ošlak: *Obletnica mature* in Andrej Makuc: *Norci*. Sladokusci so najbrž posegli po odličnih esejih in zapisih dr. Silvije Borovnik (*Slovenija, moja Afrika; Študije in drobiž*), ljubitelji aforizmov pa po dveh tovrstnih knjigah, ki jih je domislil Niko Brumen (*Ko bolijo spomini; In obratno...*). Tudi priljubljeni Štirje kovači so zaživel svoje polno življenje v lepi izdaji Franca Šegovca *Naš pobej bo muzikant*.

Tretje poglavje v knjigi predstavlja intervju Simone Pogorelčnik *Na obisku pri Niku R. Kolarju na Brdih nad Turiško vasjo* (produkcija VTV Velenje, junij 2011). Novinarica VTV nas je s pravimi vprašanji popeljala skozi vse mnogotere dejavnosti Nika Kolarja. Sprehodila sta se od njegovega otroštva v Mežiški dolini, kjer so na Prevaljah tudi njegovi šahovski začetki, pa do odhoda v Slovenj Gradec, kjer je njegova šahovska aktivnost prišla še bolj do izraza. Na Prevaljah je bil tudi dober nogometaš. Potem se je bolj posvetil tenisu in bil tudi med soustanovitelji *Tenis kluba 96* v Slovenj Gradcu. Ker ga je že na Prevaljah osnovnošolski ravnatelj in pisatelj Leopold Suhodolčan spodbujal k pisanju, upravičeno meni, da so njegovi literarni začetki že v osnovnošolskih klopeh. Ko je šel študirat v Ljubljano, pa se je sploh „politeraril“. Našel je svoj literarni krog. Tam sta bila poleg drugih tudi njemu najbližja Mart Ogen in Ivan Cimerman. Čez leto dni je že imel prve objave v študentski *Tribuni*, prišel pa je tudi v samozaložniški zbornik Štirinajst, kjer je imel svoje pesmi poleg drugih slovenskih avtorjev tudi žal že prezgodaj pokojni Korošec z Loma nad Mežico Herman Vogel. Za velenjsko televizijo je spregovoril še o tematiki svojih del, o potovanjih in o velikem poznanstvu, ki je prerastlo v trdno prijateljstvo, s slikarjema Karlom Pečkom in Jožetom Tisnikarjem. Postal je tudi sekretar občinske kulturne skupnosti in trdno zaplul v kulturniške vode. Zatem je bil do leta 1988 direktor *Koroškega radia*. Pa se je po nenadnem navdihu odločil in šel na svoje, v svojo galerijo v dvorcu *Rotenturn*. In prvi, ki je pri njem razstavljal, je bil prav slikar Jože Tisnikar. Potem je bil nekaj let uspešen založnik, nazadnje pa je zabredel še v politične vode. Doma ima bogato knjižnico, na katero je hudo ponosen. Zdaj s soprogom Martino uživata zaslužen „penzion“ v svoji hiški na Brdih, kjer so bile tudi znamenite brdanske likovne kolonije.

Četrto poglavje nosi naslov *Mestno in podeželsko življenje I.*: to je fotografski mozaik z umetniki, umetnostnimi zgodovinarji in družbenopolitičnimi funkcionarji. Tu ni kaj dodati. Slavnih slovenskih in koroških osebnosti je na fotografijah toliko, da je težko že vse popisati.

Med drugim je (po mojem skromnem mnenju) Kolarjevo delo knjiga, v kateri prav izbrane fotografije večkrat povedo več kot še tako dorečene in premišljene besede.

Peto obširno poglavje se imenuje *Likovna pričevanja*. V njem so Kolarjevi izbrani zapisi in govori, sledijo pa podpoglavja *Tisnikarjeve monografije*, *Razstavni projekti*, *Likovne komunikacije Brda*, *Ars Avitel Legen*, *Slovenjegraška knjiga*, *Umetnostna sporočila Slovenjegraške knjige*, *Fotografije steklo in oblika*. Šestdeset strani dolgo poglavje sklepa spremna beseda umetnostne zgodovinarke in muzejske kustodinje Aleksandre Čas *Svoje mesto pod soncem*. Na koncu svojega prispevka Aleksandra Čas ugotavlja: »Niko R. Kolar v vseh letih pestrega delovanja ostaja zvest spremljevalec in kronist usodnih poti umetniških osebnosti Koroške, ki so bili primorani prekmalu oditi ... V svojih poslovilnih zapisih in govorih se je s tankočutno besedo vselej podpisal kot eden tistih, ki je bdel nad njihovo ustvarjalnostjo, tako v dobrih kot tudi tistih manj prijaznih časih. Enega tovrstnih pristnih stikov še posebej globoko občutimo v njegovem dialogu s slikarjem in klenim Korošcem Benjaminom Kumprejem, ki ga je spremljal vse od akademskih let do sredine junija 2018, ko se je izteklo življenje tega priljubljenega slikarja in likovnega pedagoga, tik pred izidom *Nostalgije*, pregledne monografije njegovega življenja in dela, kjer se je kot soavtor podpisal tudi Kolar. To je le še eden v vrsti vzgibov, zaradi katerih gre Niku Rudolfu Kolarju prav posebno mesto pod soncem, posebej tistim, ki sije na koroško grud.« (*Vsakdanje komunikacije*, str. 162)

Prav to tematiko pa zajema šesto poglavje te knjige, ki nosi naslov *Benjamin Kumprej: Nostalgija. Intervju: Portret slikarja Benamina Kumpreja* (2018, ponatis). Zadnji del navedene monografije predstavlja življenje in delo akademskega slikarja Benamina Kumpreja, kot sta ga sooblikovala njegov »izpraševalec« *Niko R. Kolar in slikar Benjamin sam, ki je vestno, zavzeto, slikovito ter predvsem zelo odkrito odgovarjal na zastavljena vprašanja, zato je ta intervju neskončno daleč od običajnega življenjepisa in drugih podobnih generalij. Ta intervju je vsekakor tehten zapis o pomenljivem koroškem slikarju in njegovem širokem opusu, je pa tudi zakladnica globokih misli, ki so se porodile med modrovanjem Nika R. Kolarja in umetnika Benamina Kumpreja.*

S sedmim poglavjem nas Kolar umešča v film *Niko R. Kolar, Slovenjgradčan s Prevalj*. „Filmsko“ upodobitev za to poglavje je pripravil Andrej Makuc in je ponatis iz *Odsevanj* 87/88, 2012. Fotografije si sledijo v maniri črno-belega

filma, ob njih pa so nanizani konkretni in jasni podatki, ki na dvanajstih straneh orisujejo črno-bele podobe iz Kolarjevega življenja in dela. Zanimivo poglavje pove več kot še tako natančen življenjepisa.

Osmo poglavje nosi naslov *Družbenopolitične aktivnosti* (v preteklosti in danes) in zajema avtorjeve zapise in govore v podpoglavjih: *Pozdravljena, Koroška, kjerkoli si že!*, *Aktualni zapisi*, *Izbor govorov*, *Organizacija dogodkov*, *Član sveta zavoda Splošne bolnišnice Slovenj Gradec*, *Potopisna beleženja*. Večina zgodnejših člankov je iz *Prepiha*, koroškega časopisa, ki ga je takrat urejeval Vojko Močnik. Poglavje sklepa zapis Petra Petroviča *Človek družbenopolitičnih nagnjenj*, kjer ugotavlja: »Iz vsebine nabora se da tudi oceniti, da je želel biti zraven povsod, pri športu, kulturi, zdravstvu, pravzaprav povsod tam, kjer se je kaj dogajalo, še posebej pa v politiki, kjer je očitno kazal določene ambicije – kandidiranje za Državni svet (2004), kandidiranje za Državni zbor Republike Slovenije (2014). Pravzaprav jih še. Tako postane očitno, da je ves čas nihal med pisanjem, likovnostjo, v tem primeru ne kot avtor, ampak kot poznavalec, galerist, članstvom v lokalnih družbenopolitičnih organih, tudi kot vodja, in v občinskih, pokrajinskih ter nacionalnih političnih sferah, v političnih strankah torej.« (*Vsakdanje komunikacije*, str. 255) Brez tega poglavja bi bil opis Kolarjevega dela v knjigi nedorečen.

In že smo pri devetem poglavju Danijel Vunderl: *Intervju. Obisk v studiu VTV Velenje. Župan z vami: Niko R. Kolar (VTV Velenje, februar 2012)*. Nika Kolarja je v studiu velenjske televizije gostil Korošec z Vrh pri Slovenj Gradcu, priljubljeni novinar Danijel Vunderl. Ker je Kolar nastopil kot nadomestni župan *Mestne občine Slovenj Gradec*, sta se seveda menila o politiki, o pečatu, ki ga je v Slovenj Gradcu pustil prejšnji župan, o sodelovanju z Matjažem Zanoškarjem, saj je bil Kolar v tem času njegov podžupan, o takratni volilni tekmi, o Slovenj Gradcu kot *Evropski prestolnici kulture* in še o mnogih drugih rečeh, ki so bile takrat aktualne za krajanje njegovega mesta.

Deseto poglavje je *Mestno in podeželsko življenje II*: to je fotografski mozaik s sorodniki, prijatelji in znanci. Pred nami je avtor razgrnil pisano paletno črno-belih in barvnih fotografij svojih najdražjih žlahtnikov, prijateljev, sodelavcev in dobrih znancev. Preveč je znanih slovenjegraških obrazov, da bi lahko vse naštel (saj, koga pa Niko ni poznal in bil z njim v dobrih odnosih!), me je pa prijetno presenetila fotografija, kjer je Niko leta 2019 na rekreaciji v *Tenis centru Murko* stopil pred fotografski objektiv skupaj s športni-

ki z mojega konca. Ob njem se smehljajo Adi in Tine Urnaut, Eso Hadžiagić in Joc Košuta.

Enajsto poglavje Športni način bivanja je za Kolarja športnika prav tako samoumevno. V njem so podpoglavja *Koroška nogometna obsesija*, *Prijetne šahovske kombinacije*, *Teniško spodbudna rekreacija*, *Nepozabna doživetja (Teniška prizorišča - Umag - Roland-Garros Pariz)*, *Slovenjegraške rokometne obletnice*, *Letni programi športa v Mestni občini Slovenj Gradec*. Na koncu je spremljani zapis Toma Levovnika *Športni entuziast Niko R. Kolar*, kjer dobimo le še dodatno potrditev, da je mladi Niko že zelo zgodaj začutil potrebo in željo po aktivnem udejstvovanju v športu. Posvetil se je najvažnejši postranski stvari na svetu, nogometu. Kot nadarjen nogometaš je igral za prevaljski *Korotan*, prestopil k mežiškemu *Akumulatorju*, vmes pa se je nekaj časa preizkušal tudi v zamejstvu pri avstrijskem drugoligašu iz *Neustadta*. Bil je tudi talentiran šahist in je hitro postal prvokategornik. V zrelih letih pa Niko uživa v rednem igranju tenisa v družbi svoje žene Kike - Martine Kolar in teniških prijateljev iz Mislinjske in Mežiške doline. Ker je tudi strasten navijač, ga je pot zanesla celo na sloviti pariški *Roland-Garros*.

Predzadnje, dvanajsto poglavje te zanimive in obsežne knjige ima naslov *Spominski zapisi in poslovljni govori*. Zvrstijo se Kolarjeve besede slovesa in spomina pisatelju Leopoldu Suhodolčanu, prijatelju športniku Borisu Keršbaumerju, kiparju Radetu Nikoliću, Kikini mami Anici Klančnik - Debelak, slikarju Jožetu Tisnikarju, svoji materi Milki Kolar - Karpač, kiparki Danici Vinšek - Kočica, profesorju Tonetu Turičniku, polbratu novinarju Danilu Slivniku, kiparju Alojzu Jerčiču, pesniku Marijanu Mauku, literatu in glasbeniku Dušanu Leskovarju, Brdjanki Mariji Podkrižnik - Krenker, slikarju Karlu Pečku, častnemu članu *Tenis kluba*, 96 Albinu Nagliču in slikarju Benjaminu Kumpreju. Vsa besedila prevevata resnična žalost za njemu dragimi ljudmi in spoštljiv odnos do njihovega minulega dela.

Knjigo sklepa trinajsto poglavje *Izjave in zapisi o Nikolaju Rudolfu Kolarju*. Kar petnajst njegovih prijateljev, strokovnih sodelavcev, umetnikov in županov je zanj zastavilo pero po abecednem redu priimkov. Ferdinand Blaznik: *Nikolaj Rudolf Kolar*; Katja Felle: *Doslednost, odprtost in širina ...*; Katarina Golob: *Časi so se spremenili*; Franc Juričan: *Dolgoletno prijateljstvo*; Tilen Klugler: *O Vsakdanjih komunikacijah Nika R. Kolarja*; Franček Lasbacher: *Ob treh zapisih*; Janez Lavre: *Član sveta Splošne bolnišnice Slovenj Gradec*; Marjan Linasi: *Človek, ki se ga vedno razveselim*; Irena Oder: *Se kmalu kaj oglasi*; Vinko Ošlak: *Misel, ki tiči za to knjigo*; Ivan

Praprotnik: *Kolarjeve koroške solzice*; Tomaž Ranc: *Od Šelenperga do Brd*; Marjana Štalekar: *»Gospod z umetniško brado«*; Matic Tasič: *Navdihuje ga koroška zemlja*; Mirko Vošner: *Kako pa kaj tvoja občina?*. Vse zapisano lahko v enem stavku najbolje izrazimo tako, kot je v zadnjem zapisu povedal Mirko Vošner: *»Niko R. Kolar je bil in ostaja človek z veliko začetnico.«* (*Vsakdanje komunikacije*, str. 364)

Korona čas nas je za marsikaj prikrajšal. Ukradel nam je nasmeh. Skriti so za maskami. Tam gnezdijo in čakajo na lepše čase. Nasmeh pa je ogledalo človekove duše! Tudi Niko se je v svoji zahvali na 365. strani ob svojem portretu z masko zahvalil založniku Romanu Kavčiču in številnim drugim, ki so kljub okornim in težkim časom optimistično zrlji v prihodnost in pristorili marsikaj, da je ta knjiga lahko izšla.

In ali sploh more biti kaj lepšega in globlje-ga, kot besede, ki jih je v sklepu te knjige zapisal avtor: *»Priložnost imam, da ob natisu knjige Vsakdanje komunikacije izrazim zahvalo za milost, da je v mojem življenju še vedno živo prisotna moja pokojna mama Milka Kolar - Karpač.«* (*Vsakdanje komunikacije*, str. 365)

S tem pa ta, za nekoga morda tudi malce nenavadna knjiga še ni povsem sklenjena. Nekateri koristno uporabijo tudi knjižne platinice. Na naslovnici je velik črno-beli Nikov portret, ki sodi v cikel slovenjegraških obrazov Toma Jeseničnika. Hrbtno stran knjige prepletajo lepe misli Kolarjevih prijateljev in sodelavcev, levo zgoraj in spodaj pa so fotografski portreti osmerice, ob kateri je Niko ostril svoj čut za lepo in dobro in se zato tudi izmodril. Ti možje so s svojo dejavnostjo in pokončno držo nedvomno najbolj vplivali na to, da se je Niko odločil za tak način bivanja in delovanja. Prvi štirje so iz Mežiške doline. To so dr. Franc Sušnik, Leopold Suhodolčan, Janez Mrdavšič in Mitja Šipek. Drugi štirje so iz Mislinjske doline: Jože Tisnikar, Tone Turičnik, Karel Pečko in Drago Plešivčnik. Koroški krog je tako sklenjen.

Ta knjiga ni zgolj avtobiografija, kot je v uvodni besedi pravilno ugotovila Danica Čerče, ampak jo brez dvoma presega. Je tudi dragocen vodič po koroških umetniških, literarnih ter drugih kulturnih pa tudi športnih poteh in stezicah. Poleg tega, da v sliki in besedi podrobno predstavi avtorjevo življenje in delo, ga nadgradi in tako dokaže, da je celotna Koroška idealno umetniško in kulturno torišče s številnimi žarišči. Tudi zato jo toplo priporočam.

Mirko Osojnik

Anton Repnik (1935–2020)

Dopolnjeni likovni album šegavega
kronista človeške komedije življenja

LIKOVNA

V drugi polovici dvajsetega stoletja se je v Slovenj Gradcu in Koroški krajini hkrati s prodorno, v mednarodni prostor usmerjeno razstavno dejavnostjo tedanjega *Umetnostnega paviljona*, današnje *Koroške galerije likovnih umetnosti*, uveljavila tudi plejada imenitnih domačih likovnikov. Medtem ko so akademsko izobraženi ustvarjalci odhajali v centre institucionalne kulture, praviloma kot profesorji na *Likovno akademijo* v Ljubljano (Gustav Gnamuš, Lojze Logar, Vida Slivnik), so breme plemenitenja sodobnih likovnih prizadevanj na Koroškem zavzeli likovni pedagogi, praviloma z diplomom mariborske *Pedagoške akademije*, ter predvsem uveljavljeni samorastniki: Jože Tisnikar, Anton Dolenc, Anton Repnik, ki so se razvijali pod mentorstvom najbolj znanega med slovenjgraškimi umetniki akademskega slikarja Karla Pečka.

Slikar Anton Repnik se je z nekaterimi drugimi samouškimi ustvarjalci slovenski javnosti prvič predstavil na skupinski razstavi leta 1963 v Celju, dve leti zatem pa je dela v prepoznavnem slogu, ki mu je ostal zvest do konca, prvič razstavil samostojno. S Pečkovo podporo ga je opazila tudi likovna kritika, prvo tehtno kritiško mnenje o njegovem delu (podobno kot o Tisnikarjevem) je zapisal Janez Mesesnel v članku z značilnim

naslovom: *Bom pa kajenje pustil, da bom barve kupil* (TT, Ljubljana, 4. 2. 1964, str. 7).

Leta 1965 so nato posneli še televizijski portret z naslovom *Žareče oči*, ki se je kot temeljni poudarek in emblem njegovega likovnega snovanja obdržal tudi v kasnejših letih. Anton Repnik se je tako sredi šestdesetih let preteklega stoletja kot meteor (a v času, ko so bili t. i. »naivni« slikaarji v modi) pojavil na umetnostnem obzorju Slovenije in tudi tedanje Jugoslavije, da bi kljub uspehom ostal enako skromen kot tedaj, ko je s svežnjem risb pod pazduho prvič plašno potrkal na vrata slovenjgraške galerije, kjer mu je spodbudna beseda profesorja Pečka vlila toliko samozavesti, da je upal svoja dela tudi razstaviti.

Repnikove podobe so bile v veliko večji meri kot tiste, ki so vznikale v samosvojem svetu obujenih mrtvecev koroškega samorastniškega sopotnika Jožeta Tisnikarja, podobne prepoznavnemu idiomu naivne umetnosti, kakršnega je vzpostavila plejada naivnih slikarjev iz hrvaške Podravine, a so se tudi bistveno razlikovale, saj so v nasprotju z ustaljeno prakso upodabljanja ambientov kmečkega življenja s številnimi detajli, kar je bil zaščitni znak ustvarjalcev t. i. hlebinske šole, vso pozornost vedno znova namenile zgolj človeškim figuram, tako rekoč brez izjeme

Anton Repnik, *Golob miru II*, 1966, 66 x 86 cm, zbirka KGLU

postavljenim v barvno zaprt, ploskovit in nedoločen prostor, ki je poudaril njihovo alegorično univerzalnost in jim (brez svetniškega sija) vdahnil status simbolne upodobitve slehernika, v usodo vdanega «malega človeka», in mu tako skozi nagovor umetnosti vedno znova postavljaj spomenik.

Repnikovo delo je v vseh obdobjih razodelo naraven instinkt za (likovno) pripoved in preprosto, neponarejeno iskrenost. Za njegov risarski in slikarski opus (izvirna risba je slejkoprej prevladujoče izrazno sredstvo tudi pri realizacijah na platnu) je značilna pripovednost, ki velikokrat presega domet likovnega podajanja in se zategadelj preljuje v zapisane opazke in komentarje, ki velikokrat iskrivo podčrtujejo likovno zgodbo – še posebej značilno se to kaže v seriji avtobiografskih risb, ki so tokrat v jedru posthumnega poklona njegovi umetnosti. Repnik je bil kronist okolja, v katerem je živel in v katerega je z veliko mero samoironije vpisoval lastno življenjsko zgodbo in usodo. Njegovo uzrtje sveta je polno preprostih življenjskih resnic, duhovitih komentarjev in sarkastičnih opazk, ki v današnjem svetu nenehnega krotovičenja dejstev in lažnih novic delujejo domala odrešujoče, saj vračajo vero v moč »zdrave pameti« in rahločutne empatije do najbolj drobnih izrazov stvarstva in medčloveških odnosov brez nadutega nastopaštva. Radoživ in prostodušno je zastavljal vprašanja o tem, kdo smo in kako se spopadamo s stvarnostjo vsakdanjega življenja, z iztegnjenim kazalcem je skušal pokazati na nasprotja

sodobnega sveta, nemalokrat je z grenkim razočaranjem pozival k streznitvi, a še večkrat je v ospredju zgolj zabavljiv posmeh in skoraj burkaško insceniranje sodobne človeške komedije, v kateri v glavnih vlogah nastopajo izvoljeni in samozvani odločevalci sodobnega sveta na eni strani ter nemočni in zapostavljeni posamezniki na drugi strani. S smešenjem družbenih pojavov je Repnikov imaginarij podob soroden srednjeveškim moralitetam in alegoričnim odrskim dramam, pogosto tudi tako, da likovno izčiščene podobe dopolnjujejo jasne, v obliki krajših besednih komentarjev zapisane poučne poante. A Repnik je v primerjavi s krepostnimi pravičniki izpred stoletij morda le skušnjavec, saj to, kar je v resnici počel, ni bila bitka za človeka in njegovo dušo, temveč je gledalca zgolj vabil, da se (vsaj) v svojih mislih spokori, nikoli pa ni ponujal odrešitve, še najmanj v okvirih (krščanske) ideologije, saj je bil »ves od tega sveta« in mu je bil zato bližji preprost, a jasen humanistični zagovor univerzalnih vrednot kot tak. Ko je žigosal pregrehe slehernika, je nastopal kot šegavi trubadur, ljudski modrec, kakršni so bili nekdanj, denimo, znameniti bukovniki: pohorski Jurij Vodovnik ali kot zadnji med njimi strojanski Blaž Mavrel. Repnik se je vselej, tudi kot sogovornik v pogovoru, le hudomušno muzal, saj si ni domišljal, da je s svojimi sporočili na sledi resnici, in se ni slepil, da spreminja svet, a si je kljub temu vselej pridržal pravico do lastnega komentarja, s katerim se nikoli in nikdar ni prilagajal konformizmu običajnega vsakdanjega življenja.

Anton Repnik, *Grabljice*, 1973, 53 x 67 cm, zbirka KGLU

ANTON REPNIK

LIKOVNA

Rodil se je leta 1935 na Sv. Vidu pri Vuzenici. Član *Društva slovenskih likovnih umetnikov* je postal leta 1970. Prvič je razstavljal na skupinski razstavi *Slovenski samouki* leta 1963 v Celju, samostojno pa že leta 1965 v Mariboru, Velenju in Šoštanju. Sledile so številne razstave, samostojne in skupinske; skupinsko je razstavljal več kot devetdesetkrat. Za likovno ustvarjanje je prejel več nagrad in priznanj, med njimi posebno diplomu na slovenjgraški razstavi *Mir, humanost in prijateljstvo med narodi* leta 1965, *nagrado Občine Radlje ob Dravi* za dosežke na kulturno-umetniškem področju leta 1966, plakete za sodelovanje na trebanjskih likovnih taborih, med temi *zlati plaketo Tabora* leta 1977, *Gran prix de alcollection Winston les peintres et sculpteurs naïfs Jugoslaves* leta 1974, *Bernekerjevo plaketo* za ustvarjalne dosežke leta 1987 ter mnoga druga priznanja in nagrade. Od leta 1965 je živel in ustvarjal na Muti, kjer je imel atelje in zasebno galerijo. Umril je februarja letos.

Marko Košan

Anton Repnik
(foto Primož Bregar, Galerija Trebnje)

Menda sem že takrat slutil, da bo mi v življenju trda predla. Zato sem se na svet prijokal.

1972

(Prepis avtorjevega komentarja risbe, op. M. K., enako naprej)

Dobil sem brata Marjana.

1972

*Že zelo zgodaj sem zvedel
za boga in hudiča.
1972*

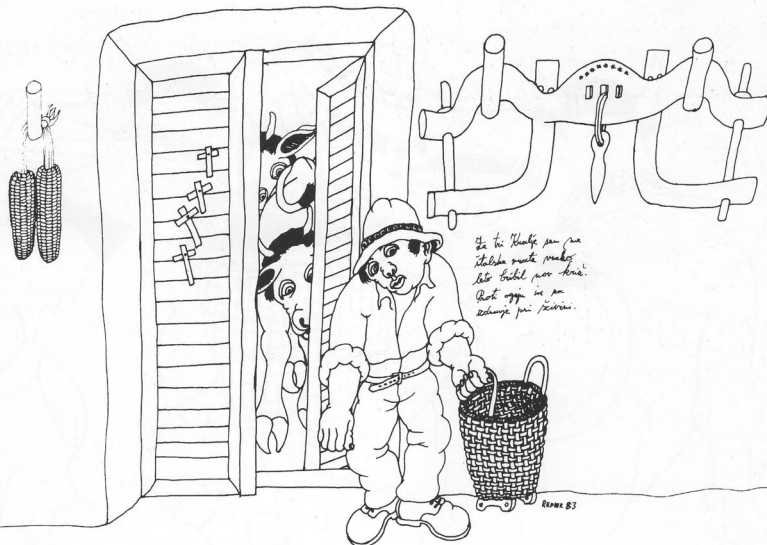
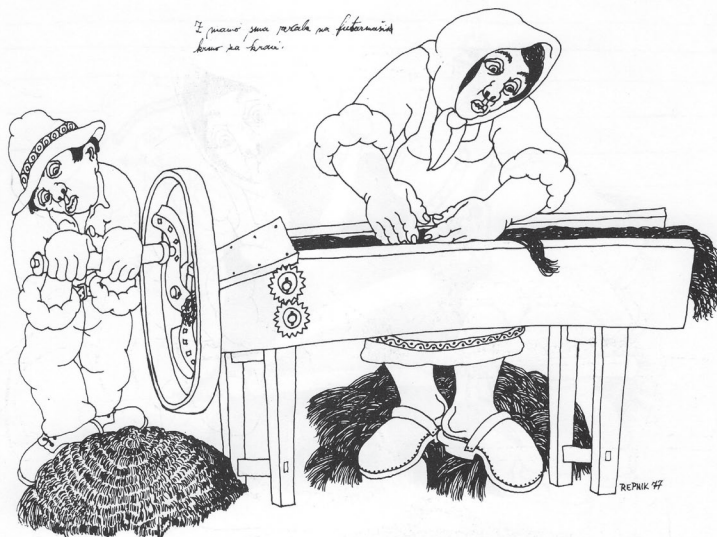

*Na zimo je imela mama veliko dela:
krtačila, predla in štrikala je za nas.
1975*

*Z mamo sma sadila krompir. Mama
je sadila, jaz sem pa nametoval.
1976*

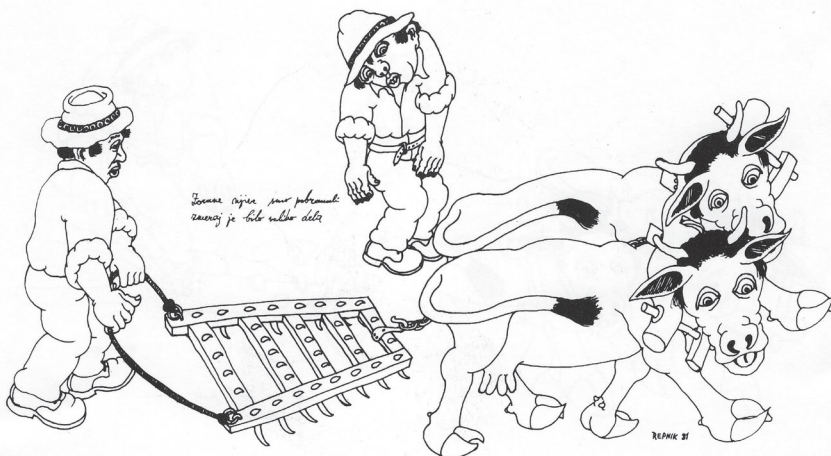
Za mamo sma rezala na futarmašini krmo za kravi.
1977

Za tri Kralje sem na štalska vrata vsako leto pribil nov križ.
Proti ognju in za zdravje pri živini.
1983

Tako smo orali naše najemniške njive.
1980

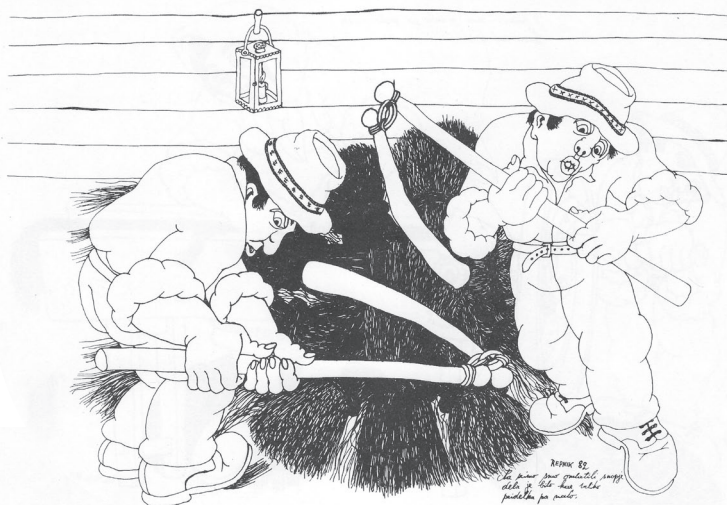

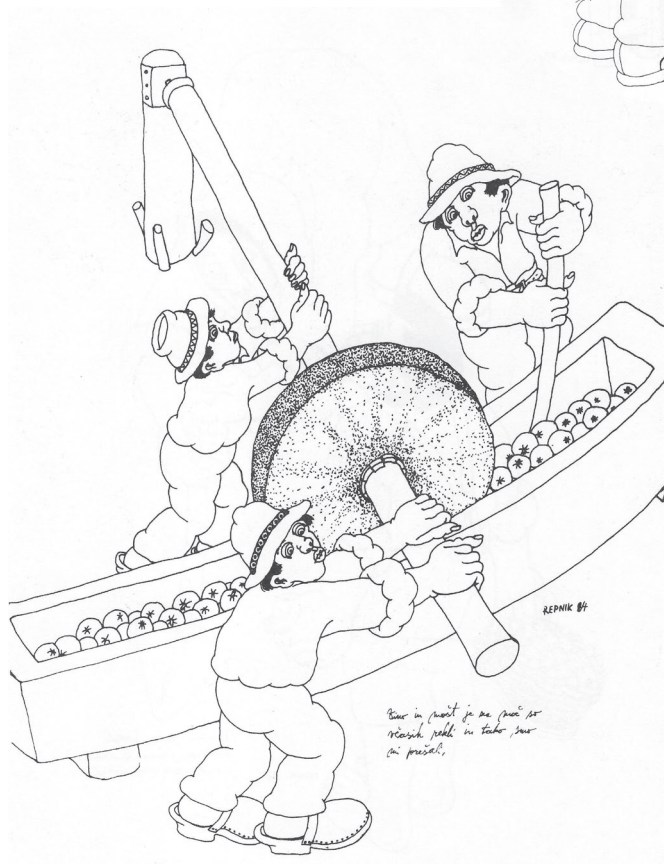
Zorana rajna smo pobranali,
zmeraj je bilo veliko dela.

Zorane njive smo pobranali, zmeraj je bilo veliko dela.
1981

Na zimo smo omlatili snopje, dela je bilo kar veliko, pridelka pa malo.
1982

REPNIK 82
Na zimo smo omlatili snopje,
dela je bilo kar veliko,
pridelka pa malo.

REPNIK 84
Vino in mošt je za moč,
so včasih rekli, in tako
smo mi prešali.

Vino in mošt je za moč,
so včasih rekli, in tako
smo mi prešali.
1984

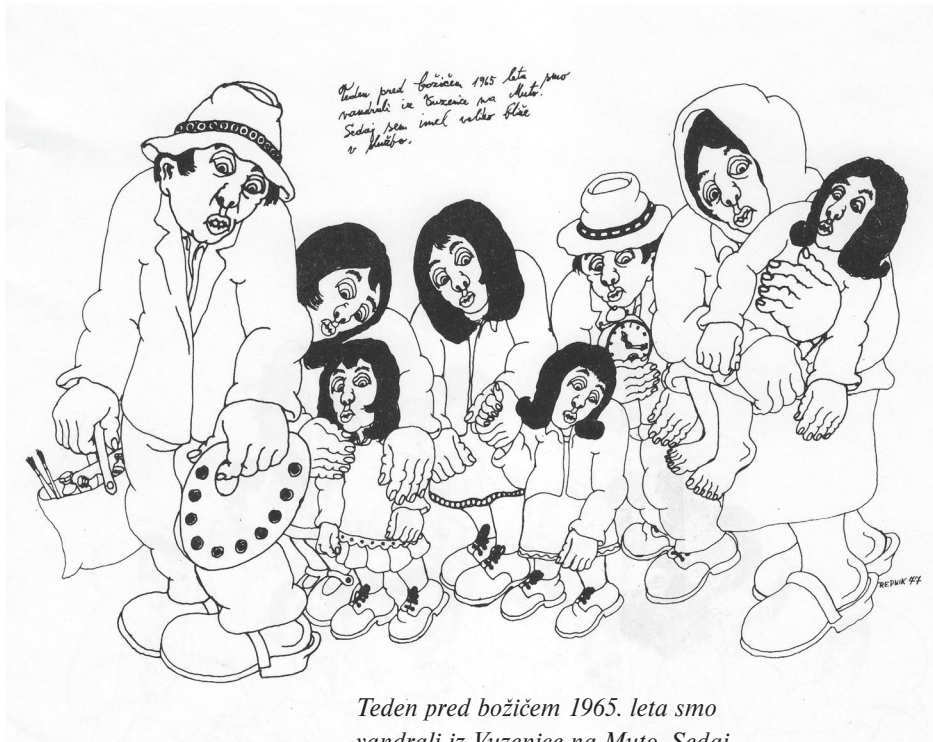
*Zame so bili lepi večeri,
kadar sem lahko iz knjige
na glas bral zbrani družini.
1987*

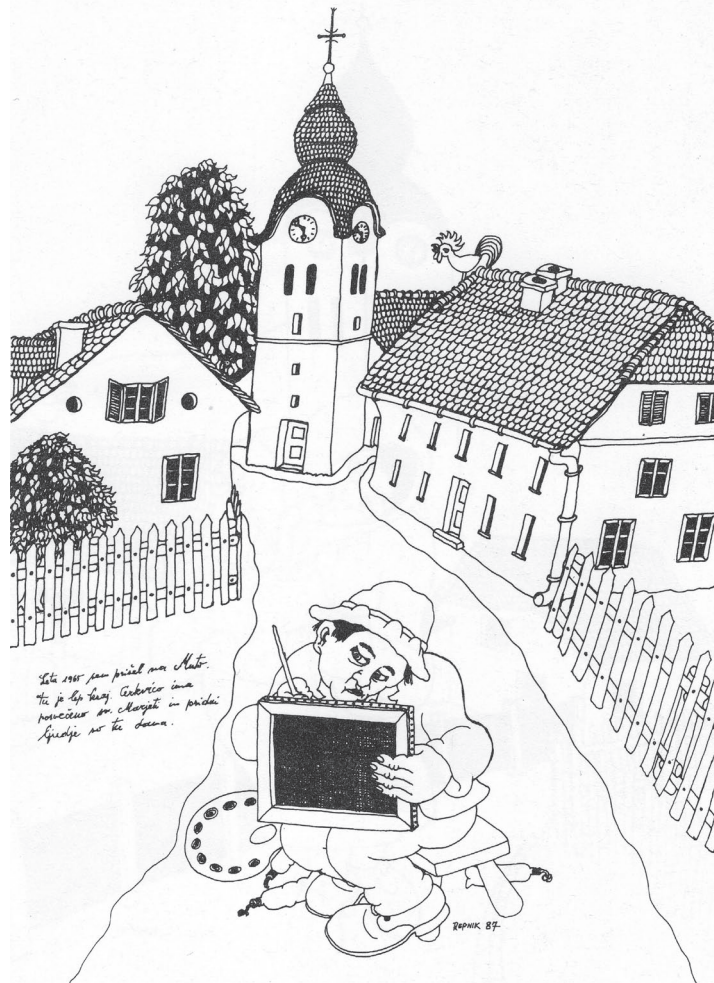
*Stal sem pred komisijo za sprejem
in odpust delavcev. Bil sem sprejet,
počutil sem se pa bedno.
1978*

*Tovarna mi je zapustila veliko
sledov na telesu, pa tudi na
duši, z grenkobo v duši.
1988*

*Teden pred božičem 1965. leta smo
vandrali iz Vuzenice na Muto. Sedaj
sem imel veliko bliže v službo.
1977*

*Leta 1965 sem prišel na Muto.
Tu je lep kraj. Cerkvico ima
posvečeno sv. Marjeti in
pridni ljudje so tu doma.
1987*

JENKOVI NAGRAJENCI

V ANAGRAMNIH STAVKIH

ANAGRAMI

DIVJA strast ognjenega poljuba pušča
sled razgretim **RAMAM**.

Pesnikov navdih so sončni **SIJ**, brbotajoči **SOPOTI** in divje **SOTESKE**.

Knjižni **MOLJ** na **MEŽAV** dan v bukvarni pritisne
na žepno uro, **KLIK**, in pokrovček se odpre.

NADEV iz besed je duševna JED,
ki lahko zadovolji tudi kisle MRDE.

Kompozicijsko ENOVITA pesniška knjiga
lahko bralcu poživi pust in SIV dan.

Pesniškim **ČRIČKOM** je prisluhnil
tudi **ŽUPNI** upravitelj.

Poetovo **ERO** zaznamuje **ZMEŠNJAVA** vtisov,
občutkov in izkušenj.

Letošnja nagrada pripada
TESARKI ČAROVNIH besed.

Ustvarjalkina **NALOGA** je
prodoren **BOJ** za srčiko poezije.

Pesnjenje je **NAJTRŠE** iskreno
odpiranje **OKENC** v notrino srca.

Na pisani **TKANINI** življenja ljubezen **NI** zgolj jemanje,
je tudi razdajanje in **DAROVANJE** topline.

ZEBRA

Festival animiranega filma "tretjič"

KULTURA

ZEBRA tretjič zapovrstjo v Slovenj Gradcu – skozi animacijo na različnih prizoriščih v mestnem jedru, za otroke, malo starejše otroke, mlade, pa tudi tiste odrasle, mladostniško razigrane, ki jih domišljija z lahkoto popelje v svet z animacijo oživiljenih likov in domišljjskih svetov in jih znova popelje v njim lastne svetove mladostniške razigranosti. Na festivalu so se odvrteli animirani filmi z vsega sveta, nagrade pa so bile podeljene na zaključni slovesnosti festivala *Shots*.

24 animiranih filmov iz 14 držav sveta, ki so bili razporejeni v štiri različne žanrske sklope ter na štiri prizorišča, med katerimi so obiskovalci, ki jih je v dveh dneh bilo okoli 800, prosto prehajali in uživali v *Zebrinem* animiranem svetu. Avtorjem animiranih filmov so zato bile podeljene štiri nagrade in posebna nagrada otroške žirije.

V kategoriji predšolski otroci je slavil ruski animirani film *Blanket (Odeja)* avtorice Marine Moshkova. Gre za prikupno zgodbo o dveh medvedih, severnem in nam bolj znanem rjavem, ki se pojavi pred ledeno hladnim domovanjem severnega. Ta nad gostom iz toplih krajev sploh ni navdušen. V njem vidi neželenega, nadležnega, nepovabljenega gosta, vse dokler mu rjavi kosmatinec ne nameni kančka pozornosti, tako da ga v spanju nevede odene s svojo toplo odejo. Ovit v njeno toplino se severni medved znajde v nepričakovanem dramaturškem zasuku, ki ga gesta prijatelja in toplina odeje izzoveta pri belem kosmatincu. V njem se prebudi povsem druga, srčna osebnost. Postane ustrežljiv in prijazen do gosta, ki se je kar sam povabil v njegov hladni dom, ki je dotlej bil tudi čustveno hladni. Nameni mu obilo svoje pozornosti in sledi njegovim izzivom. Postaneta prava srčna prijatelja. V bistvu gre za zelo poučen film o medčloveških odnosih, kako lahko malenkost spremeni naše odnose in nas popelje v srečno, sožitja polno življenje.

Za malo starejše so bili filmi na ogled v kategoriji osnovne šole. Tu je bil nagrajen francoski animirani film *Los Dias De Los Muertos (Dan mrtvih)* avtorice Pauline Pinson. Gre za izjemno animirano glasbeno črno komedijo, ki se v svoji naraciji naslanja na Latinsko Ameriko, Mehiko, kjer drugače kot pri nas v Evropi slavijo spomin na svoje preminule prednike, prijatelje, družinske člane. Zanimivo, kako je svet različen v svoji tradiciji, pa tudi usoda glavnega junaka animacije, nedavno preminulega Gonzala, ki mu ljubosum-

na žena ne nameni veselja in žlahtne pojedine, kot bi si jo na dan mrtvih zaslužil v svoji novi, «koščeni» podobi. Ko zato zavije do atraktivne mlade sosede, tudi ta konča na drugi strani večnosti, žena pa končno spozna, kaj ji je dano na dan mrtvih, ko je še edinkrat v letu lahko skupaj s svojim možem. A kaj ko zdaj, ko mu žena vendarle nameni slastno mehiško burrito, ki mu pritiče, on postane ljubosumen na novega poštarja v vasi in njun neomajen boj, kdo bo koga na neskončnem vrtljaku ljubosumja, zopet steče po utečenih tirnicah, ki pravzaprav nikomur od obeh naj ne bi bil v prid. A prav to v njun odnos zopet prinese srečo. Res potrebujemo ta naš oster boj drug proti drugemu, da ostajamo v «tirnicah» navidezne sreče? Avtorica nam zelo lepo nastavi ogledalo, odgovoriti si seveda moramo sami.

*Animirano za vse - mlado in staro
(no, mlado in manj mlado)*

V kategoriji srednjih šol je zmagal nizozemski animirani film *At First Sight (Na prvi pogled)* avtorja Sjaaka Rooda. Animacija, ki je v svoji naraciji že „bolj odrasla“, saj skozi izjemno zanimivo animacijsko tehniko, ki oživilja oba glavna animirana lika, njun notranji čustveni svet, razpira svojski pogled v globino njunega medčloveškega odnosa, ki v trenutku, ko eden od obeh likov spozna, da je vendarle čas za medčloveško sožitje, hkrati spozna tudi kruto realnost življenja, da vendarle nimamo neskončno časa v našem, človeškem življenju, da v nedogled čakamo drug drugega, namesto da bi že takoj, v spravi in sožitju, ki se ju moramo naučiti in ju doumeti, pristopili drug do drugega. Ovire, ki si jih postavljamo,

Zebrina duša in srce (Maša Flogie in Jernej Kovač Myint)

se zato na koncu razblinijo v ničevost, brezumnost našega početja in nas opominjajo na krhkost življenja, kar trmoglavo zanikamo v svoji slepoti, srepi zazrtosti vsak vase, vse dokler ni prepozno. Zelo poučen film za generacijo, ki iz srednjih šol prehaja v odraslost, v obdobje, kjer je dobro, da se svoje krhkosti zavemo dovolj zgodaj, da lahko svobodno in polno živimo svoje življenje.

Ostaja še kategorija eksperimentalnega filma, med štirimi uradnimi žanrsko opredeljenimi kategorijami. Tu je zmagal nemški animirani film *Criss Cross (Križ kraž)* avtorjev Caroline Hamann in Fritza Penzlina, ki govori o ljubezni in mejah, ki jih ljubezenski par mora premostiti skozi splet (ne)srečnih naključij, da bi lahko ljubezen živela ali sploh zaživela. Ne preseneča, da film zaradi države izvora in animiranega, z mejo in visokim zidom ter političnimi simboli razdvojenega okolja, v katerega so postavljeni liki, v nas aplicira pogled na usode parov ali kar celega naroda, ki

je bil politično razpet oz. razdvojen med vsem znanim mogočnim simbolom, berlinskim zidom, ki je simbolično in fizično ločeval zahodno in vzhodno Nemčijo, in v kakšnem brezizhodnem labirintu so zato do nedavnega živeli Nemci. Hkrati je tudi to kritično naracijo mogoče aplicirati na osebne medčloveške odnose, podobno kot že pri vseh treh prejšnjih nagrajenih filmih, ki jih ljudje iz dneva v dan nezavedajoč živimo in s tem, ko si sami postavljamo tovrstne, velikokrat predvsem mentalne, pa tudi drugačne zidove, dolgoročno zgublamo boj z življenjem, ki ga neizprosno opredeljuje neka dokončna časovna dimenzija, v takem ali drugačnem prostoru, v katerem živimo. Hkrati gre pri filmu za zelo pretanjeno kritiko družbenih sistemov, ki časovno seveda ne morejo vzdržati, lahko pa na kratki rok grobo posežejo in uničijo naše medčloveške odnose in s tem naše edino življenje, ki ga živimo.

Zaradi te medčloveške note, ki so jo nagrajeni filmi tako ali drugače tematizirali v svoji naraciji, je bilo zanimivo pričakovati odločitev mlade otroške žirije, saj lahko precej jasno odslikava njihovo aktualno razmišljanje v dobro naše skupne prihodnosti. Njihova odločitev je za sodelujoče avtorje hkrati pomenila odločitev o verjetno najbolj željeni nagradi festivala – prejel jo je nizozemski animirani film *At First Sight (Na prvi pogled)* in tako postal absolutni zmagovalac festivala. Otroci so s tem zelo jasno dali vedeti odraslim, kaj si želijo v njihovih medsebojnih odnosih, ki se nehote preslikavajo tudi na njih. Več ljubezni, sožitja, prijateljstva, dokler je še čas, tu in zdaj, v življenju, ki ga živimo.

Čestitke vsem organizatorjem in sodelavcem festivala, vsi pa se že zdaj veselimo naslednje edicije *Zebre* v letu 2021.

Uroš Zavodnik

Iz resničnosti v vzporedni svet in nazaj

SHOTS 2020

5 let vzponov s filmskimi ustvarjalci širom sveta

KULTURA

Zatemnitev, ki jo že 5 let zapovrstjo opravi narava sama, preide v osvetljeno filmsko platno, razpeto na pročelju notranjega atrija slovenjgraške graščine *Rotenturn*. Seveda vselej z enim in edinim razlogom – v Slovenj Gradcu se zopet vrtijo kratki filmi na mednarodnem filmskem festivalu *Shots*.

Prvi film prvega dne festivala ne bi mogel biti bolje izbran, saj se je zavrtil slovenski kratki igrani film *Kratki rezi*, omnibus slovenskih režiserjev (Urban Zorko, Urša Menart, Mitja Mlakar, Kukla in Jure Dostal). Naslov omnibusa namreč nenamerno parafrazira stanje slovenske kinematografije, ki ga je nazadnje s sabo prinesla covid pandemija in ga žal že več časa čutimo filmski ustvarjalci pri svojem ustvarjanju. V stanju, kot smo, ostajamo brez besed, kot na trenutke tudi liki izjemno zanimive drame medčloveških odnosov, ki tu in tam izzove humorne odzive pri gledalcih, ko nam avtorji nastavijo ogledalo in se ugledamo v banalnostih, ki krojijo naš vsakdan, naše minljivo človeško življenje. Ko v življenju pride zasuk, rez, je morda že prepozno, da bi še rešili dragocenosti, ki so v nas samih in drugih, s katerimi smo v takem ali drugačnem odnosu. Ostanemo zamišljeni, zazrti vase, ko se odvrti odjavna špica.

Vsak dan je bil dan slovenskega filma, saj so naši filmi odprli vse tri festivalske dneve. Odlična izbira – opomniti gledalce na naš domači film. Prikazana sta bila še *Alzheimer Cafe* Martina Drakslerja in dokumentarec mlade slovenske režiserke Lane Bregar *Tudi jaz vidim*, ki je

prejel nagrado za najboljši dokumentarni in študijski film. Lana nam skozi svoj filmski pogled razpre nadvse subtilen svet slepih in slabovidnih, soljudi, ki so izgubili vid, tako da na trenutke začutimo njihov boj, ki morda to sploh ni, videti oz. biti viden v njihovem in našem, nam lastnem prostoru, ki ga samoumevno zaznavamo z vsemi svojimi čutili, nezavedajoč se, da to vendarle ni vsakomur dano, da se lahko kadarkoli tudi sami znajdemo v «temi». Pa vendarle, tudi oni «vidijo», kot pravi že sam naslov njenega filma, in mi zdaj to vemo.

Glavni nagrajenec festivala po izboru žirije je bil avstrijski film *Nočni čuvaj (Der Wächter)* režiserja Albina Wildnerja, ki zaključuje študij filmske režije na dunajski filmski akademiji. Film je prejel tudi nagrado za glavno moško vlogo. Podeljena je bila Rainerju Wössu, ki je odigral vlogo nočnega čuvaja. Gre za izjemno prefinjeno oblikovan lik brezposelnega Raphaela, ki se pri svojih 54 letih znajde na življenjski prelomnici. Urad za brezposelne ga prisili, da vzame službo, v kateri se nikakor ne vidi. Hkrati se je pred kratkim preselil nazaj domov, k svoji bolni materi, ki jo neguje Vera, priseljenka iz Ukrajine. Ko se že zdi, da je spet našel svoj mir, celo ljubezen v negovalki svoje matere, njegovega psa Ria, s katerim skupaj opravlja svojo nočno službo, doleti usodna nesreča. Film se zato fascinantno zaključi, ko nam režiser razgali, kako nepomembne so v življenju materialne dobrine, za katerimi se tako krčevito ženemo, namesto da bi znali ceniti, graditi in varovati medčloveške odnose, pa tudi tiste z našimi hišnimi ljubljenci, ki nas nesebično zasipajo s srečo, in kako boleče osamljeni lahko postanemo, ko iz našega življenja izginejo eni ali drugi.

Morda še bolj pomembna je nagrada občinstva. Ta je letos prav tako šla v Avstrijo, režiserju, ki enako kot Albin Wildner zaključuje študij režije na dunajski filmski akademiji, Albertu Meislu za film *Na krilih duha (Die Schwingen des Geistes)*. Prejel je tudi nagrado za najboljšo zgodbo. Če oblikujemo preprosto formulacijo, ki bi jo na hitro izrekel gledalec, je njegov glavni lik, sfalirani univerzitetni raziskovalec glasbe, Szabo neverjetno «odbit» potencial in naredi fenomenalno transformacijo skozi komično zgodbo, ko je ujet v vlogi oskrbnika domov in živali svojih bogatih strank, medtem ko so te odsotne. Iz zgube, z vsem svojim potencialom poznavalca

Shotsarji pred občinstvom

Pod zvezdami pred filmskim platnom v atriju Rotenturna

glasbe, ki ga skriva v sebi, po spletu neverjetnih naključij in njegove premetenosti pristane prav tam, kjer bi moral biti – v znanstvenoraziskovalnem svetu moralne glasbe. Žal za to za sabo na koncu pusti tudi nedolžne žrtve, če jih smemo tako imenovati. Glavni lik je odigral kar režiser sam.

Vseh prikazanih filmov je letos bilo trinajst, njihovi avtorji pa so prišli iz devetih držav. Novost so bili slovenski podnapisi, darilo jubilejnega leta, ki jih bodo gledalcem zagotavljali v vseh nadaljnjih festivalskih edicijah. Kot vedno se je večina avtorjev udeležila festivala, tako da smo jih lahko osebno spoznali. Štiričlanska žirija v zasedbi Slobodan Maksimović, Patrick Smith,

Tal Amiran in Renata Lučić je podelila tudi nagrado za glavno žensko vlogo, ki jo je prejela Svetlana Byrandich za film *Anna*, nagrado za najboljšo fotografijo pa je prejel Peiman Zekavat za film *Petnajst*. V slednjem kamera kot v kakšnem dokumentarnem filmu subtilno sledi petnajstletni Marie, ki jo njen osebni videoposnetek, ki se z neverjetno hitrostjo razširi po spletu, katapultira med spletne zvezde, hkrati pa zaradi nekoliko neprimerne vsebine izloči iz njenega socialnega okolja, ki ga v glavnem oblikujejo njeni sošolci oz. sošolke. Izloči jo tudi šola, saj naj bi omadeževala njen ugled, ne samo osebnega. V bistvu gre za zelo poučen kritičen kratek igrani film, kako je dandanes nujno skrbeti za svojo lastno, osebno podobo, ki jo splet, ko in če dopustiš, da te pogoltno in nevede spolziš v sfere take in drugačne zlorabe, lahko izmaliči in se slednje negativno odrazi v tvojem resničnem življenju, kjer je težko pridobiti nazaj, kar si leta in leta ustvarjal in se lahko hipoma razblini v nič.

Tomu Novoselu kot direktorju festivala in njegovi zvesti ekipi lahko le želimo, da bo v Slovenj Gradec v vseh nadaljnjih festivalskih letih pripeljal čim bolj raznolike cinematične filme za koroško in širšo cinefilsko publiko, ki redno in upravičeno tudi z vedno večjimi pričakovanji prihaja na festivalske projekcije.

Uroš Zavodnik

Skromno, a dragoceno – priznanja

Odkritje spominske plošče ob 100. obletnici rojstva akademskega slikarja Karla Pečka

KULTURA

29. septembra 2020 je minilo natanko sto let, odkar se je v Vuhredu rodil akademski slikar in eden od ustanoviteljev *Koroške galerije likovnih umetnosti* Karel Pečko. Z željo, da se poklonimo ključni osebi v kulturnem in družbenem življenju Slovenj Gradca v drugi polovici 20. stoletja, smo v galeriji pripravili osrednjo razstavo letošnjega leta z naslovom *Pečkov Slovenj Gradec*. Dokumentarno-umetniška razstava je izpostavila vezi, ki so se v dolgih letih spletle med umetnikom in mestom, v katerem so njegove umetniške in vizionarske ideje našle plodna tla. Karel Pečko je Slovenj Gradcu vtisnil globoke sledi in zapustil bogato dediščino, zato je *Mestna občina Slovenj Gradec* skupaj s *Koroško galerijo likovnih umetnosti* v počastitev 100. obletnice njegovega rojstva **na njegov rojstni dan, 29. septembra, v predverju galerijsko-muzejske hiše odkrila spominsko ploščo.**

Osrednja slovesnost ob odkritju spominske plošče je potekala v veliki dvorani galerije. Direktorica *Koroške galerije likovnih umetnosti* dr. Andreja Hribernik je ob tej priložnosti spregovorila o sledih, ki jih je Karel Pečko pustil v Slovenj Gradcu: poleg tega, da je sooblikoval podobo mesta s svojimi deli v javnih in zasebnih domovih, je bil tudi vizionar, ki je z razstavami in prireditvami v duhu humanističnih vrednot ključno pripomogel k izoblikovanju specifične identitete Slovenj Gradca. Poudarila je, da je Karel Pečko zarisal smernice, po katerih še danes deluje *Koroška galerija likovnih umetnosti*, svojo sled pa je zapustil predvsem v ljudeh, ki jih je zaznamoval tudi na nezavedni in miselni ravni. Njegovo delovanje je izhajalo iz prepričanja, da lahko posameznik spremeni svet, to prepričanje pa nam mora biti tudi inspiracija v prihodnosti. Bil je človek načrtov, zato je ob njegovi obletnici prav govoriti o prihodnosti. Svoje razmišljanje je zaključila z željo, da sledi, ki jih je Karel Pečko zarisal v Slovenj Gradcu, postanejo osnova za pot, po kateri bomo stopali v prihodnosti.

Župan *Mestne občine Slovenj Gradec* Tilen Klugler je v svojem nagovoru prav tako razmišljal o Karlu Pečku kot osebnosti, po kateri se bomo lahko vedno zgledovali. Poudaril je, da je Pečko utiral pot modernemu Slovenj Gradcu ter njegovi prepoznavnosti v svetu, kjer se je Slovenj Gradec uveljavil kot mesto glasnik miru in mednarodnega sporazumevanja. Zaradi njegovih prizadevanj je mesto dobilo sloves svetovljanskega,

Odrpje spominske plošče v atriju galerije
(Primafoto)

odprtega mesta, v katerem imajo kultura, umetnost in humanizem pomembno mesto. Najavil je tudi možnost, da se kmalu v Slovenj Gradcu poimenuje ulica ali naselje s Pečkovim imenom.

V sodelovanju s *Koroškim filatelističnim društvom* je *Mestna občina Slovenj Gradec* izdala tudi priložnostni filatelistični sklop, posvečen 100. obletnici rojstva Karla Pečka. Sestavljen je iz priložnostnega poštnega žiga, dveh osebnih poštnih znamk, priložnostne pisemske ovojnice, razglednice ter ilustrirane dopisnice z vabilom. O tem je na slovesnosti spregovoril Jože Keber, predsednik *Koroškega filatelističnega društva* in avtor priložnostne filatelistične razstave v predverju galerijsko-muzejske hiše. Filatelistični sklop, ki ga je oblikoval arhitekt Borut Bončina, je vsebinsko sledil zasnovi razstave *Pečkov Slovenj Gradec* ter zajel širino in raznovrstnost Pečkovega dela.

Slovesno vzdušje dogodka je zaokrožil nastop violinistke Urše Močnik Štumpf, štipendistke *Ustanove - Fundacije akademskega slikarja Karla Pečka*, ob klavirski spremljavi Maje Kastratovik. Prireditve se je zaključila v predverju galerijsko-muzejske hiše, kjer sta spominsko ploščo, ki jo je oblikoval arhitekt Edi Koraca, slovesno odkrila direktorica *Koroške galerije likovnih umetnosti* dr. Andreja Hribernik in župan *Mestne občine Slovenj Gradec* Tilen Klugler. Prireditvi, ki jo je povezoval Dušan Stojanovič, je sledilo še zadnje javno vodstvo pred zaključkom razstave *Pečkov Slovenj Gradec*.

Katarina Hergold Germ

Modri rek'lc

Hommage Karlu Pečku ob 5. obletnici D.tajla

Peto obletnico prostora, ki združuje lokalne oblikovalce, avtorje in ustvarjalce, tokrat praznujemo v modrem vzdušju. Iz začasne *Pop-up* dizajnerske trgovine preoblikovan *D.tajl Concept Store* se dejansko že vse od svojega nastanka zgleduje po sodobnih trgovinah s konceptom, aktualnih domala po vsem svetu. Ustvarjalci s področij oblikovanja oblačil, modnih dodatkov, uporabnih predmetov, avtorji ilustracij, knjig za najmlajše, astroloških kart ipd., smo najnovejšo kolekcijo posvetili 100-letnici rojstva akademskega slikarja Karla Pečka.

Umetnika se spominjamo kot prodornega opazovalca okolja, v katerem je živel in ustvarjal, ostrega kritika in motivatorja. Spremljal in aktivno podpiral je delo mladih umetnikov v mestu, regiji in širše. Fundacija akademskega slikarja Karla Pečka še danes podpira študente slikarstva, kiparstva, glasbe, umetnostne zgodovine, arheologije, igrarstva in restavradorstva. Pred dobrim desetletjem me je skupaj z Bogdanom Borčičem počastil z obiskom v ateljeju. Skozi odkrite, občasno kritične pogovore in srečevanja sta oba profesorja posredno vplivala tudi na

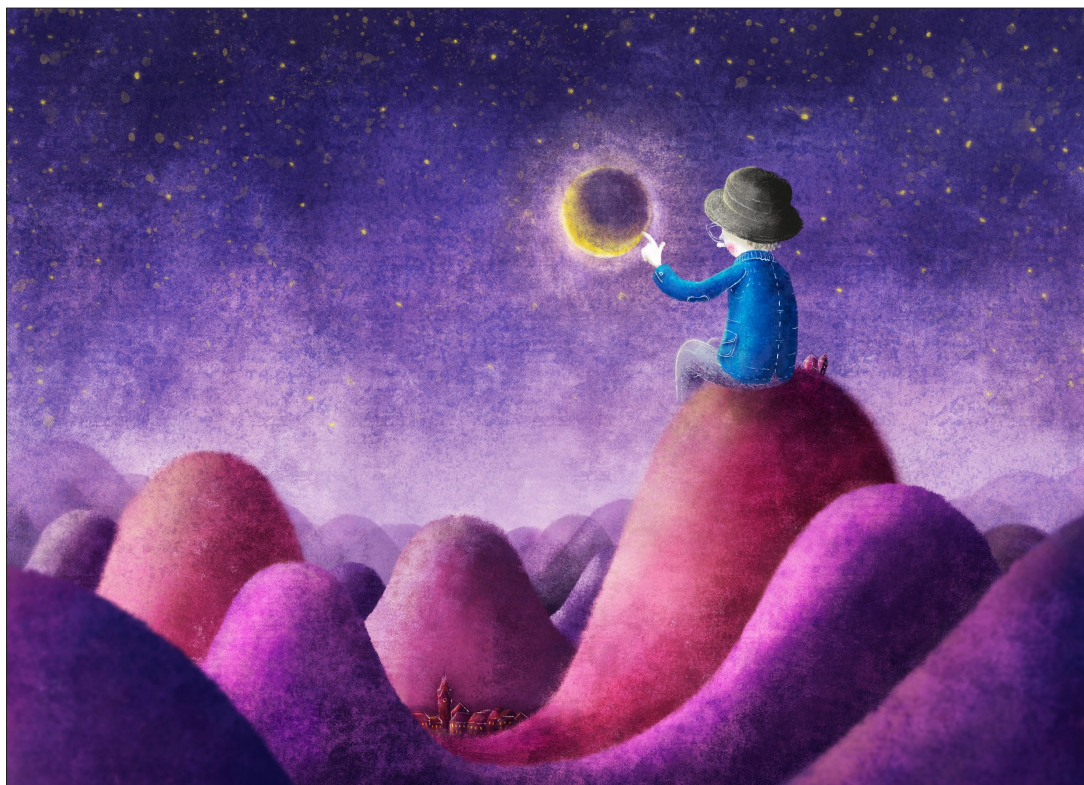
ustvarjalnost mlajših avtorjev, tako sem takrat to tudi sama doživljala in bila hvaležna za njune odzive.

Prepoznavni umetnik, slikar, pedagog in ustanovitelj *Koroške galerije likovnih umetnosti*, je v javnosti najpogosteje oblekel suknjič kraljevsko modre barve, ki je postal njegov prepoznavni atribut. Zadnjega so ukrojili pred dvajsetimi leti v *Muri* po njegovih željah in merah. V spominskem letu ob 100-letnici umetnikovega rojstva smo ta kulturni kos oblačila uporabili kot inspiracijo za stvaritve, oblikovane za naš osrednji letni dogodek, ki je zaradi covid-19 situacije postala kar jesenska obletnica.

Kolekcijo je ovekovečila Nika Hölbl Praper, sociologinja in filozofinja po izobrazbi ter *fotobeležnica*, kot je poimenovala svojo dejavnost, po duši. Samostojna fotografinja je v letih delovanja postala nepogrešljivi motor naših projektov, njeno foto-oko pa del naše identitete.

Dvakrat letno *D.tajlovci* svoja dela ovekovečimo v obliki modnih fotografij, občasno se predstavimo s projekcijo modnega videospota, ki ga posnamemo z ekipo zdaj že stalnih zuna-

KULTURA

Jernej Kovač Myint, Na vrhu, 2020

Obleka: Lena Koprivnikar; nakit, torba: Suzana Seitl; pričeska: Tinefrizer; make-up: Nikky; model: Maruša Prapótnik; foto: Nika Hölcl Praper, fotobeležNica;

Oblačila: Nataša Knuplež; pričeska: Tinefrizer; make-up: Jana Hribernik; model: Iva Baláková; foto: Nika Hölcl Praper, fotobeležNica

njih sodelavcev, domačinov. Tudi modeli, ki jih povabimo k sodelovanju, so iz domačih krajev, prav tako v fotografije in videoposnetke radi vključimo prepoznavne arhitekturne elemente domačega mesta. Radi se predstavljamo (in pohvalimo) s svojo lokalno identiteto, po tem smo tudi prepoznavni. Eden izmed videospotov z zgodovinsko tematiko in vključenimi starimi postopki izdelave oblačil, dodatkov, keramike in naravne kozmetike je bil posnet pri cerkvi sv. Pankracija, arhitekturnem spomeniku zgodnje gotike v Starem trgu, in predstavljen v sklopu prireditev ob 750-letnici mesta Slovenj Gradec. Ob otvoritvi prenovljenega *D.tajla* smo se predstavili z videospotom, posnetim v hologramski 3D-tehniki.

Začasna *Pop-up* trgovina je bila postavljena septembra 2015 v sklopu projekta *Kje je prostor?* arhitektke Anje Šuler z ekipo in je bila sprva mišljena kot enomesečni poskus oživitve mestnega jedra in lokalne ekonomije, ki sta ga podprla tudi *Mestna občina Slovenj Gradec* in *Ministrstvo za kulturo*. Od sedmih lokalov, vključenih v takratni projekt, danes le še *D.tajl* obratuje na svoji prvotni lokaciji. V prvem triletnem delovanju je v ta namen ustanovljeno društvo ustvarjalcev petkrat podaljšalo najemno pogodbo z lastnikom prostora, banko, in iz prvotnih štirih članic potrojilo ekipo. Ko se je mlada, tedaj pridružena oblikovalka Andreja Kragelnik angažirala z odkupom lokala, je postala negotovost o nadaljnjem obstoju prostora vse bolj oddaljena preteklost, tim pa v svojem delovanju trdnejši in bolj osredotočen na prihodnje projekte.

Člani vedno številčnejše in tudi izven kraja delovanja prepoznavne ekipe se tako že šesto leto predstavljamo s prepletom specifičnih tehnik na različnih področjih oblikovanja in ustvarjanja. Oblačila, modne dodatke in predmete za urejanje prostora kombiniramo v razgibane stilske rešitve in pišemo nove zgodbe za različne priložnosti. Poleg stalne ponudbe v trgovini gostimo zunanje oblikovalce iz vse Slovenije, med njimi se najdejo priznana imena slovenskega modnega oblikovanja. Podkrepljeni z mlajšo generacijo ustvarjalcev, stalnih sodelavcev, ki v našo središčno prinaša svež veter in nove ideje, nadaljujemo začeto pot sodobnega co-workinga.

Občasno gostujemo na razstavah in sejmih izven domačega kraja: v letu 2016 smo svojo ponudbo predstavili v centru Lipnice, tako da nas poznajo tudi v sosednji Avstriji, od koder imamo sicer nekaj rednih strank. V začetku leta 2017 smo s svojo ponudbo in predstavitvenim filmom nastopili na mednarodni podjetniški prireditvi *Magic Women (The Synergy of Entrepreneurship)* v Ljubljani. Režiser Tomo Novosel je konec leta

2017 v filmu *Pet minut za Slovenj Gradec* predstavil »deset posameznikov oziroma prostorov, ki na svoj način predstavljajo Slovenj Gradec in mestu tako dajejo svoj smisel in obliko« – eden teh prostorov je bil *Pop-up*. V začetku leta 2018 je ekipa gostovala v baročnem *Dvorcu Bukovje* v Dravogradu na povabilo *Zavoda Dravit* ter predstavila svojo zaokroženo ponudbo na poročnem sejmu. Spomladi 2018 smo s stilsko preobrazbo, medijskim projektom blagovne znamke *Bags&More*, med 3000 prijavljenimi kandidatkami z oblačili in modnimi dodatki opremili 5 finalistk; poleti istega leta smo se predstavili s pregledno razstavo v *Centru inovativnega podjetništva – podjetniški galeriji* v centru Ljubljane, na povabilo *Centra inovativnega podjetništva NLB*.

D.tajl – ekipa kreativcev (foto Tomaž Žvikart)

V letu 2019 smo se aktivno vključili v dogajanje na *Filmskem festivalu SHOTS* ter *Festivalu animiranega filma ZEBRA*; prizorišče slednjega smo kot prostor obdržali tudi v specifičnem covid-19 letu 2020.

D.tajl ostaja mesto povezovanja, stičišče in tovarna idej, prostor prirejanja delavnic, predavanj, izobraževanj. Odprti za nova sodelovanja, kreativna druženja, napredne ideje, izboljšave in inovacije vselej medse vabimo podobno misleče umetnike.

Jernej Kovač Myint je arhitekt, ki ga je življenjska pot zapeljala v ilustracijo. Ko je leta 2016 na tekmovanju *World Illustration Challenge* v Južni Koreji med 20.000 prijavljenimi deli prejel nagrado mednarodne žirije za najobetavnejšega mladega ilustratorja, je arhitekturo postavil na stranski tir. Rad ima ilustracije na stenah, saj nudijo pobeg iz majhnih zaprtih sob in odpirajo okna domišljiji, ki vodi v avanture in pravljično življenje.

Obleka, torba: Tatjana Dragičević; pričeska: Tinefrizer; make-up: Jana Hribernik; model: Gordana Savić; foto: Nika Hölbl Praper, fotobeležNica

Suknjič: Stanka Blatnik; pričeska: Frizerski salon Maša; make-up: Nikky; model: Nina Brezočnik; foto: Nika Hölbl Praper, fotobeležNica

Magistrica akademska oblikovalka tekstilij in oblačil **Andreja Kragelnik** deluje pod znamko *Dva potepuha*. Vsestranska avtorica se v široki paleti svojih umetniških projektov v *D.tajlu* predstavlja s kolekcijo uporabnih oblačil z avtorskimi potiski in raznovrstnimi tekstilnimi modnimi dodatki.

Precizno oblikovan in v celoti ročno izdelan nakit *Ventus juvel* iz barvnih in plemenitih kovin ter poldragih in dragih kamnov je delo **Vesne Jurjec Žvikart**. *Ventus* (lat.) pomeni veter, govorice, priljubljenost in posredno svežino, dinamičnost, novosti, kar je navdih in vizija oblikovanja in izdelave nakita.

Rahelin filc **Rahele Mačić** združuje okrasne polstene dodatke, oblačila in polsteni nakit. Volna je živ material, pogosto zahteva improvizacijo, zato je vsak izdelek edinstven in težko ponovljiv. V pestri paleti *Rahelinih* stvaritev najdemo svilenovolnene šale in filcane barvne korale.

Tatjana Dragičević ustvarja torbe in torbice. Znamka *Tanjuška* pa je kaj kmalu prerasla svoje okvire in ponuja tudi vse vrste oblačil, od majic, tunik, kril in plaščkov do aktualnih baggy oblek. Izdelki *Tanjuška*, pravi Tatjana, so »za razigrane, vesele, nagajive in vse, ki cenijo unikate«.

Nataša Knuplež je mojstrica krojenja in izdelave oblačil, primernih za gala in svečane priložnosti, tako za ženske kot tudi za moške. Ustvarja po meri, po naročilu, pod imenom *Ti.Ne.Ja Design*.

Po želji vas opremi s pripadajočim nakitom iz vite žice in raznovrstnimi modnimi dodatki.

Udobna unikatna oblačila *Lenuhla*, ki jih ustvarja **Lena Koprivnikar**, se poigravajo z detajli, potiski in svežino barvnih kombinacij. Oblačila so prepoznavna in razigrana, okolju in ljudem prijazna, izdelana iz visokokakovostnih naravnih in ekoloških materialov.

Oblačila: *Rahela Mačić*; nakit: *Vesna Jurjec Žvikart*; pričeska: *Frizerski salon Maša*; make-up: *Jana Hribernik*; model: *Sandra Adam*; foto: *Nika Hölbl Praper, fotobeležNica*

Oblačila: *Maja Piliš*; knjiga: *Karin Potočnik*; pričeska: *Frizerski salon Maša*; modela: *Brina Hadžič, Maks Lužar*; foto: *Nika Hölbl Praper, fotobeležNica*

*Nakit: Andreja Kragelnik;
oblačilo: Tatjana Dragičević; pričeska: Tinefrizer;
make-up: Jana Hribernik; model: Gordana Savić;
foto: Nika Hölbl Praper, fotobeležNica*

Oblačila in dodatki za najmanjše in najmlajše iz naravnih materialov, s čudovitimi vezanimi detajli, kombinacijo barv in motivov, ki oblačilom vdihujejo otroško razpoloženje, nosijo etiketo *Blommen*. Izdeluje jih mlada, nedavno pridružena ustvarjalka iz Bele krajine **Maja Pilih**.

Suzana Seidl ustvarja izdelke za dekoracijo prostora in nakit iz recikliranih materialov in skrčljive plastike pod znamko *Ljubko Handmade*. Resnično ljubkim predmetom živahnih barv in veselih motivov se pridružujejo vedno novi modni dodatki, pred kratkim pa je izdala še knjigo velikih modrosti za majhne otroke z naslovom *Srečna hiška*.

Karin Potočnik je novinarka, kulturna delavka, promotorka in pisateljica, naklonjena živalim. Njen prvenec *Lanica #purica #dogodivščine* je zabavna zbirka kratkih zgodb o nenavadni in radovedni psički, napisanih v pasjem notranjem monologu. Avtorica se ukvarja še z astrologijo in izdelavo astroloških kart - zemljevidov naših sposobnosti in talentov.

Sama se v *D.tajlu* predstavljam s kolekcijo oblačil, oblikovano z digitalnim tiskom avtorskih foto motivov, dopolnjeno s klasičnimi kosi, največkrat oblikovanimi po meri, po naročilu. Za posebne priložnosti, po meri telesa in duha narejene obleke so običajno tako najlepše. Trenutno je v prostorih celic *Koroškega pokrajinskega muzeja* na ogled tekstilno-umetniška razstava *V procesu!*, ki sva jo na ogled postavili s kolegico Andrejo Kragelnik.

Stanka Blatnik

¹ Odprtje je z avtorsko glasbo obogatil trio Blažev žegen, kot že pred leti prvo obletnico *D.tajla*, saj naše dogodke tu in tam pospremijo domači glasbeni gostje (op. a.).

D.tajlovci praznujejo prvo kreativno petletko, z leve: Nataša Knuplež, Andreja Kragelnik, Maja Pilih, Tatjana Dragičević, Lena Koprivnikar, Suzana Seidl, Karin Potočnik, Stanka Blatnik, Rahela Mačić, Jernej Kovač Myint. (foto Vesna Jurjec Žvikart)

Literarno-pogovorni večer v spomin Ivanki Hergold

KULTURA

»Ni treba ravnosti. Nevidna sem v mogočni sončevi luči, in besede kapljajo težko kakor med in grenke. Tudi ti si tu? Teles kot na nori svatbi. Ne bom se bojevala s tabo zaradi politega mleka. Šla bom in živela kakor odvečen smehljaj.«

(Ponikalnice, str. 57)

29. septembra, dva dni po njenem (nedočakanim) 77. rojstnem dnevu, je v *Knjižnici Ksaverja Meška Slovenj Gradec* potekal literarni spominski večer za našo rojakinjo pisateljico Ivanko Hergold. O romanu *Nož in jabolko* in o njegovi avtorici, eni tistih pisateljic z geografskega roba slovenske nacionalne biti, sta spregovorila tržaški pesnik in pisatelj Marko Kravos in Slovenjgradčan, pisatelj in profesor slovenistike Andrej Makuc. Povezovalno vlogo je imela direktorica knjižnice Draga Ropič, ki je uvodne besede namenila kratkemu orisu in spominu na Ivanko Hergold. Skupaj z Vesno Penšek sta prebrali nekaj pesmi iz Ivankine pesniške zbirke *Ponikalnice*.

Ivanka Hergold je bila rojena 27. septembra 1943 na Legnu pri Slovenj Gradcu na domačiji pri Maroltovih. Osnovno šolo je obiskovala v Šmartnem pri Slovenj Gradcu, maturirala pa je na ravenski gimnaziji, kjer je imel velik vpliv nanjo profesor in ravnatelj Franc Sušnik, ki je v njej prepoznal pronicljivo in poetično dušo in kateremu je tudi sama kasneje v življenju nemalekkrat namenila hvaležne besede. V maturitetni nalogi se je posvetila delom Jožeta Tisnikarja, s katerim je prijateljevala še v kasnejših letih. Študirala je v Zagrebu in Ljubljani, diplomirala je iz slavistike in anglistike. Leto dni je preživela v Londonu, nato pa se je poročila s tržaškim pesnikom in pisateljem Markom Kravosom. Po študiju in krajšem službovanju v Sloveniji se je preselila v Trst in tam preživela praktično vse svoje življenje. Prav tam je ustvarila svoj glavni literarni opus, v katerem je zarisala tudi nekatere izrazite črte tržaške slovenske usode. Zaposlena je bila na *Primorskem dnevniku*, v šolah, nazadnje na videmski univerzi.

V tržaško in hkrati slovensko književnost se je zapisala s prozo, poezijo, literarno kritiko, esejistiko, bila je dejavna tudi na gledališkem področju. Kot svobodna književnica je objavljala v mnogih literarnih revijah, prevajala iz italijan-

ščine in hrvaščine v slovenščino, bila je urednica ter avtorica mnogih spremnih besed. Za tržaško televizijsko hišo *Ponteco* je leta 1991 pripravljala videoposnetke o delu tržaških kulturnikov, po njenih delih so prirejeni televizijski in radijski scenariji. Poznamo jo po zbirkah kratke proze *Pasja radost*, *Beli hrib*, *Dido*, *Vse imaš od mene*, *Pojoči oreh*, pesniški zbirki *Ponikalnice* ter drami *Paracels*. Pod psevdonimom Irving Harom je izdala, po obsegu najobsežnejše delo v njenem opusu, *Sanjsko knjigo* s podnaslovom *Simbolika sanj od Freuda do Junga*, napisala pa je tudi roman *Nož in jabolko*, o katerem je na spominski večer tudi tekla beseda. Kot ustvarjalka je v svojih delih posegala po občečloveških vprašanjih ter nanje vse do smrti ponujala preudarne, izpijljene in neposredne odgovore. Umrla je leta 2013, pokopana je v Šmartnem pri Slovenj Gradcu.

Leto dni po njeni smrti je *Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm* pripravilo simpozij, ki so ga njegovi člani posvetili spominu na njeno življenje in delo. Na podlagi simpozijevskih premišljevanj je nastal *Zbornik prispevkov za Ivanko Hergold*, ki je bil v letu 2015 predstavljen tudi v naši knjižnici. Takrat so v naši knjižnici nastopili številni gostje, med drugimi recenzent zbornika, sicer pa kritik, urednik in esejist Peter Kuhar, ki že vrsto let živi in ustvarja v Pragi, Marko Kravos, tržaški pesnik, pisatelj, prevajalec, kritik, urednik in esejist ter dolgoletni Ivankin življenjski sopotnik. Pridružili so se še Ivankin sin Kajetan Kravos, ki je v zborniku prispeval likovno opremo, psihoanalitičarka dr. Vlasta Polojaz ter dve tržaški slovenistki, Loredana Umek in Vilma Purič. Ob takratni priložnosti je nastala tudi skromna

Pri mikrofonu A. Makuc (foto Nika Hölbl Praper)

razstava avtoričinih del, portretnih fotografij in fotografij, ki odslikavajo njene pohorske korenine. Razstavo smo postavili tudi za tokratni literarno-pogovorni večer.

Rdeča nit tokratnega večera je bil Ivankin roman *Nož in jabolko*, ki je prvič izšel leta 1980 pri *Cankarjevi založbi*, katere urednik je bil Tone Pavček. Devetintrideset let od prve izdaje in šest let po avtoričini smrti je *Slovenska matica* v Ljubljani roman ponatisnila. Pobuda za ponatis, kot je povedal Marko Kravos, je prišla od *Slavističnega društva Trst-Gorica-Videm* z namenom, da literarna premišljevanja zopet obudijo spomin na Hergoldovo in njen prispevek k modernizmu v prozi. Brez nje bi bila identiteta literarnega Trsta precej drugačna. Knjiga je s ponatisom naletela na novo, drugačno branje, njeno pisanje pa je s postavljanjem ženskega lika v osredje družbenega in družabnega dogajanja zasedlo posebno mesto v slovenskem slovstvu. Njeno pripovedovanje odseva spoj ali pa konflikt, kakor vzamemo, hribovskega in mediteranskega življenja, iz enega je avtorica prihajala (Pohorje), v drugem je živela (Trst).

Vsebina izvirnika in ponatis sta skoraj enaki, k ponatisu je dodan le prispevek iz prej omenjenega zbornika literarnega zgodovinarja Borisa Paternuja, ki je ustvarjalnost Hergoldove uokviril v razmere tedanjega časa. Zunanji videz izdaj pa je precej drugačen, kot ugotavlja Ropičeva. Na platnici prve se jabolko rdeče barve delno skriva v pomečkani papirnati vrečki za kruh, noža na sliki ni. Novejša izdaja pa prikazuje razrezano rdeče jabolko, in sicer ne na krhle, ampak v vodoravni smeri. No, niti tu noža ni, lahko pa vidimo učinke njegovega dela na sadežu. Ozadje nove platnice sestavljajo nejasni narodni motivi in če so črke prve izdaje velike in poudarjene, sta naslov in ime avtorice pri drugi zapisana s pisavo, značilno za pisalni stroj, kar je verjetno namig na čas, ko je delo nastalo.

Draga Ropič se je z gostoma pogovarjala tudi o tem, kako slovenska literarna zgodovina vrednoti sodobno tržaško književnost in dela Ivanke Hergold. Čeprav je bila dragocena sodobna umetnica, ki je tlakovala pot mnogim kasnejšim avtorjem, na primer Marku Sosiču, pa je njeno delo v slovenskem prostoru žal v marsičem ostalo spregledano, kot pisateljica je bila velikokrat potisnjena na rob kulturnega dogajanja. Zakaj? Po mnenju Sosiča morda zato, ker je »še prej kot v literarno elito verjela v preprostega človeka, brezkompromisno je iskala resnico v družbi, vedela je, kako prodreti v človekovo dušo in srce, posegala je v lastno in našo bit, česar ji nismo odpustili«. Andrej Makuc je navedel anekdoto, kako sta na izid Ivankinega romana odreagirala Trst oz. bralstvo: zavezana literarni poetiki in estetiki Borisa Pahorja ter Alojza Rebule mu pogosto nista bila naklonjena.

Marko Kravos je navedel nekaj razlogov, zakaj je bila Ivanka po njegovem mnenju velikokrat spregledana. Po eni strani se je v njenih živih likih marsikdo prepoznal, kar mu ni bilo preveč všeč, pisala je namreč o šolnikih, o malomeščanih, o ženskah. Tudi dejstvo, da je bila avtorica ženska, ji ni bilo naklonjeno, kot zadnji razlog pa je navedel oddaljenost od samozadostne Ljubljane in s tem tudi od priložnosti biti opažena.

Literarnega spominskega večera v naši knjižnici se je udeležil tudi Peter Hergold, Ivankin nečak, ki je izpostavil, da je morda problem njene spregledanosti širši kot le to, da je bila ženska avtorica. Njen položaj je bil takrat zelo specifičen, bila je priseljenka v Trst, ki je popoln kontrast njenega domačega koroškega okolja. Pričakovanja okolja so bila drugačna in umetniški krog je nikoli ni popolnoma sprejel kot tržaško pisateljico: ta njena osebna bolečina je mnogokrat odsevala v njenem pisanju.

Spomine na čas z avtorico sta podelila še Iva Potočnik, ki je pripovedovala o njenih mladih dneh, ko ji je takrat srednješolka Ivanka brala svoje pesmi, in Niko R. Kolar, ki je pri slovenjegraški založbi *Odsevi* kot urednik izdal njeno delo *Beli hrib*. Med pogovorom smo prisluhnili trem pesmim v izvedbi Aline Hirtl in Benjamina Pirnata, članoma zasedbe *Suha južina*, ki je lansko leto uglasbila izbrane *uršljanske* pesmi.

Draga Ropič je srečanje sklenila v upanju, da se čez tri leta, ko bomo praznovali kar dve okrogli obletnici, 80-letnico Ivankinega rojstva ter 10. obletnico njene smrti, zopet snidemo v njen spomin. Naše druženje smo zaključili z mislijo, da Ivankino pisanje, njena iskrenost in resnicoljubnost ostajajo trajne vrednote.

Miša Javornik

Del benda *Suha južina* (foto Nika Hölbl Praper)

Mestna občina Slovenj Gradec

OBMOČNA IZPOSTAVA SLOVENJ GRADEC

Francetova 5, 2380 Slovenj Gradec

tel.: +386 (0)2 881 24 60 / fax: + 386 (0)2 881 24 61

e-pošta: oi.slovenj.gradec@slkd.si

LabelProfi

Flexible Label Solutions

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec, revija izhaja s finančno pomočjo Mestne občine Slovenj Gradec in JSKD

Uredniški odbor: Andrej Makuc (glavni in odgovorni urednik), Blaž Prapótnik (izvršni in tehnični urednik), Maja Martinc in Tatjana Knapp

Izdajateljski svet: Blaž Prapótnik, Andrej Makuc, Niko R. Kolar, Jože Potočnik, Jani Rifel, Martina Šisernik in Ivan Karner; **nadzorni odbor:** Franjo Murko (predsednik), članici Andreja Gologranc in Draga Ropič

Častno razsodišče: Niko R. Kolar, Ivan Karner in Marijana Vončina

Lektoriranje: Nina Vožič Makuc

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec

Fotografije: Nika Hölbl Praper, Tomo Jeseničnik, Primož Podjavoršek, stalni sodelavci in arhiv Odsevanj

Grafično oblikovanje: Epigraf, Blaž Prapótnik, s. p., tel.: 041 512 758, info@epigraf.si

Distribucija: Cerdonis, d. o. o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: 059 010 576, info@cerdonis.si

Produkcija: Epigraf

Naklada: 400 izvodov, november 2020 **Cena:** 7 EUR

NA PLATNICAH

Zadnja stran:
Anton Repnik,
Temeljit pregled,
1973,
olje na platno,
67 x 53 cm,
zbirka KGLU

Anton Repnik, *Spoved*, 1972, olje na platno, 66,5 x 53 cm, zbirka KGLU

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, prevsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

 HUGO WOLF
160

ISSN 0351-3661

9 770351 366001